

Iuveata N° 465

Biblioteca scoalei.

Donatie Onor Minister

DE NEAMUL MOLDOVENILOR

Dublet.

100 = 63

COMISIA ISTORICĂ A ROMÂNIEI

MIRON COSTIN

DE NEAMUL MOLDOVENILOR

DIN CE ȚARĂ AU ESIT STRĂMOȘII LOR

EDITIE DE

C. GIURESCU

BUCUREȘTI

ATELIERELE GRAFICE SOCEC & Co., SOCIETATE ANONIMA

1914

PREFAȚĂ

Mica scriere a lui Miron Costin despre originea poporului român, care se dă acum la lumină pentru întâia oară cu titlul ei propriu și în forma originală, a mai fost publicată de două ori, de M. Kogălniceanu (1852) și V. A. Ureche (1886), supt titlul de Cartea pentru descălecatal dintâi al țării Moldovei și neamului moldovenesc. În aceste edițiuni, De neamul Moldovenilor cuprindeă 7 capitole. Constatând între ele numeroase repetiții, nepotriviri și contraziceri, am căutat să verific textul publicat cu manuscritele cunoscute, spre a putea să dacă această lipsă de unitate se datoră autorului, ori era produsă de interpolări. Rezultatul colățiunii a fost convingerea că textul nu corespundeă tradițiunei din manuscrite, și că de multe ori fusese stabilit în mod cu totul arbitrar.

Nevoia unei noi ediții mi s'a părut cu atât mai imperioasă, cu cât această scriere nu ne interesează numai pentru chestiunea originei romane a poporului român, expusă aci pentru prima oară pe larg și documentat, dar și pentru un alt sapt. Părerile exprimate de Miron Costin în această lucrare asupra cronicarilor anteriori, ale căror scrieri sunt necunoscute, au dat naștere unei foarte răspândite tradiții literare, pe care se reazemă în bună parte și astăzi cunoștințele noastre asupra lor. Urmărind limpezirea acestei tradiții, m'am convins însă dela început că restabilirea textului original, dela care ea pornește, trebuia întreprinsă înaintea oricărei alte cercetări.

Ediția de față, ieșită din aceste preocupări, stabileste următoarele rezultate noi:

1) Scrierea De neamul Moldovenilor a fost publicată de

INTRODUCERE

In «Voroava către cititor» cu care își începe Letopisețul său dela Aron Vodă înainte (1595—1661), Miron Costin spunea în 1675 următoarele:

«Fost-au în gândul meu, iubite cititorule, să fac letopisețul țării noastre Moldovei din descălecatal ei cel dintâi, «carele au fost de Traian împăratul, și urzisem și începătura letopisețului; ce sosiră asupra noastră cumplite aceste vremi «de acmu, de nu stăm de scrisori, ce de grije și suspinuri. «Și la acest fel de scrisoare gând slobod și fără valuri trebuiește, iară noi privim cumplite vremi și cumpănă mare «pământului nostru și nouă. Deci priimește această dată atâta «din truda noastră, ca să nu se uite lucrurile și cursul țării, «de unde au părăsit a scrie răposatul Ureche vornicul... «cu această făgăduință, că și letopisețul întreg să așteptă «dela noi, de vom avea zile și nu va fi pus prea veșnicul «sfat a puternicului Dumnezeu țării aceștia țenchiu și soroc «de săvârșire¹».

Făgăduiala din urmă cronicarul n'a îndeplinit-o. Acel «letopiseț întreg», pe care îl proiectase, nu s'a păstrat, și desigur că nici n'a fost scris. Letopisețul până la 1595, care a circulat în secolul XVIII sub numele lui, este în realitate Letopisețul dela zidirea lumii al fiului său Nicolae Costin, într'o redacțiune mai prescurtată, pe care confuzia unui copist îl atribuise tatălui. Din marea operă plănuită și anunțată în

¹ Kogălniceanu, Letopiseț², I, 247.

² C. Giurescu, Izvoadele lui Tudose Dubău, Miron logofătul și Vasile Demian (extras din Buletinul Comisiunei istorice a României, I), 43—7.

1675, ne-a rămas, în afară de continuarea letopisețului lui Pseudo-Ureche (1595—1661), numai începutul, un fragment relativ la originea Românilor, intitulat în edițiunile de până acum: Cartea pentru descălecatul dintâi a țării Moldovei și neamului moldovenesc. Titlul acesta i-a fost dat de Kogălniceanu, primul editor; cel original, al autorului, este: «De neamul Moldovenilor, din ce țară au eșit strămoșii lor». Scrierea aceasta formă «cartea dintâi» a unei opere mai întinse, pe care cronicarul n'a mai continuat-o.

Lucrarea este remarcabilă nu atât prin originalitate ori bogăția informației istorice, cât mai cu seamă prin tăria și căldura cu cari susține, pentru prima oară în Moldova pe larg și documentat, două idei fundamentale pentru toată dezvoltarea noastră politică și culturală următoare: unitatea neamului românesc de pretutindeni, și originea lui romană în legătură cu cucerirea Daciei de Traian. A urmări obârșia acestor idei în izvoarele de cari s'a servit Miron Costin, precum și influența pe care ele au exercitat-o asupra cronicarilor următori, este de cel mai mare interes pentru istoriografia noastră.

Caracterul fragmentar al scrierii face însă să se nască întrebarea, dacă ea este acea «începătură» a letopisețului, urzită încă de 1675, sau o lucrare revăzută și completată mai târziu. Pentru cunoașterea și aprecierea operii istorice a lui Miron Costin, răspunsul la această întrebare este foarte important, întru cât nu e fără îndoială acelaș lucru, dacă încă de la începutul unei opere mai întinse rămasă în stare de urzeală, pe care el, în aşteptarea timpului când va putea să o revadă și să o continue, n'o socotise încă vrednică de dat la lumină, sau o lucrare definitivă din epoca maturității, în care ne-a dat întreaga măsură a cugetării și culturii sale istorice.

In legătură cu această chestiune mai este încă una tot așa de importantă. Părerile exprimate de Miron Costin în această scriere asupra celor dintâi cronicari moldoveni, cari scriseră în românește — Ureche, Istratie logofătul, Simion dascălul și Misail călugărul — ale căror scrieri sunt mai toate pierdute, au dat naștere unei foarte răspândite tradițiuni, admisă în bună parte și astăzi în istoriografia noastră. Dar

cum în alte scrieri cronicarul are păreri deosebite, este necesar să cunoaștem în mod precis succesiunea cronologică a scrierilor sale, spre a putea stabili dacă deosebirile, pe care le constatăm în ideile sale, sunt rezultatul unei confuziuni, provocată de informații contradictorii, sau reprezintă o evoluție, determinată de o mai temeinică documentare.

Mica scriere a lui Miron Costin ridică, cum vedem, probleme dintre cele mai importante. Pentru dezlegarea lor este neapărat necesar să pornim dela un text sigur. Cele două ediții pe care le avem, a lui M. Kogălniceanu apărută în 1852 în volumul I al Letopiselor, și a lui V. A. Ureche în Operele complete ale lui Miron Costin 1886, nu ni-l dau. Amândouă sunt defectuoase. Între ele există, pe lângă alte deosebiri mai mici, una foarte însemnată: un întreg capitol, al cincilea, este cu totul diferit. În afară de acesta, între capitolele celelalte constatăm numeroase nepotriviri, repetiții și contraziceri. Înainte de orice altă cercetare și discuție trebuie deci să vedem care e textul original al lui Miron Costin. Pentru aceasta este necesar să examinăm în ce condiții ni s'a transmis.

I. Manuscriptele.

Până acum cunoaștem 18 manuscrise care cuprind carte De neamul Moldovenilor. Afară de unul, aflat la Petersburg, în care scrierea lui Miron Costin este singură, celelalte toate sănt în Biblioteca Academiei române și cuprind corpuri formate din mai multe cronicice.

Aceste manuscrise sunt următoarele:

Manuscrisul dela Petersburg (Ms A). (A făcut parte dintr-o colecție bibliotecii Załuski, aflată astăzi în biblioteca imperială din Petersburg, unde a fost descoperit de d. Ioan Bogdan, președintele Comisiunei istorice. Prin stăruințele d-sale s'a făcut pentru Comisiune o foarte bună copie fotografică, de care m'am servit, ajutat și de notele d-lui Bogdan, pentru această ediție. Manuscrisul are cota F. IV. No. 2; este în folio, având 24 foi, nepaginate; începutul și o foaie din mijloc lipsesc. Scrierea este frumoasă;

titlurile și inițialele sunt cu roșu. N'are nici o însemnare cu privire la autor ori scriitor; după scriere se vede însă că e unul din manuscrisele copiate de Axintie uricarul, care l-a scris, cred, pe la 1712—13. Citatele latinești, corecte și frumos scrise, sunt de altă mâna, probabil a unuia din secretarii lui Nicolae Mavrocordat, din ordinul căruia bănuesc că s'a și făcut copia. Manuscrisul cuprinde cartea De neamul Moldovenilor, împărțită în 7 capitole, subdivizate fiecare în paragrafe (zacele). Textul prezintă mai multe note marginale, cu lămuriri și adăosuri, făcute însă de altcineva decât de scriitorul manuscrisului¹. Foile cari lipsesc cuprindeau predoslovia și lista istoricilor cari au scris despre descălecatal dintâi², precum și o parte din primul capitol³.

In manuscrisele din Biblioteca Academiei Române, cartea De neamul Moldovenilor formează mai mult un fel de introducere la istoria Moldovei, cuprinsă în alte scrimeri. Aceste manuscrise fiind mai toate descrise, unele chiar de mai multe ori, în alte publicațiuni, mă mărginesc să arăt aci numai de către cine și când au fost scrise și ce cronice cuprind.

Manuscrisul 353 (Ms L). A fost scris pe la 1720—30 pentru Nicolae Mavrocordat de 〈Radu Lupescu, logofetel de divan, fiul lui Mihail ieromonahul〉. Cuprinde:

1. De neamul Moldovenilor, din ce țară au eșit strămoșii lor (fº 6—31), împărțită în 5 capitole, subdivizate în paragrafe.
2. Predoslovia la stihuri (fº 32)⁴.
3. Întelesul stihurilor, cum trebuie să se citească (fº 33)⁵.
4. Viața lumii (fº 34—36)⁶.
5. Întelesul pîldelor ce sănt în stihuri (fº 37—38)⁷.
6. Graiul solului tătăresc către Alexandru Machidon și răspunsul acestuia (fº 38—40)⁸.

¹ Vezi mai departe p. 31 15—24, 40 32—40, 44 39—42, 45 40, 46 33—43, 47 30—31, 48 30—31, 49 34—36.

² Ibidem p. 3 24.

³ Ibid. p. 13 35—36.

⁴ Publicată de V. A. Ureche în Operele complete ale lui Miron Costin, II, 499.

⁵ Ibidem, II, 499—500.

⁶ Ibid. II, 501—506.

⁷ Ibid. II, 506—508.

⁸ Ibid. II, 145—146.

7. Epigrama către mitropolitul Dosoftei (fº 40—41)¹.
8. Letopisețul dela zidirea lumii al lui Nicolae Costin, fără nici un titlu și fără predoslovie, într’o redacțiune prescurtată către sfârșit și întreruptă în 1595 (fº 42-341).
9. Viața lui Nicolae Mavrocordat scrisă de marele logofăt Nicolae Roset (fº 345—357)².

Manuscrisul 580 (Ms G). Este o copie făcută la Brașov pentru marele stolnic Matei Crețulescu, de Gheorghie, un logofețel al acestuia, care a terminat-o la 11 Ianuarie 1718; copia aceasta reproduce o alta din 2 Octombrie 1713, făcută la rându-i depe una din 25 Iulie acelaș an. Crețulescu a făcut diferite îndreptări, mai ales de ortografie, și notițe marginale. Cuprinde aceleași scrieri ca și ms 353, cu deosebire că letopisețul lui Nicolae Costin are aci predoslovia autorului —fără iscălitură însă și cu modificări, fiind adresată domnului, nu cititorului— și este precedat de următoarea notiță: «Letopiseț al țării Moldovei, acum după izvoade scos cu porunca prea luminatului și înălțatului domnului nostru Io Nicolae Mavrocordat Voevod, cu mila lui Dumnezeu domn și oblăduitor a toată Moldovlahia, în anul dela zidirea lumii 7221, iar dela nașterea lui Hristos 1713, mesița Octombrie 20 dni, de Miron Costin, carele au fost logofăt mare în Moldova»³.

Manuscrisul 2715 (Ms I). A fost scris de Stanciul ierei dela Biserica tutulor sfintilor din București, care l-a terminat la 9 Iulie 1723. Are același cuprins ca și ms 580, cu notiță de la începutul letopisețului lui Nicolae Costin și predoslovia adresată domnului⁴.

¹ Ibid. II, 509-510.

² Manuscrisul a fost descris de V. A. Ureche, care l-a numit Codex AA Văcăresceanu (Operile lui Miron Costin, I, 26—30) și de I. Bianu și R. Caracaș în Catalogul manuscriselor românești, II, 64—68.

³ A fost descris de C. Erbiceanu (Revista teologică, 1886, No. 16), de V. A. Ureche (Operile lui Miron Costin, I, 679—682) și de I. Bianu și R. Caracaș (Catalogul manuscriselor românești, II, 335).

⁴ Manuscrisul a fost folosit de Gr. Tocilescu în Studii critice asupra cronicelor române (Revista p. Istorie, Archeologie și Filologie, anul 2, vol. III, p. 252) și a fost descris de V. A. Ureche supt numele de Codex A. Tocilescu (Operile lui Miron Costin, I, 24—26). M. Gaster a reprodus din el scrierile arătate mai sus supt nº 4 și 7 (Crestomatie română, I, 202—207).

Manuscrisul 401 (Ms B). Este o copie făcută de un necunoscut pe la începutul secolului XIX. A aparținut lui Ioan Beldiman, care l-a dăruit la 4 Maiu 1827 vătafului Ursache Costin (v. fº 26 v și 62 v). Manuscrisul întreg era, probabil, format din două volume, acesta fiind cel dintâi. Cuprinde aceleasi scrieri ca și mss 580 și 2715; îi lipsește însă notița din fruntea letopisețului lui Nicolae Costin, precum și partea din urmă a acestui letopis, dela răsboiul lui Ștefan cel Mare cu Ioan Albert (1497) înainte, care formă, cred, volumul al doilea¹.

Manuscrisul 104. A fost copiat în intervalul dela 8 Iunie până la 12 Iulie 1800 (v. fº 16 și 353 v). Costache Sion spune într-o notiță din 1869 (fº 14), că a fost scris de bunicul său Toader Sion medelnicerul. Manuscrisul cuprinde:

1. Pinax adecă însemnare de cele ce se află întru acest hronograf (fº 2—8).
2. De neamul Moldovenilor, din ce țară au eșit strămoșii lor (fº 9—53), împărțită în 7 capitole, subdivizate în paragrafe.
3. Letopisul dela zidirea lumii al lui Nicolae Costin — într-o redacțiune acefală, foarte prescurtată până la descălecatul lui Dragoș Vodă, și mergând numai până în 1595 — atribuit lui Ureche vornicul (fº 53 v—194).
4. Letopisul lui Miron Costin (fº 194 v—353)².

Manuscrisul 2305. A fost copiat între 15 Iulie și 15 August 1800 (v. fº 1 și 338) tot de Toader Sion. Are acelaș cuprins ca și ms 104.

Manuscrisul 2942 este o copie de pe la 1830, care conține aceleasi cronice ca și ms 104.

Manuscrisul 731 a fost copiat în anii 1819—1820 în mănăstirea Slatina de Nichifor monahul Malcociu. El formează partea întâi a unui manuscris în două volume, cuprinzând acelaș corp de cronice ca și ms 104. Volumul al doilea, în care se află letopisul lui Miron Costin, este tot la Academia Română supt n° 508.

Manuscrisul 3067 este la fel cu manuscrisul 731. A fost

¹ Descris de I. Bianu și R. Caracaș (Catalogul manuscriselor românești, II, 77—79).

² Descris de I. Bianu în Catalogul manuscriselor românești, I, 234—5.

scris în 1832 în mânăstirea Râșca de Theofan monahul după un letopiseț al mânăstirei Slatina.

Manuscrisul 123 a fost scris în 1805—6 de Vasile Pogor și Miron. Cuprinde:

1. De neamul Moldovenilor, din ce țară au eșit strămoșii lor (f° 1—23).

2. Letopisețul dela zidirea lumiei al lui Nicolae Costin, în aceeaș redacțiune ca și în ms 104 (f° 1—75 v).

3. Letopisețul lui Miron Costin (f° 75 v—159 v).

4. Letopisețul țării Moldovei dela Istratie Vodă Dabija până la domnia a doua a lui Antioh Cantemir, 1661—1705 (f° 159 v—192)¹.

Manuscrisul 232, scris de un necunoscut în 1780, are acelaș cuprins ca și precedentul, cu deosebire că-i lipsește partea din urmă, dela domnia a doua a lui Dumitrașcu Cantacuzino (1684) înainte².

Manuscrisul 503 a fost copiat în 1797 de Dumitru cântărețu Bucureșteanu și cuprinde aceleași scrieri ca și ms 123³.

Manuscrisul 2575 este o copie făcută în 1834 după ms 503 sau după unul asemănător⁴.

Manuscrisul 253 (Ms N). Este scris în cea mai mare parte de cronicarul Neculce. Prezintă câteva lacune, între cari una pe la mijloc de 24 foi. Cuprinde:

1. Pinax adecă însemnare câte capete sănt scrise într'acest letopiseț al țării Moldovei (f° 1—4).

2. De neamul Moldovenilor, fără prefața lui Miron Costin (f° 5—34).

3. Letopisețul dela zidirea lumii al lui Nicolae Costin în aceeaș redacțiune ca și în ms 104 (f° 34—125).

4. Letopisețul lui Miron Costin, din care lipsește o foaie dela sfârșit cu moartea lui Ștefăniță Lupu (f° 125—214).

5. Cronica lui Neculce, din care lipsește O samă de cu-

¹ A fost descris de mine în ediția Letopisețului țării Moldovei dela Istratie Dabija până la domnia a doua a lui Antioh Cantemir, 1661—1705, p. 41—42.

² Ibidem p. 42.

³ Ibid. p. 43.

⁴ Ibid. p. 43.

vinte, începutul domniei lui Dabija, și un fragment dela sfârșit¹.

Manuscrisul 53. A fost scris în 1766 pentru postelnicul Alexandru Hurmuzache de 〈Iosif Luca〉. Are același cuprins ca și ms 253, cu deosebire că la începutul manuscrisului, înainte de Pinax, se află prefața lui Neculce și aceea a lui Miron Costin la carte De neamul Moldovenilor; sfârșitul letopisețului lui Miron Costin lipsește și aci, cronica lui Neculcea este însă în partea dela început întreagă².

Manuscrisul 254. Scris tot de Iosif Luca și tot în 1766, pentru spătarul Iordache Cantacuzino. Are același cuprins ca și ms 53, la începutul cronicei lui Neculce lipsește însă O samă de cuvinte³.

Manuscrisul 252. Este iarăș o copie făcută de Iosif Luca, care l-a dăruit în 1775 nepotului său Matei Hurmuzache. Conține aceleași scrieri ca și ms 254, are însă mai multe lacune, între cari și cele două predoslovii, a lui Neculce și Miron, dela început⁴.

II. Clasificarea manuscriselor.

Cu excepția manuscrisului dela Petersburg, care formează un tip aparte, toate celelalte manuscrise însirate mai sus se împart în două grupe: mss 353 (L), 580 (G), 2715 (I) și 401 (B) alcătuiesc o grupă, celelalte o a doua.

A. Manuscrisurile din prima grupă aparțin unei singure familii (LGIB). Cuprinzând toate aceleași scrieri — între cari Letopisețul dela zidirea lumii al lui Nicolae Costin într'o redacțiune pe care n' o întâlnim aiurea — ele presupun un prototip comun (x⁵). Deoarece letopisețul lui Nicolae Costin n'a fost pus

¹ Descris de V. A. Ureche, care l-a numit Codex U (Operele lui Miron Costin, I, 22—23) și de I. Bianu în Catalogul manuscriselor românești, I, 552—555.

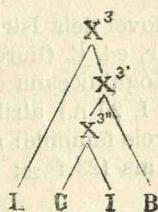
² Descris de V. A. Ureche supt denumirea Codex DD (Operile lui Miron Costin, I, 40—41) și I. Bianu, Catalogul, I, 128—133.

³ Descris de V. A. Ureche supt numele Codex F Cantacuzinean (Operele, I, 36—37) și de I. Bianu, Catalogul, I, 555—558.

⁴ Descris de V. A. Ureche supt numele Codex L (Operele, I, 16—18) și de I. Bianu Catalogul, I, 548—552.

în circulație decât după moartea autorului, întâmplată în Septembrie 1712¹, urmează că acest prototip trebuie să fie posterior acestei date. Am văzut însă că ms 580, copiat în 1718 de Gheorghie logofetelul, reproduce un altul din 20 Octombrie 1713, iar acela pe un al treilea din 25 Iulie același an. Prototipul manuscriselor din familia LGIB a fost aşadar scris după Septembrie 1712, când moare Nicolae Costin, și înainte de 25 Iulie 1713, data celei mai vechi còpii cunoscute. Trei dintre cele patru manuscrise, și anume GIB, nu derivă însă direct din acest prototip, ci prin mijlocirea unei còpii, în care se produsese o amestecare de foi. Câteva foi, cari cuprindeau o parte din carteia De neamul Moldovenilor, și anume: sfârșitul capitolului I, capitolele II și III, și începutul capitolului al IV (dela p. 17₁₆ pomenind pre etc. până la p. 30 și până astăzi), se aflau intercalate între foile cari cuprindeau capitolul: «Înțelesul pildelor ce sănt în stihuri» chiar în mijlocul frazei: au mers un copil din casă să scalde || un cal foarte drag lui Tir². Manuscrisul copiat cu această amestecare de foi, pe care o constatăm în manuscrisele GIB, bănuesc că este chiar acela scris la 25 Iulie 1713, din care ele derivă. La rândul lor manuscrisele GI prezintă o mai strânsă înrudire între ele, datorită, de sigur, originei lor comune derivată din copia făcută la 20 Octombrie 1713 din ordinul lui Nicolae Mavrocordat, cum dovedește notița, reprodusă mai sus (p. IX), aflată în fruntea letopisețului lui Nicolae Costin.

Filiația manuscriselor din această familie este aşadar următoarea:

¹ Cronica lui Axintie uricarul, în Kogălniceanu, Letopisețe², II, 172.

² V. A. Ureche, Operele lui Miron Costin, II, 507.

B. Manuscrisele din grupa a două se împart la rândul lor și ele în 3 familii:

a) MSS 104, 2305, 2942, 731 și 3067 cuprind toate aceeași scrieri: De neamul Moldovenilor, letopisețul lui Nicolae Costin și letopisețul lui Miron Costin; ele alcătuiesc o familie, pe care am putea-o numi *Sion (s)*, deoarece copiile făcute de Antohie Sion (mss 104 și 2305) sunt cele mai vechi și în acelaș timp și cele mai bune reprezentante ale ei.

b) MSS 123, 232, 503 și 2575 formează o a doua familie, i-am putea zice *Buhuș (b)*, deoarece corpul de cronice din familia Sion e continuat prin letopisețul buhușesc (1661—1705). Am arătat aiurea filiația acestor manuscrise, cari derivă dintr'un prototip scris în 1732¹.

c) MSS 253, 53, 254 și 252 alcătuiesc *familia Neculce*, cele trei din urmă fiind copii după letopisețul autograf al acestui cronicar, păstrat în ms 253 (N).

Aceste trei familii pornesc dela un prototip comun, care cuprindeă un corp de cronice — format din cartea De neamul Moldovenilor, letopisețul lui Nicolae Costin și letopisețul lui Miron Costin — pe care îl regăsim *în aceeaș formă* în câteș trele. Înrudirea lor se mai dovedește și prin trei interpolări, una privitoare la podul lui Traian de peste Dunăre², iar celelalte două la restaurarea bisericilor din Badeuți și Bălinești de către episcopul de Rădăuți Calistru în domnia a treia a lui Mihai Racoviță, interpolări pe cari le întâlnim iarăș în câte trele familiile³. Două cel puțin dintre aceste interpolări, cele privitoare la Badeuți și Bălinești, sunt făcute, cum am arătat altădată⁴, între anii 1721—1725.

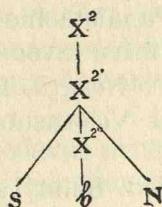
¹ Letopisețul țării Moldovei dela Istratie Dabija până la domnia a doua a lui Antioh Cantemir, ed. C. Giurescu p. 41—46.

² A fost publicată de Kogălniceanu ca notă la Cartea pentru desculcatul dintăi (Letopiseț², I, 29 n.) atribuind-o, fără motiv însă, lui Neculce. Ea se află în câte trele familiile: ms 104 f° 51 v; ms 2305 f° 43 v; ms 731 f° 39; ms 3067 f° 24; ms 123 f° 25; ms 232 f° 19 v; ms 503 f° 19 v; ms 2575 f° 24; ms 253 f° 32 v.

³ Ms 104 f° 106, 121; ms 2305 f° 118, 133; ms 731 f° 86, 97; ms 3067 f° 47, 54 v; ms 123 f° 54 v, 63; ms 232 f° 40, 47 v; ms 503 f° 40, 45; ms 2575 f° 48, 55; ms 253 f° 72, 81.

⁴ Letopisețul țării Moldovei dela Istratie Dabija până la domnia a doua a lui Antioh Cantemir, ed. C. Giurescu p. 44—45. U. A. V.

Pe baza acestor observațiuni stabilim următoarea filiație a familiilor din această grupă :

Intre prototipurile celor două grupe de manuscrise (x^2 , x^3) nu există nici un fel de înrudire. Ele au fost alcătuite independent, după Septembrie 1712, din elemente deosebite.

Dacă clasificarea, pe care am stabilit-o mai sus având în vedere cuprinsul manuscriselor luat în general, fără considerare la o anumită scriere, este exactă, atunci ea trebuie să fie aplicabilă și la fiecare din scrierile pe cari manuscrisele din cele două grupe le cuprind, prin urmare și la cartea De neamul Moldovenilor. În adevăr scrierea lui Miron Costin ni se înfățișează în două redacțiuni deosebite, cari corespund celor două grupe de manuscrise. În familia LGIB, ea cuprinde numai 5 capitole, pe când în manuscrisele din familiile Sion, Buhuș și Neculce are 7, pe lângă faptul că două din cele 5 comune sunt aci mai dezvoltate.

Redacțiunea aceasta în 7 capitole se află și în manuscrisul dela Petersburg, al cărui text este aproape identic, prezentând numai două deosebiri :

1) În manuscrisul dela Petersburg sunt câteva pasaje în cari unul din fii lui Miron Costin se referă la mărturia tatălui său :

Ca să afle cum de să schimbă numele turnului făcut de Traian în Turnul Severinului «mult au cercat *răposatul tată-mieu Miron*» (29₃₂₋₄₀);

La cetățuia năruită dela Galați «spunea *tată-nostru* să se fie aflat un ban de aramă cât un ort de mare (30₃₅₋₃₆);

Dragoș Vodă nu era păstor, ci fecior unui Bogdan Vodă, «care spunea *tată-nostru* să fie auzit cu urechile sale, trecând pre la Maramorăș în solie în sus la *craiul leșesc*» (38₂₅₋₂₈);

Troianul din Moldova «*răposatul tată-nostru* Miron lo-

gofătul spunea să-l fie trecut aproape de Nipru pre la un târg anume Vciorașnoe» (41₂₆₋₂₇);

Unii zic că Troianul fusese săpat pentru apărare dinspre Tătari, între cari era și Panaiotachie Tergimanul «cum arată răposatul Miron logofăt întru izvoadele sale» (41₃₁₋₃₂);

Dela Dunăre și Marea Neagră, Troianul merge pe câmp peste Nipru pe la târgul Vciorașnoe «pe unde l-au trecut tată-nostru» (41₃₇).

In manuscrisele Sion, Buhuș și Neculce, toate aceste pasaje au fost modificate: acolo unde cuvintele *tată-mieu* sau *tată-nostru* erau urmate de numele cronicarului, ele au fost suprimate, unde erau singure, au fost înlocuite prin: Miron logofătul.

2) O altă deosebire o constituie faptul că un lung pasaj din manuscrisul dela Petersburg privitor la originea Litvanilor (34₁₀—35₉₋₃₄), a fost rezumat în celelalte manuscrise numai în câteva rânduri¹.

Deosebirile acestea, unite cu faptul că mai toate greselile, omisiunile și scăparile de condei din redacțiunea dela Petersburg le regăsim în manuscrisele Sion, Buhuș și Neculce, probează că textul din aceste manuscrise este în realitate numai o variantă a acelei redacțiuni, care reprezintă prototipul lui. Raportul dintre ele îl vom exprima arătând prin A redacțiunea din manuscrisul dela Petersburg al lui Axintie uricarul, iar prin a pe aceea din manuscrisele Sion, Buhuș și Neculce. Se înțelege că pentru restabilirea textului primitiv al lui Miron Costin, aceasta din urmă, în afară de controlul redacțiunei lui Axintie și completarea celor două lacune pe care manuscrisul acestuia le prezintă, n'are nici o altă valoare.

III. Redacțiunea interpolată.

Deoarece cartea De neamul Moldovenilor ni s'a transmis în două redacțiuni deosebite, una în manuscrisele LGIB, cealaltă în manuscrisul A, rămâne să cercetăm, care dintre

¹ Vezi acest rezumat în Kogălniceanu, Letopisețe², I, 19 r. 19—23.

ele este cea autentică. Cele două grupe de manuscrise fiind la originea lor cu totul independente, prioritatea unei redacții față de celalaltă nu se poate stabili prin filiația manuscriselor, ci numai prin analiza lor internă.

Intre textul din manuscrisele LGIB și acela din manuscrisul A, există două deosebiri, una de redacție și alta de întindere.

a) Deosebirea de redacție privește câteva pasaje în care este vorba de autor. În redacționea LGIB, Miron Costin vorbește în mod personal despre cele văzute sau constatare de către el însuș:

Cercat-am câtva de ce și-au schimbat numele Severinul, care-i făcut de Traian, când au făcut și podul, căruia *cu ochii noștri am privit* pragurile prin apă limpede a Dunării, când am mers cu Dabija Vodă cu oștile la Uivar (29₁₉₋₂₁);

Un ban de aramă galben iarăș la acea cetate năruită (dela Galați) *am aflat*, cât un ort de mare (30₁₁₋₁₂);

Cum și Dragoș Vodă, mare năpastă și este pre mărturia Maramoreșanilor, *cu urechile mele am auzit* să fie fost păstor, ce este ficioar unui Bogdan Vodă (87₂₆₋₃₈);

Acesta șanț (Troianul), carele îl vedem aicea la noi, *eu l-am trecut* aproape de Nipru pre la un targ anume Vciorășnoe.... pe unde l-am trecut eu (41_{3-5, 25});

Panaiotacie tergimanul *la voroavă cu mine* pentru șanțul acesta au dat samă, cum un istoric anume Bonfin, ungur, pomenește de șanțul acesta.... Așea lui Panaiotacie *i-am răspuns*, la ce n'au știut cum mi-a mai răspunde, *așea zic celor la alți* (41₉₋₄₂₁₀).

În redacționea A felul acesta personal de exprimare al cronicarului a fost înlocuit, în toate pasajele de mai sus, prin: răpousatul tată-mieu Miron (29₃₁₋₄₀), răpousatul tată-nostru Miron logofătul (41₂₆₋₂₇), răpousatul Miron logofăt (41₃₁₋₃₂), ori simplu: tată-nostru (30₃₅₋₃₆, 38₂₇₋₂₈, 41₃₇).

Deosebirile acestea dovedesc că pasajele reproduse mai sus din redacționea LGIB reprezintă textul lui Miron Costin în forma lui originală, pe când în redacționea A ele au fost modificate de către unul din fi cronicarului după moartea tatălui său.

b) Deosebirea cea mai însemnată dintre cele două re-

dacțiuni este însă de întindere. Redacțiunea A cuprinde în două din capitolele comune, al IV-lea și al V-lea, unele părți cari nu se află în redacțiunea LGIB, precum și două capitole noi. Astfel la capitolul IV se arată că originea romană a Litvanilor nu derivă dela Romanii fugiți de persecuțiile lui Neron, cum se spune în redacțiunea LGIB, ci dela partizanii lui Pompeiu, emigrați din Italia după moartea șefului lor (34₁₀—35₃₄). În partea cea nouă din capitolul al V-lea se vorbește despre felul tunsoarei la Români, graiul și slovele lor, precum și despre obiceiurile dela mese, ospețe și înmormântări (51₂₄—53₁₇). Dintre capitolele cele noi, unul privește originea cetăților din Principate (43₂₆—46₃₀), iar celălalt soarta coloniștilor lui Traian și a țărilor române după moartea întemeietorului (53₄₈—54₄₅).

Una cel puțin din aceste părți noi, aceea relativă la originea Litvanilor, este o interpolare, făcută în același timp și de către același fiu al cronicarului, care a modificat și pasajele privitoare la autor. «Aceasta am vrut să scriu mai pre larg, căce răpousatul tată-mieu Miron logofătul în izvoadele sale scrie cum acest Libo să fie venit în părțile Litvei pe vremea lui Nero... iară din ce historici ar fi scris aceasta nu pomenește» (35_{17—21}).

Năște acum întrebarea dacă și celealte părți noi sunt interpolări datorite tot lui, sau aparțin lui Miron Costin, lipsind, cine știe cum, din redacțiunea LGIB. Fiind dovedit că redacțiunea aceasta, transmisă deosebit în manuscrise, reprezintă, cel puțin în pasajele cari privesc pe autor și fragmentul despre originea Litvanilor, forma originală a cărții De neamul Moldovenilor, modificată și interpolată în redacțiunea A de unul din fi și cronicarului, este foarte probabil ca și celelalte părți noi din această redacțiune să fie tot interpolări, pornite din aceeași origine. Că nu Miron Costin poate fi autorul lor, rezultă, cred, cu certitudine din următoarele fapte:

1) În capitolul despre cetăți se vorbește de o piatră cu inscripție latină din timpul lui Trajan, care a fost adusă dela Galați la Iași *în domnia lui Constantin Duca* (45_{24—34}). Cantemir, pe a cărui afirmare nu știu însă ce temei se poate pune, precizează chiar că piatra a fost găsită în anul 1703

(7211)¹, care cade în domnia a doua a lui Constantin Duca (1700—1704). Acum, fie că piatra a fost adusă în adevăr în domnia a doua a lui Duca, cum spune Cantemir, ori în cea dintâi (1693—1695), cum bănuesc eu, cert este că Miron Costin, mort în 1691, nu putea să cunoască acest fapt. Pasajul respectiv, împreună cu întreg capitolul în care el se află fără aparență unei interpolări, este un adaos posterior.

2) Intre cele două capitole noi din redacțiunea A (al V-lea și al VII-lea) și celealte, cari aparțin în mod necontestat lui Miron Costin, există mai multe contraziceri:

a) Miron Costin, intemeindu-se pe istoria grecească De patru monarhii, pune în capitolul al IV-lea expediția lui Traian în contra Dacilor la anul 120 d. Chr. (27₁₃—28₂); în capitolul al VII-lea ea este însă arătată la anul 103 (53_{21—22}, 54_{9—10}).

b) În același capitol al IV-lea, Miron afirmă că Traian a murit în Egipt (40_{20—23}), părere pe care a exprimat-o el în toate scriurile sale²; în capitolul al VII-lea se arată totuș, pe baza mărturiei lui Baronius, că Traian moare la Selinunt în Cilicia (53_{24—27}).

c) Miron credeă că podul făcut de Traian peste Dunăre avea «turnuri de piatră, care se pomenește până astăzi Turnul Severinului», și nu-și putea explica cum *acest turn Severinul* și-a schimbat numele și n'a păstrat pe acela al ziditorului său, «că acest lucru, că l-au zidit Traian împăratul și nu altul, deplin și aievea fără număr... spun istorici.... Iară *turnul acela* și podul peste Dunăre nime altul ce Traian împăratul, ca și sănțul Troianul, l-au făcut. Nu vei afla din sute de istorici într'alt chip» (29₁₂—30₁₆). În capitolul al V-lea nu mai este însă vorba de *turn* și de Traian; ci de o cetățue năruită făcută de împăratul Sever, «aceia adevărat de cine este făcută cu numele Severinul. Bonfin zice aşa... Si mai încolo pe Dunăre în preajmă (a podului)

¹ Hronicul vechimei a Romano-Moldo-Vlahilor, ed. Tocilescu, 1901, p. 161.

² Cronica polonă la I. Bogdan, Cronice inedite atingătoare de istoria Românilor, 1895, p. 181, și Poema polonă la V. A. Ureche, Operele lui Miron Costin, II, 91.

este târgșorul Severinul de Sever împăratul făcut, și atâtă. Iară pe ce vreme au făcut Sever nu scrie» (45₃₅—46₅₋₉).

d) Pe Dion și Bonfini nu i-a cunoscut Miron Costin (vezi mai departe p. XXXIII); în capitolele cele noi sunt însă citați într'un mod care nu lasă nici o îndoială asupră întrebuițării lor directe (52₃₆₋₃₉, 53₃₀₋₃₂, 45₁₁₋₁₈, 45₃₇—46₅₋₉).

e) Sunt apoi unele fapte povestite odată în capitolele cari aparțin lui Miron Costin și repetitive apoi, unele cu deosebiri caracteristice, în celealte, ca s. ex. aflarea banului de aramă cu inscripția Marchianopolis la Galați (30₁₁₋₁₃ și 46₁₃₋₁₇), calcularea timpului dela Traian până la craiul Laslău (38₉₋₁₀ și 54₉₋₂₄), inscripția dela împăratul Sever (30₅₋₁₁ și 46₁₈₋₂₀), asemănarea obiceiurilor dela mese, petreceri etc. la Români și Italiani (14₂₀—15₆ și 52₃₃₋₄₂), ori exilarea lui Ovidiu la Cetatea Albă (16₁₅—17₄ și 43₃₅—44₁₀). Repetarea aceloraș fapte, cu alte nuanțe însă, într'o scriere de așa mică întindere, constituie încă o dovadă despre originea deosebită a capitolelor respective.

Din cele arătate mai sus reiese, cred, ca un fapt definitiv stabilit că *Miron Costin nu poate fi autorul continuării din capitolul al V-lea precum și a celor două capitole noi din redacțiunea A.* Aceste capitole, cari reprezintă o tradițiu deosebit transmisă în manuscrise, sunt în evidență contrazicere cu partea scrierii care în mod necontestat îi aparține. Ele sunt adăosă posterioare, având fără îndoială aceeaș origine ca și modificările din pasajele în cari cronicarul vorbea despre sine, sau cel privitor la originea Litvanilor, și se caracterizează printr'o precizie în citare pe care n'o întâlnim la Miron Costin, și prin folosirea unor scriitori pe cari el nu i-a cunoscut. Autorul lor nu poate fi altul decât acelaș fiu al cronicarului, care-i combătuse părerea despre originea Litvanilor. În toate aceste adăosă el manifestă de altfel o singură preocupare: să rectifice și să completeze arătările tatălui său. Înainte de a reveni la redacțiunea originală a lui Miron Costin, să ne oprim încă puțin asupra acestor adăosă și asupra autorului lor.

Originalitatea interpolărilor. În afară de repetările însirate mai sus, o bună parte din ideile cuprinse în aceste adăosă sunt împrumutate tot din scrierile lui Miron Costin, și anume

din Cronica polonă și din Poema polonă. Despre unele se poate preciza de unde sunt luate: Astfel descrierea banului aflat lângă Roman (46₂₁₋₂₅) este împrumutată din cea dintâi¹; din Poema polonă au fost reproduse aproape textual exemplele de cuvinte latinești în limba română (52₂₂₋₂₇), la cari s'au mai adăogat doar cuvintele *panis* și *manus* din Cronica polonă², precum și explicarea de ce împărații romani, după mutarea scaunului la Constantinopole, nu s'au mai ocupat de soarta coloniștilor din Dacia (52₃₃₋₃₈)³.

Despre cele mai multe împrumuturi nu putem însă preciza din care anume din aceste scrimeri sunt luate, deoarece se găsesc, cam în aceeaș formă, în amândouă. În această categorie se află împrumuturile despre originea cetăților moldovene: Cetatea Albă, Suceava, Neamțul, Hotinul, Tighinea, Soroca, Turnul Neoptolem și cetatea năruită de lângă Galați (43₂₇—46₃₀)⁴, stricarea podului de către Adrian (53₂₉₋₃₀)⁵ și retragerea Românilor în munți (54₄₋₈)⁶.

Partea proprie a interpolatorului se intemeiază pe știri culese din diferiți scriitori, în primul rând din Toppeltin (46₁₀, 51₃₈, 52₉, 53₁, 54₂), apoi din Dion (46_{6, 9}, 52₃₆, 53₃₀), Bonfini (45_{12, 37}, 53₃₄), Cicero (34₂₃₋₂₄), Florus (34₂₇), Długosz (34₄₁) Miechowski (35₉), Plinius (52₃₉), Baronius (53₂₅), geografii și istorii ale Țarigradului (44₃₅, 44₃₆). Dintre cronicarii din țară citează pe Ureche, recte Simion dascălul (44₂₇, 45₂₁), iar ca fapte noi, scoase din propria lui cunoștință, menționează inscripțiile dela turnul de miazăzi și dela poarta cetății Suceava (44₁₉₋₂₂), precum și inscripția de pe piatra adusă la Iași în domnia lui Constantin Duca (45₂₄₋₃₁).

Autorul interpolărilor. După cât cunoaștem până acum pe cei trei fii ai lui Miron Costin — Nicolae, Pătrașcu și Ioan — cel dintâi este singurul care ar fi putut scrie adaosurile pe care le-am analizat mai sus. Identificarea se impune dela

¹ I. Bogdan, *Cronice inedite*, p. 195.

² Ibidem, p. 185.

³ V. A. Ureche, *Operele lui Miron Costin*, II, 99, 101.

⁴ Cf. *Cronica polonă* (I. Bogdan, *Cronice inedite*, 183—4) și *Poema polonă* (V. A. Ureche, *Operele lui Miron Costin*, II, 89).

⁵ Cf. *Cronica polonă*, p. 184, *Poema polonă*, p. 97.

⁶ Cf. *Cronica polonă*, p. 185, *Poema polonă*, p. 97—99.

sine, ba încă cu atâta tărie, încât a stăruï mai mult asupră-i s'ar părea cu totul de prisos. Nicolae Costin nu numai că s'a în-deletnicit multă vreme cu cercetări istorice, lăsând în urmă-i două scrieri foarte întinse — Letopisețul dela zidirea lumii, întrerupt în anul 1601, și Cronica domniilor lui Nicolae Mavrocordat și Dimitrie Cantemir (1709—1711) — dar, ceeace este și mai important, lucrările lui se disting tocmai prin acel exces de erudiție și lipsă de pietate față de părerile tatălui său, cari caracterizează și interpolările din cartea *De neamul Moldovenilor*.

Impotriva acestei identificări există însă o obiecție dintre cele mai serioase: în letopisețul lui Nicolae Costin se combate una din părerile *exprimate tocmai în aceste adaose*, aceea anume că cetatea Turnul Neoptolem ar fi pe Cogălnic, cu arătarea că este luată din *«izvoadele răpăosatului Miron logofătul»*. Iată întreg pasajul în cheștiune:

«Se află și de Greci făcute cetăți, cum este Turnul «Neoptolimul în gura Nistrului, făcut de Neoptolim, feierul «lui Mitridat, carele vara în vase pe mare și iarna pe uscat «cu călărime au bătut pre Tătari, și pentru să împiede cea «calea Gheților au făcut acea cetate în gura Nistrului, ce se «chemea Turnul Neoptolim. In izvoadele răpăosatului Miron «logofătul astu zicând pe părere să fie pe Cogălnic în Bugeag «această cetate, care se cheamă la Tătari: Tatar Burnari. Ce «acel Turn a lui Neoptolim este pe Nistru, făcut de Neoptolim, feierul lui Mitridat, nu pe vremea când împărătea «Grecii Tarigradul, ce cu mult mai înainte. Iară pre Cogălnic «de este altă cetățue, poate tot de Ianovezi să fie făcută»¹.

Izvoadele lui Miron logofătul, la cari se referă autorul acestui pasaj, sunt cartea *De neamul Moldovenilor*, iar locul de care e vorba se află în capitolul despre cetăți din redacțunea interpolată (45⁹—18). Dacă pasajul pe care l-am reprodus ar fi autentic, dacă adică am avea încredințarea că este scris de Nicolae Costin, ar trebui atunci să admitem că nu el este autorul adaosurilor. În adevăr dacă s'ar mai putea presupune ca el să fi păstrat denumirea de Izvoadele lui Miron

¹ După ms 238 (f° 34 v—35) dela Acad. Rom. Cf. și ms 236 f° 34, ms 125 f° 24, ms 115 f° 32, ms 353 f° 83 v—85 și ms 3039 f° 84 v—86.

ogofătul atunci când se referează la unele adaosene streine, cari se găseau în scrierea acestuia, este însă absolut exclus ca ele să fi fost chiar opera lui, întrucât în acest caz și-ar fi combătut singur propriile sale păreri, ceeace este, credem, cu neputință. Deci, una din două: dacă Nicolae Costin a scris pasajul despre Turnul lui Neoptolem, atunci nu este el cel care a făcut interpolările la cartea *De neamul Moldovenilor*, ci unul din frații săi; dacă însă interpolările acestea sunt în adevăr opera lui, atunci pasajul despre Turnul lui Neoptolem trebuie să fi fost introdus posterior în letopisețul său. O bună edițiune a acestui letopiseț ne-ar oferi mijlocul să stabilim care din aceste două ipoteze este cea adevărată. Din nefericire o asemenea edițiune lipsește. Scrierea aceasta fiind foarte întinsă, iar manuscrtele numeroase și din familii diferite, o clasificare a lor, care să ne permită a stabili dacă un anume pasaj este ori nu autentic, nu se poate întreprinde în mod incidental. Până la publicarea unei bune ediții, rămâнем deci în domeniul ipotezelor. Că pasajul despre Turnul lui Neoptolem ar putea fi o interpolare, este foarte posibil. Se știe că Nicolae Costin a murit fără de veste, relativ Tânăr încă, lăsând neisprăvite cele două scrimeri — letopisețul și cronica — la cari lucră paralel. După moartea lui, scrierile sale au fost copiate din ordinul lui Nicolae Mavrocordat. Copierea n'a fost însă fidelă; în cronică s'au constatat mai multe interpolări¹. N'avem nici un motiv să credem că nu se va fi întâmplat același lucru și cu letopisețul. În manuscrise el ni se infățișează în mai multe redacțiuni, prezentând deosebiri importante, a căror origine cade tocmai în anii 1712—13. Posibilitatea unei interpolări a acestui pasaj nefiind exclusă, concluziunea, întemeiată pe el, că Nicolae Costin nu poate fi autorul amplificărilor cărții *De neamul Moldovenilor* nu are prin urmare decât o valoare foarte relativă.

Dacă se va dovedi totuș că pasajul este autentic, va trebui atunci să admitem că amplificările se datoresc unuia din frații săi. Despre Pătrașcu spătarul știm că a fost un

¹ C. Giurescu, Contribuțiuni la studiul cronicelor moldovene, în Analele Academiei Române, Memoriile Secț. Ist., Seria 2, Tom. XXX, 1907, p. 292—3, și Izvoadele lui Tudosie Dubău, Miron logofătul și Vasile Demian de același, extras din Buletinul Comisiunei Istorice, I, p. 204 n.

iubitor de istorii. În 1687, pe când trăia încă tatăl său, el posedă traducerea polonă făcută de Paszkowski în 1611 a voluminoasei cărți a lui Guagnini, *Sarmatiae europeae Descriptio*, în care este vorba și despre originea Românilor¹.

Până la noi cercetări, chestiunea paternității acestor adaose rămâne așadar nehotărâtă. Ea nu prezintă de altfel vreo importanță deosebită, întrucât adaosele nu constituiesc nici o contribuție nouă la opera lui Miron Costin. Aceasta, fără să cunoască, cum vom vedea, nici măcar izvoarele fundamentale ale subiectului său, alcătuise cu elemente puține o lucrare nouă, interesantă și convingătoare. Dispunând de mijloace de informație neasemănăt mai bogate, fiul său, Nicolae ori Pătrașcu, n'a putut adăuga nici o ideie nouă mai însemnată la concepția tatălui său. Este un sclav al citatului, care reprezintă pentru el tot rostul Istoriei.

IV. Arhetipul.

După ce am constatat deosebirile dintre cele două redacții și am stabilit că cea mai dezvoltată cuprinde interpolări datorite unuia din fiți cronicarului, să urmărim acum mai departe înrudirea lor. Am văzut că în afară de cele câteva mici pasaje în care e vorba despre autor, pasaje modificate de fiul său, și în afară de interpolări, textul comun din cele două redacții este aproape identic. Fiind însă și ușoare deosebiri, obișnuite de altfel dela copie la copie, este necesar să stabilim mai întâi în ce raport se găsește fiecare cu originalul necunoscut al cronicarului, spre a putea să căreia trebuie să-i dăm preferință.

Amândouă redacțiunile pornesc dela un prototip, care nu este originalul lui Miron Costin, deoarece prezenta greșeli și lacune, transmise în amândouă, pe cari originalul cred că nu le-ar fi putut avea. Astfel în amândouă redacțiunile constatăm unele cuvinte transcrise greșit (39⁷) ori ne-inteligibil (29²², 31¹), precum și câteva omisiuni comune (16¹⁴, 30⁷⁻⁸, 40-41, 36¹⁰, 42³), cari dovedesc aceeași origine.

¹ V. A. Ureche, Operele lui Miron Costin, II, 559.

Negreșit că unele din aceste erori și lacune s'ar fi putut afla și în originalul — el însuș copie — al autorului, întru cât știm că Miron Costin punea să i se copieze pe curat conceptul său. În această primă copie, care înlocuește autograful, s'ar fi putut deci strecura toate greșelile obișnuite ale oricarei căpătări: cuvinte transcrise greșit, rânduri sau pasaje sărite etc. Ar fi deajuns să presupunem că Miron Costin n'a re-văzut copia conceptului său, pentru ca să ne explicăm greșelile și omisiunile constatațate în cele două redacții, fără să fim nevoiți să mai admitem existența unui prototip intermediar între aceste redacții și original.

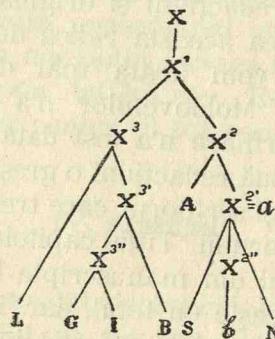
Dar presupunerea aceasta ridică două obiecții: Pentru motive pe care le vom arăta mai departe, credem că scrierea *De neamul Moldovenilor* n'a eșit din starea de concept și că prin urmare n'a fost dată la curat de autor¹. Există apoi în cele două redacții o greșală comună, pe care n'ar fi putut-o săvârși scriitorul care trebuiă să copieze, așa zicând, supt ochii autorului. Titlul capitolului întâi «*De Italia*» nu se află în niciunul din manuscrise la locul său. În manuscrisele LGIB lipsește cu totul, iar în celealte, care cuprind redacția interpolată, se află intercalat între cuvintele din rândul întâi astfel: «Toate lucrurile dacă se încep a spune *de Italia* din ceputul său, mai lesne se înțeleg». Așa se și explică de ce în edițiile de până acum, și a lui Kogălniceanu și a lui V. A. Ureche, s'a pus ca titlu al capitolului întâi, care lipsea în manuscrise, titlul întregii lucrări, care precedă acest capitol, în locul căruia a trebuit apoi să se creieze unul nou. Este însă evident că vorbele «*de Italia*», introduse fără rost în fraza cu care se începe lucrarea, sunt, cum se vede ușor fără a fi nevoie să mai stăruim asupra acestui lucru, chiar titlul capitolului², intercalat acolo în prototipul manuscriselor AsbN prin nepriceperea copistului. Aceeași greșală se află, desigur, și în prototipul manuscriselor LGIB, unde deasemenea titlul capitolului întâi lipsește. Aci însă, observându-se nonsensul cuvintelor «*de Italia*» în mijlocul frazei, și neștiindu-se de unde s'au strecurat acolo,

¹ Vezi mai departe p. XXXVI și urm.

² Cf. p. 116—9 și mai ales 1816—18.

au fost pur și simplu suprimate. Greșala fiind deci comună amânduror redacțiunilor, ea provine fără îndoială din prototipul lor.

Originalul lui Miron Costin — care fiind, cum se va vedea, o simplă schiță n'a fost dat la curat — nu poate cuprinde greșeli aşa de mari. Ele se datoresc unei căopi defectuoase intermediare, din care se trag cele două redacțuni ale cărții De neamul Moldovenilor. Raportul lor față de originalul autorului poate fi exprimat prin următoarea schemă, care ne arată totdeodată și filiația completă a tuturor manuscriselor.

Privind această filiație, observăm că *arhetipul*, pe care îl putem reconstitui cu ajutorul manuscriselor cunoscute până acum, nu este originalul lui Miron Costin, ci o copie defectuoasă a acestuia. Greșelile și lacunele, semnalate mai sus, pe cari le prezintă textul în ediția noastră, se datoresc deci arhetipului.

In restabilirea acestuia mai întâmpinăm însă și o greutate de altă natură. Manuscrisele pe cari le avem reprezentând numai două grupe, pentru alegerea lecturiei celei autentice, atunci când ele se deosebesc, ne lipsește un criteriu sigur. Am avut impresia că manuscrisul dela Petersburg (A) ar cuprinde schimbări mai puține, de aceea am dat în general preferință lecturiei din acest manuscris, față de lectura manuscriselor LGIB. In ceeace privește ortografia cuvintelor, am adoptat ortografia moldovenească a aceluiaș manuscris, față de cea înunteană a celorlalte.

Textul pe care l-am dat în această ediție reprezintă deci ca fond *partea comună* a manuscriselor cunoscute și redată în

forma pe care o are în manuscrisul din 1712-13 al lui Axintie uricarul (A), cea mai veche copie și cea mai apropiată ca limbă de originalul lui Miron Costin, dintre toate còpiile cunoscute până acum.

După ce am arătat cum ni s'a transmis și după ce norme am restabilit textul cărții De neamul Moldovenilor, să trecem acum la analiza ei.

V. Cuprinsul scrierii.

Cartea De neamul Moldovenilor este o lucrare de erudiție și de critică. Miron Costin a scris-o pentrucă nu se ocupase încă nimeni până atunci în mod special de originea Românilor, și ca să combată unele povești și defaimări scornite de ignoranți și rău voitori. El afirmă unitatea neamului românesc din Moldova, Țara Românească și Ardeal, cari sunt tot un popor și odată descălecatați (3₄₋₂₂, 43₁₅₋₁₉); pe Cuțovlahi, despre a căror existență știe, nu-i consideră însă ca Români, ci numai ca o colonie romană (34₁₋₃).

Originea Românilor este din Italia (11₆₋₇, 18₉₋₁₀, 24₂₁₋₂₂); doavadă e faptul că străinii îi numesc cu acelaș nume ca și pe Italieni, «cum toată lumea zice Italianului, aşa cu un nume și nouă până astăzi» (13₂₅₋₂₆, 14₈, 18₆₋₇, 39₄₋₈, 48₃₋₆).

Părerea lui Enea Silvio, întemeiată pe niște versuri ale lui Ovidiu, că numele de Vlahi, dat de streini Românilor, ar veni dela Flaccus, părere după care s'a luat și alții, între cari Ureche vornicul, nu-i întemeiată. Flaccus n'are nici o legătură cu descălecarea acestor țări, care s'a făcut mai târziu, și apoi nu s'ar putea explica de ce străinii dau acelaș nume și Italienilor (16₁₁₋₁₈₁₅). Inrudirea Românilor cu Italienii, urmașii Romanilor, se vede și din obiceiuri, și din limbă, cea română având chiar mai multe cuvinte latine decât cea italiană (14₁₄₋₁₆₁₀).

Români au fost aduși pe aceste locuri de împăratul Traian (18₉₋₁₀, 43₁₅₋₁₉, 47₂₄), care a făcut podul de peste Dunăre (29₄₂₋₄₃₄₇) și șanțul Troianul, ce-i poartă numele până astăzi (40₂₉₋₄₃₄₇). Dacii și îndărătuși căpeteniile lor și au trezis peste mulți și în Ardeal, unde s'a închis în păra-

tului, care a mutat apoi acolo și pe oamenii de rând, prostimea, câtă mai rămăsese (30₂₄—31₂, 33_{5—7}). Înținutul dela Dunăre, Marea Neagră și Nistru până la munți, Traian l-a populat cu coloniști romani, căsași și oșteni, aduși din Italia (31_{2—6}). Cu toate că Dacii din Ardeal i se închinaseră, el nu i-a crezut, ci pentru ca să-i ţie în frâu, a așezat coloniști și acolo, ai căror urmași sunt Români ardeleni (33_{5—12}). Pe la cetăți a pus case de domni, castelani — din cari se trage și Dragoș Vodă, care n'a fost păstor, cum spun Maramureșenii, ci fecior de domn (37₂₆—38_{3, 16—17}) — iar pe la margini și pe la locuri alese oșteni (38_{18—19}). Asemenea colonii au făcut Romanii nu numai aicea, ci pretutindeni; oameni aveau, pentrucăt, fiind împărăția întinsă, veneau din toate părțile la Roma, pământul Italiei era roditor, și apoi Romanii aveau obiceiu, ca și Turcii, să ia de-a-zecea din oamenii tineri, pe cari-i făceau ostași, iar după ieșirea din armată ca veterani, coloniști (33₁₃—37₁₇).

Până la descălecatul al doilea, țările acestea s-au numit Dacia, Moldova și Țara Românească: Dacia inferior, iar Ardealul și părțile învecinate: Dacia superior (38₁₆—39₂).

Români se trag dar din coloniștii aduși de Traian, nu din tâlharii romani, trimiși în ajutor craiului Laslău contra Tătarilor, cum spune Istratie logofătul — care după afirmarea unor boieri și îndeosebi a lui Neculai Buhuș logofătul ar fi născocitorul dintâi al basmului — și după el Simion dascul și Misail călugărul (31_{11—13}, 5_{13—20}, 37_{18—25}). De unde au luat ei acest basm, când scrieri vechi despre începutul Românilor nu se află, nici în țară, nici la streini? (5_{21—6 10}). Cum să fi fost în temnițe sute de mii de oameni? Si tâlhărițe tot atâtea? Intre Traian care a adus pe Români aicea, și Laslău, căruia spun ei că i s'ar fi trimis tâlharii în ajutor, sunt 800 de ani! (38_{6—15}).

Că Români se trag din coloniștii romani aduși de Traian, sunt martori toți istoricii: Dion, Eutropiu, Bonfini, Carion, Cavație, Enea Silvio, Cromer, Piasecki, Guagnini și mai ales Toppeltin din Mediaș (31₇—33₄). Numele de Români, pe care-l au, stă ca un temeu nezguduit al originei lor romane. Cu toate că streinii, știind de unde se trag, le-au zis Vlahi, dela Vloh care însemnează italian, ei au păstrat

însă totdeauna numele cel vechiu de Roman, din care cu vremea s'a făcut Român (39₁₈—47₂₂—49₉). Și portul încă este o doavadă a originei lor (49₁₀—51₁₆).

Mai târziu țările s'a pustiit, Moldovenii retrăgându-se în Maramureș, iar Muntenii pe Olt; deacolo ei s'a reîntors cu al doilea descălecăt (47₂₂—49₉).

Acestea sunt ideile lui Miron Costin despre originea Românilor. În afară de ele, cartea *De neamul moldovenilor* mai cuprinde și o sumă de lămuriri lăturalnice despre situația, hotarele și locuitoare Italiei, de unde sunt veniți Români, despre împărația romană, care i-a descălecăt, și despre Dacia, unde au fost strămutați. Față de cunoștințele actuale lămuririle acestea, elementare, insuficiente și în parte greșite, micșorează valoarea scrierii. Pentru aceia însă cărora erau adresate, ele alcătuiau o povestire cu totul nouă, interesantă și așa de strâns legată de chestiunea pe care autorul încercă să o limpezească, încât și formau un cadru indispensabil.

VI. Izvoarele.

Pentru a putea urmări obârșia acestor idei și a ne da seama de originalitatea scrierii lui Miron Costin, să vedem care sunt izvoarele pe cari le citează și în ce măsură le-a utilizat. Dintre cronicile moldovenești se citează letopisețul vornicului Ureche, amplificat de Simion dascălul și Misail călugărul. Scriitorii streini pomeniți sunt următorii: Dion, Eutropiu, Ovidiu, Quintus Curtius, Enea Silvio, Bonfini, Zamoyski, Carion, Cavație, Cromer, Guagnini, Piasecki, Toppeltin din Mediaș și Istoria de patru monarhii, al cărei autor nu se arată. Sunt apoi unele scrieri menționate în mod vag, fără indicarea titlului ori autorului: istoriile Râmului, istoriile cele vechi, istoriile latinești, istoriile lumii sau simplu numai istorii. Pe lângă aceste scrieri, cronicarul folosește și informații culese dela diferite persoane.

Să urmărim acum împrumuturile făcute din fiecare din aceste izvoare.

a) **Scriitori moldoveni.** Miron Costin spune că în Moldova nu există până atunci alt cronicar în afară de Ureche

vornicul, «numai lui de această țară i-a fost milă să nu rămâne întru întunericul neștiinței», și că el începuse istoria Moldovei dela descălecatul al doilea de Dragoș Vodă, «ori că n'au avut cărți, ori că i-au fost destul a scrie de mai scurte vacuri». La letopisețul lui Ureche făcuse adăosături Simion dascălul, pe cari și le însușise apoi și Misail călugărul. Aceștia nu erau însă istorici ci băsnitorii și ponegritori, deoarece spuneau că Moldovenii se trag din tâlharii trimiși de împăratul Romei în ajutor craiului Laslău împotriva Tătarilor. Mai mulți boieri, și mai ales fostul logofăt mare Neculai Buhuș, fi afirmaseră că scornitorul dintâi al acestei ocări ar fi fost Istratie logofătul, al cărui letopiseț Miron Costin însă nu-l văzuse, și că dela Istratie o reprodusese apoi Simion dascălul, iar dela acesta Misail călugărul (53-20).

Dacă însă Miron Costin cunoștea letopisețul lui Ureche în forma lui originală, ori laolaltă cu adăosăturile interpolatorilor, dacă apoi aceste adăosături se reduceau doar la legenda despre originea Moldovenilor, ori mai erau și altele, și dacă Misail se mărginise numai să reproducă cele scrise de Simion dascălul sau mai făcuse și adaose proprii, sunt chestiuni cari nu reies destul de lămurit din spusele sale.

Letopisețul lui Ureche nu s'a păstrat. Manuscrtele, câte cunoaștem până acum, ni-au transmis un letopiseț, care începe, ce-i drept, cu o predoslovie a lui Ureche, dar cuprinde numeroase părți, între cari și tradiția despre originea tâlhărească a Moldovenilor, scrise de Simion dascălul. Avem dovezi că cel puțin încă de pe la 1670, deci înainte ca Miron Costin să fi scris vreuna din lucrările sale, *letopisețul acesta*, cu adaoșurile lui Simion dascălul, circulă în Moldova supt numele lui Ureche. În acel an Constantin Cantacuzino din Țara Românească află la comisul Ioan Racoviță «om de cinste și de socotință» un asemenea letopiseț, pe care i-l arătau ca «detopisețul moldovenesc», adică cronica țării, spunându-i-se că e scris de Ureche vornicul¹.

Aceeaș părere o împărtășea și Miron Costin. Greșala pe care o săvârșește afirmând că Ureche ar fi folosit pe

¹ Istoria Românilor, în Operele lui Constantin Cantacuzino, publicate de N. Iorga, p. 129—130.

lângă Bielski și pe Marcin Paszkowski (65–6), unele împrumuturi făcute în Cronica și Poema polonă tocmai din părțile scrise de Simion dascălul, pe cari le arată însă că luate din Ureche¹, precum și schimbarea mai târziu a părerii sale în privința acestuia, pe care nu-l mai consideră nici singurul, nici cel mai vechiu, nici cel mai însemnat cronicar moldovean², dovedesc cu prisosință că pe timpul când a scris De neamul Moldovenilor împărtășea și el credința acelora dintre contemporanii săi, cari vedeau în letopisețul amplificat de Simion dascălul opera vornicului Ureche. Faptul apoi că Miron Costin ignoră pasajul dela domnia lui Despot, în care Simion dascălul arată lămurit că el este cel care folosește pe Paszkowski, pe care Ureche nu-l cunoște, probează că el și atribuia numai adaosul despre originea Moldovenilor din tâlharii romani, fără să știe că ar fi mai făcut și altele.

Mai greu de precizat este raportul dintre Simion dascălul și Misail călugărul. Iși însușise acesta numai adăosăturile înaintașului său, făcând o simplă copie a letopisețului lui, ori mai adăogase și el unele proprii? Ipoteza din urmă mi se pare mai probabilă. Este drept că nici un alt scriitor și nici manuscrivele nu ne arată pe Misail călugărul nici ca cronicar, nici ca interpolator, nici ca copist. Dar cum în unele copii ale letopisețului lui Simion dascălul găsim în adevăr câteva interpolări anonime foarte vechi, contemporane în orice caz cu Miron Costin, admitem, pe temeiul arătării acestuia, că ele se datorează lui Misail călugărul³.

Acum când știm ce înțelegea Miron Costin prin letopisețul lui Ureche și «adăosăturile» lui Simion dascălul și Misail călugărul, să cercetăm cum și folosește, și dacă din citatele pe care le face rezultă ori nu interpretarea pe care am dat-o mai sus. Letopisețul lui Ureche este citat de două ori:

1) «Ureche vornicul scrie că 45 de ani la domniile cele dintâi nici o scrisoare nu se află de lucrurile lor ce s'ar fi lucrat, și nici streinii n'au știut nimica de dânsii până la

¹ C. Giurescu, Noui contribuțiuni la studiul cronicelor moldovene, p. 43–51.

² Vezi mai departe p. XL și urm.

³ C. Giurescu, Noui contribuțiuni, p. 33–43.

Alexandru Vodă cel Mare și Bun; deaci au început istoriciei leșești a scrie, mai ales Bielski și Marțin Pașcovski, pre cari i-au urmat răposatul Ureche vornicul» (5₂₁—6₆).

2) Alunecase și el în greșala lui Enea Silvio, că România ar fi fost numiți Vlahi după Flaccus (7₁₆—8₂, 17_{19—22}).

Citatul din Ureche despre lipsa scrierilor asupra celor dintâi domni îl regăsim întocmai în letopisețul lui Simion dascălul (5₂₁—6₂₅). Dar Miron Costin comite o îndoită greșală când afirmă că Ureche ar fi folosit dela Alexandru cel Bun înainte pe Paszkowski. Aceasta a fost cunoscut și utilizat numai de Simion dascălul, care-l citează pentru întâia oară tocmai la domnia lui Despot, pe care o povesteă altfel decât Bielski, folosit de Ureche (6_{26—41}). Asemenea confuzii și greșeli în folosirea izvoarelor le întâlnim adeseori la Miron Costin.

Neexactă este și afirmarea că Ureche ar fi adoptat și el părerea că Vlah vine dela Flaccus. La mijloc este desigur o neînțelegere, determinată de redacțiunea greoai și cam confuză a pasajului respectiv din letopisețul lui Simion dascălul, unde se spune doar că numele de Vlahia nu se poate aplica Moldovei ci Țării Românești (8_{12—17}).

Dintre «adăosăturile» lui Simion dascălul și Misail călugărul, Miron Costin citează numai tradiția despre originea tâlhărească a Moldovenilor, al cărei prim născocitor auzise că ar fi fost Istratie logofătul. În realitate nici acesta, nici Misail călugărul n'au vreun amestec în această tradiție. Ea se găsește întreagă, chiar în forma în care a fost de atâtea ori combătută, în letopisețul lui Simion dascălul. După ce o povestește, acesta adaogă următoarea lămurire, care nu lasă cea mai mică îndoială în privința paternităței ei: «Ce această poveste a lui Laslău craiu, ce spune că au gonit pre acești Tătari, nu o au scos Ureche vornicul din letopisețul cel latinesc, ci eu Simion dascălul o am izvodit din letopisețul cel ungureșc, care poveste o am socotit, pre semne ce arată, că poate fi adevarată»¹. Nu avem nici un cuvânt să contestăm această mărturisire; povestea cu tâlharii romani a fost tradusă din ungurește și intercalată în letopisețul moldovenesc de Simion dascălul. Istratie logofătul nu poate

¹ Letopisețul țării Moldovei de Simion dascălul (ed. Giurescu), p. 41.

fi născocitorul ei, afară numai dacă nu s'ar gândi cineva să-i atribue lui acel letopisēt unguresc din care fusese tradusă, sau, în cazul când și acesta ar fi fost o simplă traducere, originalul, român ori slavon, tradus în ungurește. Ipoteza este însă de prisos. Buhuș și ceilalți informatori ai lui Miron Costin, deși porneau dela un fapt adevărat — folosirea lui Istratie logofătul de către Simion dascălul — săvârșeau însă o confuzie, pe care vom lămuri-o mai departe.

Invinuirea adusă lui Misail călugărul este numai de a fi reprobus, de altfel ca atâtia alții, odată cu letopisētul lui Simion dascălul și tradiția despre originea Moldovenilor.

b) **Scriitorii streini.** Cea mai mare parte dintre scriitorii streini pe care-i citează, Miron Costin nu-i cunoaște direct. În afară de conicarii poloni (31₁₂—32₁) și de Bonfini, despre care singur mărturisește că-l cunoștea numai din auzite (42_{9—10}), pe toți ceilalți: Dion (27_{18—35}), Eutropiu (31_{26—35}), Ovidiu (16_{31—40}), Quintus Cartius, Enea Silvio (7_{2—41}, 16_{13—40}), Zamoyski (8_{17—43}), Carion (17_{31—18}₃₈) și Cavație (15_{35—40}), îi cunoaște și-i folosește numai din citatele lui Toppeltin. Din scierile lor (ale lui Zamoyski și Cavație nici nu erau tipărite), Miron Costin citează exact aceleași pasaje, pe cari le citase și Toppeltin.

S'ar părea la prima vedere că cel puțin pe Dion și Eutropiu, pe cari-i prezintă ca izvoarele principale pentru cucerirea Daciei și originea Românilor, trebuie să-i fi utilizat direct. Dar punerea lor pe acelaș plan, când Dion povestește cucerirea Daciei în 10 capitole, în vreme ce Eutropiu o amintește deabia în trei rânduri, precum și arătarea greșită a operii fiecăruia, ca și cum Dion ar fi scris numai Viața lui Traian, iar Eutropiu pe aceea a lui Adrian, învederează folosirea lor din Toppeltin. De altfel la Miron Costin nu regăsim nimic din bogata povestire a istoricului grec. El nu cunoaște cele două războaie ale lui Traian, pe cari le confundă într'unul singur (27_{8—30}₂₁), nici descrierea acelei mari minuni a veacurilor, cum o numește, care a fost podul de peste Dunăre (29_{12—18}), nici locul morții împăratului, pe care-l pune în Egipt (40_{22—23}). Numărul de 600.000 de soldați cu cari a pornit Traian, singurul fapt precis arătat ca fiind luat din acești scriitori (27_{9—12}, 39_{10—12}, 42_{20—43} s), nu se găsește la niciunul

din ei. Explicarea acestei confuzii, fiindcă la mijloc este desigur o confuzie, o aflăm în Cronica polonă, unde în sprijinul aceleiaș țifre citează, alături de mărturia lui Dion, și Istoriile grecești despre cele patru monarhii¹. Din aceste Istorii, necunoscute până acum, în cari de bună seamă Dion era citat, ia el numărul oștirei lui Traian, precum și celelalte fapte ale sale, ca expediția prin sudul Rusiei, străbaterea Asiei până la China și moartea lui în Egipt (39₉₋₁₃, 40₁₃₋₂₃).

Dintre cronicarii poloni sunt pomeniți Cromer, Piasecki și Guagnini. Ei nu sunt însă citați pentru fapte anumite, ci arătați numai în mod general ca martori pentru originea romană a Românilor (31₁₂-32₁). Piasecki nu vorbește despre originea Moldovenilor decât indirect, spunând că limba lor, coruptă din limba latină, este în legătură cu trimiterea exilaților romani în aceste locuri (32₂₁₋₂₇). În Cromer și Guagnini regăsim, ce-i drépt, una din ideile principale ale lui Miron Costin, originea Românilor din Italia, susținută prin argumentul că străinii le dau același nume ca și Italienilor (31₄₁-33₃₉). Ideia aceasta se află însă și la Toppeltin (p. 71), așa că nu putem preciza dacă avem aface cu un împrumut special datorit cronicarilor poloni.

Scrierea din care își ia Miron Costin o mare parte din ideile pe care le susține și aproape întreg materialul istoric pe care le sprijină, este *Origines et occasus Transsylvaniae* a lui Laurențiu Toppeltin din Mediaș, apărută la Lyon în 1667. Toppeltin expune pe larg și foarte documentat originea Românilor, combătând diferențele păreri emise mai înainte asupra lor. El arată că Români, al căror nume însemnează Romani, sunt urmașii coloniștilor și ai oștenilor așezăți de Traian în Dacia după cucerirea acestei provincii. Originea lor este din Italia; multe popoare și numesc cu același nume ca și pe Italieni. Limba lor, coruptă din cea latină, este mai aproape de aceasta chiar și decât a Italienilor. Portul lor amintește îmbrăcămintea strămoșilor lor. El combată apoi părerea lui Enea Sylvio, care, întemeiat pe versurile lui Ovidiu, susținuse că numele de Vlah vine dela Flaccus, precum și pe aceea a lui Zamoyski, că Români

¹ I. Bogdan, *Cronice inedite*, p. 180.

nu sănt urmașii coloniștilor romani din Dacia, ci ai Dacilor, cari, în cei aproape 200 de ani de stăpânire romană, își înșuizeră limba stăpânitorilor¹.

Toate aceste idei, sprijinite pe autoritatea acelorași scriitori, le regăsim la Miron Costin; ele formează, cum am văzut, însuș fondul scrisorii sale.

Celealte scrisori, citate supt denumirea generală de istorii, istoriile Râmului, istoriile vechi, ori istoriile vechi latinești, nu le cunoaștem. Mărturia lor se invoacă însă în totdeauna pentru fapte din domeniul istoriei universale: Istoriiile împart lumea în 4 părți (39₂₁); o seamă din ele numesc pe Nemți: Tevtones (47₂); istoriile Râmului spun că locuitorii Italiei erau odată neînfrânti la războae (13₁₅), că numele lui Fliah era Fulvius Flaccus, consul (17₁₇₋₁₈), iar al lui Traian: Upius Traianus (43₁₁₋₁₂), și că în nici una nu se arată să se fi zis Italianilor Vlahi după Flaccus (18₁₂); în toate istoriile cele vechi latinești numele Italiei este vechiu dela Ital craiul (13₂₅₋₂₆), ele numesc Siretul: Halut (39₁₅), pe Nemți: Almani (46₃) și ne spun cum era încăltămîntea ostașilor romani (51₈₋₁₀).

Scrisorile acestea, dintre cari cele mai multe priveau istoria romană, erau, desigur, cărțile curente ale timpului de istorie și geografie. Unele vor fi fost chiar manualele de școală ale cronicarului. Din ele și-a cules el toate celealte lămuriri despre situația, hotarele și locuitorii Italiei (11—14₈), despre împărația romană, începuturile, istoria și întinderea ei (18₁₉—24₁₉), despre Dacia și locuitorii ei (24₂₀—26₁₅), despre armată, felul ei de luptă și coloniile romane (28₁—29₈, 33₁₃—37₁₇), despre părțile lumii (39₂₁—40₁₂) și numele popoarelor (46₂—47₁₇), pentru cari nu citează nici un izvor.

Privită în raport cu izvoarele pe baza cărora a fost alcătuită, cartea De neamul Moldovenilor nu ne apare ca o lucrare originală. Nici ideia fundamentală a descendenții romane, cu întregul aparat istoric pe care se sprijină, nici lămuririle istorice și geografice, în cadrul cărora e prezentată, nu erau noi. Din acest punct de vedere, deși apre-

¹ Toppeltin, p. 47—55, 71—75, 110—111.

cierea era aspră, Kogălniceanu putea totuș spune în prima ediție a Letopisețelor că «în această bucată Miron este mai mult decât slab în privirea cunoștințelor clasice» (vol. I, p. XVI).

VII. Data scrierii.

Cartea De neamul Moldovenilor este un fragment fără nici o legătură cu Letopisețul dela Aron Vodă înainte. Amândouă aceste scrieri sunt crâmpee numai din acel letopisete întrig anunțat în 1675, pe care cronicarul n'a apucat să-l aducă la îndeplinire. Ea n'a fost scrisă nici ca să servească de «începătură» letopisețului atribuit lui Ureche vornicul, deoarece n'ajunge până la descălecatul lui Dragoș, cu care se începea acela. Se vede de altfel clar că este o lucrare neisprăvită. Intr'un loc cronicarul trimite pe cititor la «capul care se va scrie de graiul acestor țări», în care va află «că și limba este doavadă că în graiul nostru până astăzi sunt cuvintele unele latinești iar altele italienești» (15₂₀₋₂₃). Acel capitol n'a fost însă scris, cum n'a fost scrisă nici partea din urmă a capitolului al cincilea «de legea creștinească de unde au luat» (44₂₋₃). Dacă la constatarea pe care am făcut-o mai sus că scrierea De neamul Moldovenilor a fost alcătuită aproape numai pe baza cărții lui Toppeltin, și că în afară de cronicarii poloni, autorul ei nu cunoaște pe nici unul din scriitori pe cari se sprijină sau ale căror păreri le combate, mai adăogăm acum și faptul că este un simplu fragment izolat, rămas neterminat, concluziunea la care ajungem cu necesitate este că ea trebuie să fie chiar «începătura» urzită înainte de 1675, pomenită de Miron Costin în predoslovia letopisețului său.

Impotriva acestei concluziuni sunt însă două obiecționi foarte serioase:

- 1) In manuscrisele cari au la sfârșitul predosloviei numele cronicarului, se află și titulatura «carele am fost logofăt mare în Moldova» (9₂₀). Miron Costin ocupă dregătoria de mare logofăt timp de aproape opt ani (1675—83) supt Antonie Ruset și Duca în a treia domnie, cu o mică intrerupere de câteva luni la sfârșitul anului 1678 și înce-

putul lui 1679¹. Ar urma deci să admitem că el a scris De neamul Moldovenilor sau în timpul acelei întreruperi, sau după domnia a treia a lui Duca, adică dela 1684 înainte.

2) Arătând că totdeauna a avut dragoste pentru istorie, Miron Costin spune că a păstrat-o «iată și până la această vîrstă», iar în unele manuscrise se mai adaogă încă «acum și slăbită» (7₁₋₄). Cuvintele din urmă mai ales ar fi o dovedă destul de puternică, că cronicarul le scria pe când se află în stare de slăbiciune, deci la o vîrstă destul de înaintată, ceeace ne-ar duce cam tot către sfârșitul vieții sale.

Dacă pasajele pe cari se intemeează aceste două obiecționi ar fi autentice, ar trebui să admitem că Miron Costin a scris De neamul Moldovenilor către sfârșitul vieții sale. Ignorarea izvoarelor principale ar vădi cultura sa istorică restrânsă, iar întreruperea lucrării mai înainte de a fi terminată s'ar putea explica prin moartea năpraznică a autorului în 1691. Avem însă convingerea că pasajele respective nu sunt autentice.

Iscălitura și dregătoria lui Miron Costin *se află numai în două din manuscrisele scrise în Țara Românească, anume în mss 353 și 580; în toate celelalte lipsesc*. Observăm apoi că cuvintele: *în Moldova* după arătarea dregătoriei, sunt un adaos cu totul neobișnuit în titulatura boierilor moldoveni. Dacă ele provin în adevăr dela Miron Costin, nu le-am putea, cred, explica decât presupunând că cronicarul nu se află în Moldova când a scris De neamul Moldovenilor. Dacă nu sunt ale lui, ci un adaos posterior, încă trebuie să admitem că n'au fost scrise în Moldova, sau cel puțin *nu de un moldovean*. De neamul Moldovenilor a fost însă scris în Moldova, aceasta este sigur. Autorul vorbește pretutindeni de Moldova ca locul unde se află în momentul când scria (3₁₈, 8₄, 24₂₃₋₂₇, 25₄, 10, 27₁₃, 37₂₁), «aicea» (8₄, 31₂₋₃, 38₄, 43₁₄) ori «aicea la noi»

¹ Bănuiesc că fusese scos din logofeție la sfârșitul domniei lui Antonie Ruset. Ultima oară îl întâlnim ca mare logofăt la 6 Martie 1678 (V. A. Ureche, Operele lui Miron Costin, I, 708). Faptul că părăște pe domn ar fi un indiciu că nu mai era în favoare (Letopiseț², II, 16, 212). La începutul domniei lui Duca, din Noemvrie 1678 până prin 2 Martie 1679, era însă numai fost logofăt (La 21 Februarie 1679, V. A. Ureche, I, 128). La 2 Aprilie era mare logofăt (ibid. I, 130).

(41₄, 49, 49₁₉₋₂₀). Toate celelalte ţări sunt raportate la ea. Faţă de Maramureş, Moldovenii sunt locuitorii «ceştii dincoace»; Muntenii, faţă de Moldoveni, «cei dincolea» (6₁₁₋₁₄, 38₁₃₋₁₄); Italia se află «de aicea dela noi» drept spre apus (11₁₀); ea se mărgineşte «dincoace, despre noi» cu Marea Adriatică (11₁₅₋₁₉, 12₃). Supt pana lui Miron Costin, moldovean care scria în Moldova, cuvintele «carele am fost logofăt mare în Moldova» nu au nici un rost şi nu-şi găsesc nici o explicare. Unul din copiştii lui Nicolae Mavrocordat arătă în fruntea letopiseteului lui Nicolae Costin, pe care îl copia în 1713, că este scris de «Miron Costin care au fost logofăt mare în Moldova». Ignoranţa de care dă dovadă, atribuind lui Miron letopisejul fiului său Nicolae, mort abia cu câteva luni mai înainte, ca şi precizarea neobişnuită «dogofăt mare în Moldova», identică cu aceea dela sfârşitul predosloviei, sunt un indiciu că avem aface cu unul din protejaţii lui Nicolae Mavrocordat, venit în ţară odată cu patronul său. Cele două titulaturi, aflate *amândouă în aceleaşi manuscrite*, au, cred, aceeaş origine. Trebuie apoi să mai luăm în considerare şi faptul că manuscrtele, în cari se află predoslovia cu iscălitura, cuprind şi alte lucrări mărunte ale cronicarului şi încă o predoslovie, *toate neiscălită*. Pentru aceste motive credem că numele şi titlul cronicarului dela sfârşitul predosloviei din manuscrtele 353 şi 580 nu provin dela Miron Costin, ci sunt un adaos posterior, datorit, probabil, aceluiaş copist care-i atrbuise în 1713 şi letopisejul fiului său.

Aceeaş îndoială o avem şi asupra celuilalt pasaj din predoslovie, privitor la vîrstă cronicarului. Cuvintele «acum şi slăbită» se află numai într'una din cele două grupe de manuscrte cari ne-au transmis cartea De neamul Moldovenilor, anume în manuscrtele 353, 580, 2715 şi 401, şi încă nu în toate la fel. În 353 este «acum şi slăbită», în 2715 «acum şi slăvită», în 580 «acum şi slăvită» (cuvântul din urmă putând fi citit: slăvit şi slăvită, Krejulescu, proprietarul manuscrifului, l-a corectat în: slăbită), iar în 401 «am şi slăbit». Numai pe baza tradiţiunie din manuscrte nu putem hotărî dacă în prototipul manuscrivelor din această grupă (x³) a fost: acum şi slăbită, acum şi slăvită, ori: acum şi slăvit. Toate trele lecturile sunt posibile, care este însă cea au-

tentică, e greu de hotărît. Dacă în prototip se află prima formă, atunci cuvintele acestea se referă în adevăr la vârsta cronicarului, și ele au fost scrise sau de el însuș, sau de un copist pe timpul când el încă trăia. Dar tot cu atâta temei se poate admite că în prototip figură una din celelalte două. Nici una din acestea nu se mai referă însă la vârsta cronicarului, ci ori la înalta situație socială și politică pe care o avea în viață, ori la faima sa de cel mai însemnat istoric moldovean, de care se bucură după moarte. Si într'un caz și în altul, ele sunt interpolări datorite copiștilor predosloviei. Singura formă deci care ar dovedi că cronicarul avea o vârstă înaintată în momentul când scria cartea *De neamul Moldovenilor*, ar fi aceia din ms 353. Pentru aceasta ar trebui însă mai întâi probat: 1) că ea este forma autentică din prototipul mss LGIB (x³); 2) că în acel prototip ea nu se datează unei interpolări, ci este reprodusă din prototipul comun al celor două grupe (x¹), în care caz rămâne să se explice suprimarea ei din grupa *AsbN*. Dar chiar dacă am presupune că stabilită existența acestei forme în prototipul comun (x¹), încă ne-ar lipsi dovada definitivă a autenticității, din momentul ce știm că acel prototip nu e originalul lui Miron Costin, ci o copie defectuoasă a lui. Dacă ne gândim acum că cronicarul pare să se fi bucurat în cei din urmă ani ai vieții sale de o sănătate destul de bună, doavadă slujba plină de răspundere a stărostiei de Focșani, ce i s'a încredințat, și energia desfășurată acolo în urmărirea tâlhărilor, și că el este omorât la o vârstă nu prea înaintată, când n'avea încă 59 de ani, mărturisirea slabiciunei cronicarului ne apare nepotrivită cu cele ce se știu până acum despre viața lui.

Ceeace aparține în mod sigur lui Miron Costin este numai afirmarea că a rămas un iubitor de istorii «și până la această vârstă». Cred că în aceste cuvinte nu trebuie să se vadă mărturisirea unei etăți în adevăr înaintate; cronicarul vroia să arate numai că în momentul când se apucase să scrie, având peste 40 de ani, trecuse de mult de vârsta iubitoare de povestiri istorice a adolescenței și primei tinereți.

Autenticitatea celor două pasaje prin cari s'ar stabili că Miron Costin a scris cartea *De neamul Moldovenilor* la o vârstă înaintată, după ce fusese mare logofăt, și într'un

temp când sănătatea fi era subredă, deci către sfârșitul vieții sale, este aşadar îndoelnică; prin aceasta ele își pierd însă întreaga lor putere doveditoare. În fața lor avem pedeoparte mărturia clară, autentică, a cronicarului că scrisese începătura letopisețului său dela Romani înainte de 1675, iar pe de alta constatarea sigură că scrierea *De neamul Moldovenilor* este numai «cartea dintâi» a unui letopisă abia început, un fragment neisprăvit, scris într-o vreme când autorul nu cunoșteau încă nici unul din principali scriitori a căror mărturie o invocă. Identificarea ei cu «începătura» de care vorbește în predoslovia letopisețului se impune ca o încheiere necesară.

Miron Costin despre Ureche și Istratie logofătul. Un fapt dintre cele mai cu greutate vine să confirme această încheiere. Între părerea pe care Miron Costin o are despre cronicarii moldoveni de mai înainte în cartea *De neamul Moldovenilor*, și aceea pe care o exprimă în 1685 în Poema polonă, există o foarte mare deosebire. Am văzut că pe vremea când scria *De neamul Moldovenilor*, el cunoștea numai pe Ureche, singurul căruia fi fusese milă să nu rămâne trecutul uitat, și pe autorii amplificărilor cu povestea tâlhărilor romani, Simion dascălul — despre care unii boieri și mai ales Neculai Buhuș fi spuseseră că s-ar fi luat după Istratie logofătul, adevăratul scornitor al povestei, — și Misail călugărul, partizanul lui Simion. În 1685 cunoștințele cronicarului sunt altele. De astădată el știu că prin mânăstiri se aflau viețile și analale domnilor, și că existau doi istorici moldoveni: cel mai bun Istratie, logofăt al treilea, și cel după dânsul Ureche, mare vornic de țara de jos¹.

Deosebirea aceasta a relevat-o mai întâi St. Orășanu pentru a conchide că:

- a) Poema polonă și cartea *De neamul Moldovenilor* nu au putut fi scrise în acelaș timp;
- b) Poema polonă, în care opinia cronicarului despre Istratie logofătul era întemeiată pe zvonuri vagi, a trebuit să precedeze cartea *De neamul Moldovenilor*, în care afir-

¹ V. A. Ureche, Operele lui Miron Costin, II, 79, 81.

mațiuni mai precise îl fac să retragă lui Istratie logofătul stima ce-i acordase;

c) Miron Costin nu putuse primi aceste indicații ale boierilor și ale lui Buhuș decât după întoarcerea sa în Moldova pe timpul domniei lui Constantin Cantemir (1685—1691), când trebuie așezată scrierea cărții *De neamul Moldovenilor*¹.

Cele două concluziuni din urmă sunt arbitrale. Nu numai că afirmarea cronicarului despre Istratie logofătul nu este mai puțin precisă în Poema polonă, dar lucrul stă tocmai dimpotrivă, deoarece în cartea *De neamul Moldovenilor* declară singur că ceeace spune, destul de vag, despre el, este părerea altora. Pentru ca să admitem apoi că Miron Costin nu putuse fi informat de Buhuș asupra lui Istratie logofătul decât după întoarcerea sa în Moldova, ar fi trebuit să se arate că pe acest boier Miron Costin nu-l putuse cunoaște decât după 1685. Adevărul este însă cu totul altfel.

Cariera lui Neculai Buhuș, un contemporan mai în vîrstă al lui Miron Costin, ni-i foarte bine cunoscută². În 1655 era logofăt al treilea³; în 1657 clucer⁴, în 1660—63 medelnicer⁵, în 1663—64 stolnic⁶, iar după moartea lui Racoviță

¹ St. Orășanu, Cronicarii moldoveni din sec. al XVII-lea (recenzie), în Conv. Lit. An. XXXIII (1899), p. 851—852.

² Asupra lui vezi V. A. Ureche, Operele lui Miron Costin, I, 422, și N. Iorga, Ist. Lit. Rom. în secolul 18, II, 592 n. 1.

³ La 30 Maiu (V. A. Ureche, Operele lui Miron Costin, I, 422); ultima oară la 6 Aprilie 1657 (Ac. Rom. doc. 82—17).

⁴ La 17 Noemvrie (V. A. Ureche, I, 422), ultima dată la 20 August 1658 (Ac. Rom. 81—73). La 29 Dechemvrie 7167 era fost clucer (Ac. Rom. 89—156).

⁵ La 2 și 5 Februarie 1660 (Ac. Rom. 44—51, 81—75); ultima oară la 28 Ianuarie 1663 (Ac. Rom. 120—45). E curios că într'un document din 20 Aprilie 1660, publicat de G. Ghibănescu în Surete și Izvoade, IV, 301, e pârcălab de Neamț, deși în celealte documente, înainte și după această dată, este medelnicer; cred că este o greșală de copie.

⁶ La 12 Maiu 1660 (Ac. Rom. 72—64); ultima oară la 17 Dechemvrie 1664/7173 (Ac. Rom. 72—67). Documentul din 5 August 7171 publicat de Ghibănescu, Surete, IV, 141, în care Buhuș e medelnicer, are data, anul ori luna, greșită. Divanul din acest document este identic cu divanul dela 15 Dechemvrie 7171/1662 (Ac. Rom. 70—78). Bănuesc că luna e greșită; în loc de August, trebuie să fie una din lunile Septemvrie—Dechemvrie. Greșită este și data de 7172 Februarie 1 a documentului publicat tot de Ghibănescu în Surete, IV, 21, în care Buhuș e numit logofăt. Documentul trebuie să fie din anii următori.

Cehan, întâmplată la 15 Dechemvrie 1664¹, fi urmează, poate chiar înainte de sfârșitul lunei, ca mare logofăt². În această dregătorie rămâne apoi fără întrerupere până la moartea sa întâmplată pela începutul lui Martie 1667³.

Timp de 7 ani, dela 1661—67, Miron Costin fusese coleg în divan cu Buhuș: pârcălab de Hotin și apoi comis supt Istratie Dabija (1661—65), paharnic în scurta domnie a lui Gheorghe Duca, iar dela Maiu 1666, odată cu venirea la tron a lui Iliaș Alexandru, mare vornic al țării de jos. Informația pe care i-o comunicase Buhuș în privința lui Istratie logofătul, trebuie prin urmare să fi fost anterioară lui Martie 1667. Așa stând lucrul, este deci evident că atunci când Miron Costin afirmă în Poema polonă că Istratie logofătul este un cronicar mai vechiu și mai însemnat decât Ureche, el cunoșteă încă de mult părerea lui Buhuș, așa că invocarea mărturiei acestuia, ca să-și motiveze schimbarea părerii exprimate în 1685, n'ar avea nici un sens. Mărturia lui Buhuș departe aşadar de a probă că Miron Costin ar fi scris cartea De neamul Moldovenilor după întoarcerea sa din Polonia (1686—91), dovedește tocmai dimpotrivă că a trebuit să o scrie cu mult mai înainte, și anume nu prea târziu după moartea lui Buhuș în 1667.

¹ N. Iorga, Inscriptii din bisericile României, 1908, II, 207—8.

² La 17 Dechemvrie era încă stolnic (Ac. Rom. 72—67). Documentul din 12 Dechemvrie 7173 în care figurează ca logofăt (N. Iorga, Studii și Doc. XI, 53) este din 1665, scriitorul actului socotind aci începutul anului la 1 Ianuarie. Documentul din 10 Martie 1663, citat de Ureche (Miron Costin I, 422), în care Buhuș ar figura ca logofăt, este greșit, deoarece el nu putea ocupa această înaltă dregătorie între aceea de medelnicer, pe care o avusese mai înainte, și aceea de stolnic pe care o are în urmă. Ca mare logofăt figurează el întâi în documentele dela 12 și 15 Ianuarie 1665 (G. Ghibănescu, Surete, IV, 27, 30).

³ Cele din urmă documente în care figurează ca mare logofăt sunt din 5 și 21 Ianuarie (Uricarul, VIII, 13; Ac. Rom. 82—20) și 10 Februarie 1667 (Ghibănescu, Surete, IV, 50). L-am întâlnit într'un document și la 24 Februarie, dar însemnarea mi s'a rătăcit. La 14 Martie logofăt e Solomon Bârlădeanul (N. Iorga, Studii și Doc. VII, 317) iar la 21 Aprilie se vorbește de Anița jupâneasa răposatului Buhuș ce-au fost logofăt mare (Iorga, Stud. și Doc. VI, 85—6; cf. și documentele dela Ac. Rom. 81—84 și 81—4).

Se vede însă că chiar dela început Miron Costin primise cu oarecare rezervă cele ce i se spuseseră despre Istratie logofătul. Mărturisirea pe care o face că el nu-i cunoșteă letopisețul, precum și grija cu care ține ca să arate anume pe cel mai cu autoritate dintre informatorii săi, pare că spre a-i lăsa lui răspunderea, vădesc această rezervă. Ea a fost de altfel deplină îndreptățită. Ori că i-a cunoscut mai târziu letopisețul, ori că primise alte informații mai convingătoare, în 1685 el nu mai vedea în Istratie logofătul pe scoritorul basmului răspândit de Simion dascălul și Misail călugărul, ci un istoric de valoare, mai vechiu și mai însemnat decât vornicul Ureche.

Mai întâi de a cerceta care dintre cele două păreri, atât de deosebite, eră mai aproape de adevăr, să ne oprim puțin asupra unei alte chestiuni.

Părerile lui Miron Costin din carte De neamul Moldovenilor se deosesc de cele exprimate în Poema polonă nu numai în privința lui Istratie logofătul. Pe când în cea dințăi el nu cunoșteă alt cronicar moldovean în afară de Ureche, în 1685 știă că prin mânăstiri existau analе de ale domnilor. Deosebirea aceasta constituie încă o dovadă despre prioritatea alcătuirii cărții De neamul Moldovenilor, căci nu este de crezut ca, după ce el aflase, fie direct, fie măcar din auzite, despre existența analеlor din mânăstiri, să se fi mai reîntors în urmă la credințа greșită pe care o avusese prin 1670—75, că Ureche eră singurul cronicar moldovean. Asupra acestui punct cel puțin, părerile cronicarului înfățișează o evoluție firească: dela o cunoaștere parțială, la o cunoaștere mai deplină a chestiunii.

Credem că aceeașă evoluție a avut loc și în ce privește părerile sale despre Ureche și Istratie logofătul. Am văzut că Miron Costin, ca și mulți dintre contemporanii săi de altfel, consideră letopisețul lui Simion dascălul ca opera lui Ureche. Simion ar fi introdus numai în scrierea lui Ureche tradiția despre originea Moldovenilor, pe care, după spusa unora, o luase dela Istratie logofătul.

Credința aceasta eră greșită. Astăzi se știe că nici unul dintre contemporanii lui Miron Costin, și cu atât mai puțin vreunul dintre urmașii săi, n'a cunoscut letopisețul lui

Ureche în forma lui originală, ci numai laolaltă cu interpolările lui Simion dascălul. Se mai știe apoi că interpolările acestuia sunt foarte numeroase, foarte importante, și atât de bine închegată în întreaga povestire, încât deosebirea lor, pe lângă că este imposibilă, dar ar constitui și o adevarată mutilare a croniciei. Simion dascălul a făcut aceste adaose servindu-se de o cronică ungurească (din care ia cunoscută tradiție despre originea Moldovenilor), de traducerea în limba polonă a scrierii lui Guagnini, traducere făcută în 1611 de Paszkowski, folosită numai pentru întâmplările dela Despot până la Ioan Vodă cel Cumplit, și mai ales de un letopis et moldovenesc, care cuprindează istoria Moldovei până la Vasile Lupu, și care este izvorul lui de căpetenie. Imputarea cea mai de seamă pe care i-o face el lui Ureche, este tocmai de a nu-l fi cunoscut și de a se fi folosit mai mult de izvoarele streine. El accentiază necontenit importanța acestui letopis et moldovenesc, care, deși mai pe scurt, cuprindează totuș fapte ce nu se găseau în alte izvoare. Cu ajutorul lui completează Simion dascălul lacunele din letopis et latinesc, pe care îl tradusese Ureche, lacune cari erau destul de numeroase, deoarece îl citează nu mai puțin de 26 de ori!

Pe autorul acestui letopis et moldovenesc, Simion dascălul nu-l numește. Am văzut că informația pe care Buhuș și alți boieri i-o dăduse lui Miron Costin, că tradiția despre originea tâlhărească a Moldovenilor ar fi fost reprodusă de Simion dascălul dela Istratie logofătul, eră falsă. Simion spune categoric că el singur și nu altul a tradus-o din letopis et unguresc. Un fond de adevară putem vedea în această informație numai presupunând că Istratie logofătul, unul din cei mai de seamă cărturari de pe vremea lui Vasile Lupu, este autorul acelui letopis et moldovenesc, necunoscut de Ureche, pe care îl folosește Simion dascălul, și de unde își ia el cea mai mare parte din adaosele pe cari le face.

In această ipoteză se explică ușor cum s'a putut naște și răspândi credința că Istratie logofătul este născocitorul tradiției despre originea Moldovenilor. Nimic mai natural în adevară decât ca toți aceia, cari credeau că Simion dascălul nu mai scrisese altceva în afara de acea tradiție, aflând

din auzite că el urmase pe Istratie logofătul, să-l considere pe acesta ca scornitorul ei¹.

Cu ajutorul acestei ipoteze ne putem explica și schimbarea părerilor lui Miron Costin cu privire la Istratie logofătul și Ureche vornicul. La început împărtășise și el eroarea multora dintre contemporanii săi, că Ureche era singurul cronicar moldovean și că Istratie logofătul născocise tradiția despre originea Moldovenilor. Această părere o găsim exprimată în primele sale lucrări, în *Cronica polonă* și în *predoslovia Letopisețului dela Aron Vodă*. Informându-se mai deaproape, astăzi el mai târziu despre existența analelor din mănăstiri și se convinge că Istratie nu e scornitorul legendei, ci autorul letopisețului folosit de Simion dascălul, letopiseț ce mergea până la Vasile Lupu și cuprindea, o mulțime de fapte pe cari, după spusa compilatorului, nu le cunoscuse Ureche. Afirmând în 1685 că prin mănăstiri existau analе, și că Istratie logofătul scrisese mai înainte decât Ureche și că era un istoric mai însemnat ca el, Miron Costin nu mai reproducea informații necontrolate ci exprimă, cred, convingeri proprii, întemeiate pe o mai deaproape cunoaștere a chestiunei.

In cartea *De neamul Moldovenilor* el are asupra lui Ureche aceeaș părere pe care o exprimase în *Cronica polonă*, care e una din primele sale lucrări, și în prefața letopisețului, scrisă în 1675, anume că e singurul cronicar moldovean, iar despre Istratie logofătul, în afară de ceea ce-i spusese Buhuș încă înainte de 1667, că el este scornitorul fabulei răspândite de Simion dascălul, nu și altceva. Modificarea acestei păreri în Poema polonă însemnează fără îndoială o evoluție determinată de o mai temeinică informație. Vechile analе slavone de prin mănăstiri, descoperite în anii din urmă, concordanța în fond a celor două știri, în aparență deosebite, asupra lui Istratie logofătul, precum și analiza letopisețului lui Simion dascălul, pe care Miron Costin împreună cu unii dintre contemporanii săi îl consideraseră la început ca opera lui Ureche, toate contribue să

¹ Asupra acestor chestiuni vezi lucrarea mea: *Nouii contribuționi la studiul cronicelor moldovene*, 1908.

ne dovedească că părerile sale din Poema polonă sunt rezultatul unei orientări mai precise asupra istoriografiei moldovenești vechi, și că ele corespund adevărului. Cartea De neamul Moldovenilor, cu vechile păreri greșite asupra lui Ureche și Istratie logofătul, n'a putut fi scrisă în urma Poemei polone. Ea aparține epocii când cronicarul scrise Cronică polonă și Letopisețul, adică epocii dela 1670—75. Reîntoarcerea după 1685 la credințele greșite, pe cari le avusese la începutul activității sale istorice, este inadmisibilă.

Evoluția părerilor lui Miron Costin în privința lui Ureche și a lui Istratie logofătul dovedește prin urmare și ea, că scrierea De neamul Moldovenilor face parte dintre primele lui lucrări. Avem astfel încă o probă despre identitatea ei cu începătura letopisețului urzită înainte de 1675.

Alcătuirea cărții De neamul Moldovenilor trebuie pusă, cred, prin anii 1673—74. Ca terminus post quem ne se vește compunerea versificată dela sfârșitul Psalmirei în versuri a lui Dosoftei, tipărită în 1673. În acele versuri, Miron Costin socotea și pe Flaccus, alături de Traian, ca începător al poporului român:

Neamul țărăi Moldovii de unde dărază
din țara Italiei tot omul să crează.
Fliah întăi, apoi Traian, au adus precice
pre strămoșii cestor țări de neam cu ferice¹.

In cartea De neamul Moldovenilor, Miron Costin revine asupra acestei păreri, susținând, după cum am văzut, că Flaccus n'are nici un amestec la descălecatal țărilor acestora cu Romani (18_{4—15}). Ea a fost deci scrisă *în urma* compunerii. Când și supt ce influență s'a operat această schimbare nu putem preciza. In orice caz însă înainte de 1675, când știm pozitiv că Miron Costin revenise asupra lui Flaccus: în stihurile despre descălecatal țării Moldovei, pe cari le pune în fruntea letopisețului dela Aron Vodă, el arată că Traian este cel dintâi descălecător al Moldovenilor².

¹ Ediția I. Bianu, p. 515.

² Letopisețe², I, 247.

Dacă versurile dela sfârșitul Psalmirei lui Dosoftei ar fi fost scrise chiar în anul tipăririei ei, atunci schimbarea părerii cronicarului în privința lui Flaccus s'ar fi produs între anii 1673—75. Nu avem însă nici un motiv ca să admitem că acele versuri au fost scrise în 1673. Știm că Psalmirea era gata încă din 1671, când Gheorghe Duca voia să o tipărească la Lemberg¹. Mai știm apoi că Miron Costin este cel dintâi care stabilește regule de versificare, lăsând să se înțeleagă că până la el nimeni nu făcuse încă versuri în Moldova². Compunerea ar putea fi deci din 1671, când Psalmirea era gata de tipar, ori, poate, și mai dinainte. Schimbarea părerii pe care o avusese la început despre Flaccus s'ar fi putut prin urmare produce și înainte de 1673. Dacă avem însă în vedere mărturisirea sa, că își intrerupsese lucrarea din cauza *cumplitelor vremi*, ceeace se potrivește cu evenimentele din anii 1673—74, credem că nu gresim așezând în acest timp redactarea cărții De neamul Moldovenilor.

VIII. Edițiunile anterioare.

Cartea De neamul Moldovenilor a mai fost editată de două ori până acum, întâia oară de M. Kogălniceanu în vol. I al Letopisețelor, apărut în 1852 și retipărit în 1872 supt titlul de: «Cartea pentru descălecatul dintâi a țării Moldovei și neamului moldovenesc», și a doua oară de V. A. Ureche, cu acelaș titlu, în ediția Operelor complete ale lui Miron Costin, scoasă în 1886.

1. Ediția Kogălniceanu. Kogălniceanu nu arată de cări anume manuscrise să a servit pentru ediția sa, mărginindu-se numai să înșire unul după altul manuscrisele utilizate pentru toate cronicile din volumul I al Letopisețelor. Aceste manuscrise sunt în număr de 10, dintre cări 3 speciale, folosite numai pentru cronicile din acel volum, iar 7 pe cări le întrebuițăse și pentru alte cronică, și anume 4 pentru

¹ N. Iorga, Istoria literaturii religioase a Românilor până la 1688, în Studii și Documente, VII, p. CXCV.

² V. A. Ureche, Operele lui Miron Costin, II, 499.

Neculce, unul pentru Amiras și două pentru Enache Kogălniceanu. Cele trei manuscrise speciale sunt, după ordinea în care le-a descris, manuscrisele aflate astăzi la Academia Română supt nr. 103, 174 și 115. Dintre manuscrisele pe care le întrebuițase la cronică lui Neculce, cunoaștem până acum numai pe cele descrise supt nr. I și II, cari sunt la Academia Română supt nr. 253 și 53. Celelalte două, descrise supt nr. III și IV, fiind însă copii de pe manuscrisul lui Neculce, păstrat în original, necunoașterea lor nu poate influența concluziunile noastre. Manuscrisul întrebuițat pentru cronică lui Amiras, descris supt nr. II, este manuscrisul 238 dela Academia Română. În sfârșit dintre cele două manuscrise folosite pentru cronică lui Enache Kogălniceanu, cunoaștem numai pe cel descris supt nr. II, astăzi manuscrisul nr. 8 din Biblioteca centrală dela Iași. Cel necunoscut, menționat la nr. III, cuprindeă însă «aceeaș colecție de cronică» ca și precedentul.

Dintre aceste manuscrise numai patru au și cartea De neamul Moldovenilor, și anume manuscrisele Neculce, cari cuprind, cum am văzut, redacțiunea interpolată; pe acestea deci le-a folosit Kogălniceanu pentru alcătuirea ediției sale. Dacă comparăm textul tipărit de el cu cele două manuscrise pe cari le cunoaștem, nr. 253 și 53, constatăm că a reprodus pe cel din urmă, iar nu originalul lui Neculce. Sunt însă și câteva mici deosebiri despre cari nu știm dacă sunt modificări ale editorului sau variante luate din cele două manuscrise necunoscute. De altfel acum când cunoaștem puțina valoare pe care o au manuscrisele Neculce pentru restabilirea textului lui Miron Costin, și când avem chiar prototipul lor în manuscrisul dela Petersburg, însirarea deosebirilor pe cari le prezintă textul lui Kogălniceanu față de manuscrisele de cari el s'a folosit, ar fi inutilă.

Două dintre ele merită însă ca să fie semnalate:

1) Găsind în manuscrise, în capitolul al V-lea, că inscripția din timpul lui Traian aflată la Galați fusese adusă în Iași «la domnia lui *Constantin Duca voevod*» (1693—1695, 1700—1704), când Miron Costin nu mai trăia, Kogălniceanu a suprimat pur și simplu cuvântul *Constantin*, lăsând să se

înțeleagă că fusese adusă în una din cele trei domnii ale lui Gheorge Duca (1666—1683)¹.

2) Cu toate că în manuscrisele Neculce lipsește, după cum am văzut, urarea către cititor dela sfârșitul predosloviei, urmată de numele și titlul cronicarului (9₁₈₋₂₀), iar pasajele în cari autorul vorbea despre sine, sau se referează la lucruri văzute de el, fuseseră modificate, fiind puse la persoana a 3-a (v. mai sus p. XV—XVII), la Kogălniceanu ele se află în forma originală. Dacă s-ar mai putea admite ca el să fi restituit pasajele relative la autor fără ajutorul vreunui manuscript care să fi cuprins redacțunea originală, este însă absolut exclus că să fi putut întregi și sfârșitul predosloviei fără să aibă cunoștință de unul din cele două manuscrise, n° 353 și 580, singurele în cari acel sfârșit se află. Este sigur prin urmare că el a mai folosit încă un manuscript despre care nu vorbește. Acel manuscript trebuie să-l fi avut dela Bălcescu. În «Cuvântul preliminar despre izvoarele istoriei Românilor», apărut în 1845 în fruntea Magazinului Istorico, acesta spunea într'o notiță că dela Miron Costin au rămas și niște compuneră poetice, anume o poemă intitulată *Viața lumei*, precedată de un scurt tractat de versificație românească, și o epigramă către mitropolitul Dositei². El cunoștea deci unul din cele 4 manuscrise, probabil n° 353, în care cartea *De neamul Moldovenilor* se află laolaltă cu lucrările poetice ale lui Miron Costin. Kogălniceanu, care în biografia cronicarului reproduce și notița lui Bălcescu³, a avut desigur cunoștință de acest manuscript, după care a completat sfârșitul predosloviei și a restabilit pasajele în cari era vorba de autor. Neexplicabil este că nu-l pomenește nicăieri, deși îl utilizase, cu toate că însiră alte manuscrise de cari nu se folosise.

2. **Ediția V. A. Ureche.** Ureche a căutat să facă o ediție critică. El a întrebuințat următoarele 11 manuscrise:

Codex A Tocilescu	astăzi ms 2715	dela Academia Română.
Codex AA Văcăresceanu	» » 353	» »
Codex F	» » 254(?)	» »

¹ Vezi mai departe p. 45₂₄; cf. Letopisețe², I, p. 24, r. 24.

² Magazinul Istorico, I, p. 6 n.

³ Letopisețe¹, I, p. XVI.

Codex FF	astăzi	ms	252	dela	Academia Română.
Codex L	"	"	123	"	"
Codex DD	"	"	53	"	"
Codex C	"	"	115	"	"
Codex E	"	"	238	"	"
Codex N	"	"	240	"	"

Ms 11 Iași.

Codex Ticău în posesiunea profesorului Climescu.

Clasificarea acestor manuscrise a făcut-o în mod cu totul arbitrar; o critică a ei ar fi de prisos, editorul neavând cea mai mică idee de normele de cari trebuie să se conducă cineva în stabilirea filiației manuscriselor. Este destul să spunem că manuscrisele 115, 238 și 240 nici nu cuprind cartea De neamul Moldovenilor, iar manuscrisele 53, 252, 254 și Ticău sunt còpii după letopisețul lui Neculce, aşa că variantele cuprinse în ele n'au nici o valoare pentru stabilirea textului cărții De neamul Moldovenilor.

V. A. Ureche avea două manuscrise bune, nº 353 și 2715, pe cari le-a și luat ca bază, «în combinare». Dar în loc să reproducă pur și simplu textul bun din aceste manuscrise, dându-ne o ediție utilizabilă, el îl completează cu variante scoase din celealte și uneori chiar din ediția Kogălniceanu. Dela acesta ia d. ex. titlul scrierii, pe care îl adoptă «neaflând nimică contrar în redacțiunea lui la modul de a scrie a lui Costin», deși recunoaște că nu există în nici un manuscript (I, 373 n.), precum și interpolarea despre mergea cronicarului în solie la Sobieski prin Maramureș (I, 403₁₅₋₁₆), pe care Kogălniceanu o modificase punând-o la persoana întâia (Letopiseț², I). Capitolul al V-lea îl reproduce după manuscrisul 240, o copie prescurtată a letopisețului lui Neculai Costin, în care credea că «avem cu bună seamă textul adevărat al lui Miron Costin», respingând textul corespunzător al lui Kogălniceanu pe motiv că cuprinde o lucrare «care este de sigur a lui N. Costin» (I, 408 n. 1). Despre partea din urmă a capitolului al VI-lea nici nu mai spune după ce manuscrise a reprobus-o (I, 415₁₄-418₉); capitolul al VII-lea îl dă după manuscrisele 254, 252, 53, 123 și Ticău, cu foarte puține variante.

Făcută în asemenea condițiuni, ediția lui V. A. Ureche

este mai prejos de orice critică. Singura ei parte folositoare a fost identificarea unora din citatele cronicarului¹.

P R E S C U R T Ă R I

A = Ms dela Petersburg.

B = Ms 401.

G = Ms 580.

I = Ms 2715.

L = Ms 353.

N = Ms 253.

a = MSS. *s b N*

s = MSS. 104, 2305, 2942, 731, 3067.

b = MSS. 123, 232, 503, 2575.

ad. = adaogă.

om. = omite, omit.

ms, mss = manuscript, manuscrípte.

p. r. = pagina, rândul.

< > Inchide cuvintele din text, cari nu se găsesc în manuscrípte.

[] Inchide cuvintele din text considerate ca interpolări.

] Arată că ceeace precede trebuie înlocuit prin ceeace urmează.

¹ In ceeace privește partea metodică a ediției, vezi observațiile foarte judicioase ale lui D. Russo, Critica textelor și tehnica edițiilor, p. 77 și n. 2, și p. 87 n.

DE NEAMUL MOLDOVENILOR

**Predoslovie, adecă cuvântare dintâi, de descălecatul
țării dintâi și a neamului moldovenesc.**

Către cetitoriu.

Incepul țărilor acestora și a neamului moldovenesc și muntenesc, și căți sănt în țările ungurești cu acest nume 5 Români până astăzi, de unde sănt și din ce seminție, de când și cum au descălecat aceste părți de pământ, a scrie multă vreme la cumpănă au stătut cugetul nostru. Să încep osteneala aceasta după atâtea vacuri dela descălecatul țărilor cel dintâi de Traian, împăratul Râmului, cu câteva sute de 10 ani preste mie trecute, se sparie gândul. A lăsa iarăș nescris, cu mare ocară înfundat neamul acesta de o samă de scriitori, este inimii durere. Biruit-au gândul să mă apuc de această trudă, să scot lumii la vedere feliul neamului, din ce izvor și seminție sănt lăcitorii țării noastre Moldovei și 15 Țării Muntenești și Români din țările ungurești, cum s'au pomenit mai sus, că tot un neam și odată descălecați sănt; de unde sănt veniți strămoșii lor pre aceste locuri, supt ce nume au fost întâi la descălecatul lor și de când s'au osebit și au luat numele cesta de acmu Moldovan și Muntean, în 20 ce parte de lume este Moldova, hotarele ei pre unde au fost întâi, ce limbă ţin și până acmu, cine au lăcuit mai

1—p. 4 r. 11 avem și sfân- lipsește in L, prima foaie a ms find pierdută 1—p. 10 r. 7 lipsește in A 1 de] din a 2 a neamului] neamul GI 3 cetitoriu] cetitorii aceștii (aceștii om. S) cărți a 4 a om. GI 6 Rumâni GI, din] de G 7 aceste] într'aceste I 8 cugetul] sufletul GI 9 atâtă veci GIB 10 cel dintâi] dintâi a, de¹] dela a 11 peste mii GIB, se spare I 12 seamă GI 14 scoț GI 16 și] și aşa și a 16-17 și Români —sus] cum s'au pomenit mai sus și Românilor din țările ungurești a 17 un] de un I, tot un neam sănt și odată des- calecați a 20 luat om. a, Moldoveni și Munteni I 21 pre] până GI

nainte de noi pe acest pământ și supt ce nume, scot la
știrea tuturor, cari vor vrea să știe neamul țărilor acestora.

Zice-va neștine: prea târziu este! După sutele de ani,

cum se vor putea ști poveștile adevărate de atâtea vacuri?

- 5 Răspunz: lăsat-au puternicul Dumnezeu iscusită oglindă
minții omenești, scrisoarea, dintru care, dacă va nevoi omul,
cele trecute cu multe vremi le va putea ști și oblici, și nu
numai lucrurile lumii, staturile și începuturile țărilor, ce și
singură lumea, ceriul și pământul, că sănt zidite după cu-
10 vântul lui Dumnezeu celui puternic. Crez din Scripturi știm
și din Scripturi avem și sfânta credința noastră creștinească
și mânduirea noastră cu pogorârea Fiului lui Dumnezeu,
și împelițarea cuvântului cel mai nainte de veci în firea
omenească (denafără de păcat)? Scriptura ne deșchide min-
15 tea de agiungem cu credința pre Dumnezeu, Duhul cel ne-
văzut și necuprins și neagiuns de firea noastră, scriptura
depărtate lucruri de ochii noștri ne face de le putem vedea
cu cugetul nostru. Să nu pomenim de marele Moisi, carele
după 2400 de ani au scris letopisețul dela zidirea lumii,
20 că acela au avut pre singur Dumnezeu dascal, rost către
rost; Omir în 250 de ani au scris după răsipa Troadii răz-
boale lui Ahileus; Plutarh în 400 de ani au scris viața și
faptele vestitului împărat în lume a lui Alexandru Ma-
chedon; Titus Livius cursul a toată împărăția Râmului în
25 700 de ani și mai bine au scris după urzitul Râmului; și
alți mulți istorici, cercând deamărunțul scriitorile, cursul a
multe vacuri cu osârdie și cu multă osteneală au scos lumii
la vedere istorii.

- 1 scot] scos *a* 2 știrea] firea GI 3 niște G, prea] prietene *a*
30 5 Răspunz se astă in paranteză in GIB 8 După țărilor *ad.* lumii GIB
9 după] de *a* 12 noastră *om. a* 13 cuvântului lui L, mai din-
inte L 15 de o ajungem *a* 16 noastră] omenească *a* 19 2400 LGI
4024 DP, celealte mss *om.*, de *om. GI*, dela] de LGI 20 singur] însușIL,
rost] cu rost *a* 21 de *om. G* 22 Ahileus] Filip *a*, de *om. G* 25 de
35 om. G 26 istorici G scriitoria *a* 26-27 cercând—vacuri *om. a* 28 his-
torii G istoriile *a*

10 Crez=oare nu (I. N. Popovici, *Chronique de Gligorie Ureache*,
București 1911, p. 181 c).

Indemnatum'au mai mult lipsa de știință începutului aceștii țări de descălecatul ei cel dintâi, toate alte țări știind începăturile sale. Laud osârdia răposatului Ureche vornicul, care au făcut de dragostea țării letopisețul său; însă acela dela Dragoș Vodă din descălecatul cel al doilea a țării aceștia din Maramorăș scrie, iară de descălecatul cel dintâi cu Romani, adecă cu Râmleni, nimică nu pomenește, numai amelijă la un loc, cumcă au mai fost țara odată descălecată și s'au pustiit de Tătari; ori că n'au avut cărți, ori că i-au fost destul de scris de mai scurte vacuri. Destul de dânsul și atâtă, cât poate fiecine să zică că numai lui de această țară i-au fost milă, să nu rămâne întru întunericul neștiinței.

Că celelalte ce mai sănt scrise adaosături de un Simeon dascalul și al doilea un Misail călugărul, nu letopisețe, ce ocări sănt, care și acele nu puțină a doao indemnare mi-au fost. Că mi se pare, bine nu știu, că n'am văzut letopisețul lui Istratie logofătul, iară cum am înțeles de câțiva boieri, și mai ales din Neculai Buhuș ce au fost logofăt mare, pre acest Simeon dascalul, Istratie logofătul l-au fătat cu basnele lui, și Misail călugărul dela Simeon au născut, cela fiu, cestalalt nepot. Si mult mă mir de unde au luat ei aceste basne, că și Ureche

1 știință GI. 1-2 mai mult — țări^{1]} firea mai mult de știință acestei țări de (din, dela *in unele mss*) începutul și a 3 Laud] Luund L, usârdia I; răpăosatului G lui a, Ureche și Urechie *in mss*. 4 carile L, de] din a 5 din La dă G de I, a] al LGI 6 Maramoroș LG, de 25 om. a 6-7 Români a Rumâni LGI 8 cumcă] că a 10 de dânsul om. I 11 căt] cum și precum a, să zică fiecine (fieștecine LI) LGI, că om. a 13 ce mai sănt adăosături scrise GI 14 dascalul și das- cal *in mss*, letopiseții G 15 puține a, Că] Căt LGI 16 Evstra- tie LGI Istratie și Evstratie a 17 s'au înțeles a, de] din GI 19 fătat] 30 facut și născut *in a* 19-20 și acela mahleriu Misail călugărul a 21 ei om. LGI, și om. a

7-9 Miron Costin are în vedere următorul pasaj din Letopisețul țării Moldovei, al lui Simion dascalul (ed. Giurescu, p. 8), pe care el îl consideră ca fiind al lui Ureche: Află-se această țară să fie lăcuit și alții într'insa mai nainte de noi... Ce fiind în calea răutăților și stropsindu-i ostile, care de multe ori se făcea războae pre acesta loc... n'au mai putut suferi, ce s'au răsipit și s'au pustiit. 21—p. 6 r. 4. Miron Costin se

vornicul scrie că 45 de ani la domniile cele dintâi nici o scriere nu se află de lucrurile lor, ce s'ar fi lucrat, și nici streinii n'au știut nimică de dânsii până la Alexandru Vodă cel Mare și Bun; deacii au început istoricii leșești a scrie, 5 mai ales Bielskii și Martin Pașcovskii, pre carii i-au urmat răposatul Ureche vornicul. Dacă n'au fost dară dintâi scrierile în țară, și nici streinii n'au știut și nimică n'au scris, de unde sănt aceste basne, cum ca să fie fost moșii țării aceştia den temnițile Râmului, dată întru agiotoriul lui Laslău 10 craiul unguresc?

Și Români acmu era în Maramorăș în zilele acelui craiu cești dincoace, de unde este acmu Moldova, iară cei dincolea, unde este acmu Țara Muntenească, iară în munți pre Olt, unde și acmu se pomenește țara Oltului, și Râmlenii 15 cei descălecați de Traian în Ardeal acmu era în Ardeal.

1 că] și el LGI 3 striinii I strienii G, încă n'au știut a 4 istoricilor istoriile a 5 Belskii GI, Pașcouskii I 8 După sănt ad. dară a, cum ca să fie fost] că sănt a 11 acum LGI, Maramoroș LGI, celui G 13 dincolo L 14 Râmlenii S Români în celealte mss 15 acmu era 20 în Ardeal om. a

referă la următorul pasaj din *Letopisețul lui Simion dascălul* (ed. Giurescu, p. 17): Iară ce se va fi lucrat în zilele acestor domni, nu se află scris nimică, cât au domnit ei 46 de ani. Cunoaște-se că au fost neașezăți și de curând, și n'au avut cine scrie; nici vecinii, carii nimică n'au lăsat 25 neînsemnat n'au știut de dânsii nemici să scrie.

5-7 Miron Costin se înșală afirmând că Ureche a folosit și pe Marcin Paszkowski. Eroarea se datorează faptului că el consideră *Letopisețul lui Simion dascălul* ca opera lui Ureche. Simion dascălul arată însă lămurit că folosirea lui Paszkowski, și prin urmare citatele din el, se datorează lui, 30 iar nu lui Ureche: Pentru domnia acestui Despot Vodă letopisețul cest moldovenesc foarte pre scurt scrie... Iară dumnealui Ureche vornicul, vrând să arate această poveste a lui Despot Vodă mai deschis și mai adevarat, impreunând izvoadele, au cedit la cronicul leșesc, carele este 35 izvudit de cronicarul Bielskii, și de acolo... au scos această poveste ce mai sus scrie... Iară eu Simion dascălul... cedind izvoadele, am cercat și eu la cronicul leșesc, și am aflat izvodul carele este chizmit mai dinainte vreme de Alexandru Gvagnin pre limba latinească, și de aci, de pre acela izvod, l-au izvudit Martin Pașcovskii din limba latinească pre limba leșească, de acolo și eu am silit cu nevoie de am 40 izvudit de pre acela izvod pre limba românească această poveste a lui Despot Vodă (ed. Giurescu, p. 179—181).

Eu, iubite cetitoriule, nicăiri n'am aflat nice la un istoric,
nice latin, nice leah, nice ungur, și viața mea Dumnezeu știe
cu ce dragoste pururea la istorii, iată și până la această
vârstă [acum și slăbită]. De aceste basne să dea samă ei
și de această ocară. Nici este săgă a scrie ocară vecinăcă
unui neam, că scrisoarea este un lucru vecin. Când ocărască
într'o zi pre cineva, este greu a răbda, dară în veci. Eu
voiu da samă de ale mele câte scriu!

Făcutu-ți-am izvod întâiaș dată de mari și vestiți istorici,
mărturii a căror trăesc și acmu scrisorile în lume și vor
trăi în veci, și aşa am nevoie să nu-mi fie grija de ar cădea
această carte ori pre a cui mână, și din streini cari deamă-
runtul cearcă zmintelile istoricilor. Pre dânsii am urmat,
cari vezi în izvod; ei pavăta, ei sănt povăta mea; ei răs-
pund și pizmașilor neamului acestor țări și zavistnicilor.

5

10

15

15

Și întâi unui Enea Silvie și cu următorii lui; însă acesta
istoric nu aşa greu neprietin este, cât numai acesta nume
Vlah de pe Fliah, hatmanul Râmului, că este, scrie, unde

1 necăiri G nicăirea L, nice și nici în mss, la om. LGI, istoric și
historic în mss 3 După dragoste ad. era a, iată] iaste GI 4 slăbită L 20
slăvită I slăvit G în care s'a corectat mai târziu în slăbită, acum și slăbită
om. a; asupra acestor cuvinte, pe cari le cred interpolate, v. *Introducerea*,
seama LGI 6 un lucru vecin] vecinăcă a, ocărâm a 9 dintâiași LGI
10 mărturii] martorii GIB om. a, a om. a 12-13 cearcă deamăruntul a
13 istoricilor] istoriilor a, Prej și pre I 14 care LI, ei pavăta] ei 25
povăta I om. a 18 Fleac LGI, Râmului om. a, scrie] scris a

25

30

30

30

35

35

35

40

40

16-18 *Aeneae Sylvii Pii II Pontificis Maximi in Europam sui temporis
varias continentem historias*: Valachia perquam lata regio est, a Trans-
sylvania incipiens, usque in Euxinum protensa pelagus, plana ferme
tota et aquarum indiga, cuius meridiem Ister fluvius excipit... Hanc
terram incoluerunt quondam Getae... Postremo Romanis armis subacti
ac deleti sunt. Et colonia Romanorum, quae Dacos coërceret, eo deducta
duce quondam Flacco, a quo Flaccia nuncupata, et in longo temporis
tractu, corrupto ut fit vocabulo, Valachia dicta, et pro Flacciis Valachi
appellati. Sermo adhuc genti Romanus est, quamvis magna ex parte
mutatus, et homini Italico vix intelligibilis (*Aeneae Sylvii Piccolomini,*
postea Pii II Papae, Opera geografica et historica, Helmstadii 1699, p. 228).
Miron Costin n'a cunoscut însă direct pe Enea Silvio, citându-l după Top-
peltin, *Origines et occasus Transsylvaniae*, *Lugduni 1667, p. 47, care*
spune: Valachos a Duce Flacco nominatos quidam asseverant, praeceunte
Aenea Silvio, ac post ipsum aliis non paucis adstipulantibus.

s'au luncat și săracul Ureche vornicul. Credem neputinții
 omenești Mară este altul, de neamul său leah, Ian Zamoskii,
 care orb năvălește zicând că nu sânt Moldovenii nici Mun-
 tenii din Râmleni, ce trecând pe aice, pre aceste locuri,
 5 Traian împăratul și lăsând slujitorii de pază, au apucat o
 sămă de Dachi limba râmlenească. Vedeavăi apoi a cuvin-
 telor lui răspuns și ocara, nu dela mine, ci dela istorici,
 povătele mele, la rândul său.

10 2 este om. a, leav G leaf I, Zamovskii LG Zamoțkii I 3 zicând
 se astă în paranteză în LG 6 Dachii] au deschis I 6 Vei vedea L,
 a om. a 7 răspunsul L

15 1 Cronicarul se referă la *Letopisețul* lui Simion dascălul (ed. Giu-
 rescu, p. 5): Chematu-o au unii (pe Moldova) și Flachia... de pre numele
 hatmanului râmlenesc ce l-au chemat Flaccus, carele au bătut războiu
 cu Știiții pre aceste locuri, și schimbându-se și schimosindu-se numele,
 din Flachia i-au zis Vlahia. Ce noi acesta nume nu-l putem da Țării
 noastre Moldovei, ce Țării Muntești. 2-6 Spusele lui Ioan Zamoyski
 sunt luate din *Toppeltin, Origines et occasus Transsylvaniae*, p. 53-55,
 care vorbește astfel despre el: Iohannes Samoscius negat Valachos Roma-
 norum cognatos esse, nec enim ei fidem facit opinio Valachos nostrates
 Italorum coloniarum residuas reliquias esse, ob eam causam penes hos,
 utpote Italorum gentiles, priscam illam et gentilitiam Romanorum lin-
 guam remansisse. Nam Galienus Imperator, ubi de Dacia retinenda spem
 omnem abjecisset, colonias, quas illuc Trajanus deduxerat, trans Da-
 25 nubium in Moësiam Thraciae vicinam transtulisse scribitur, Dacia
 prorsus cessisse. Quo factum est, ait porro, ut Daci latino sermone
 tunc imbuti, Romanorum quidem jugum excusserint, linguam vero,
 quam usu iam pene ducentorum annorum spatio, quo Romani Dacias
 possederunt, vernaculaam fecerint, retinuerint, quae postea in has stri-
 30 biligenes degeneraverit, non apud hos tantum, sed ipsos Gallos, Italos
 et Hispanos, prorsus, ut hae nationes non jam habeant veterem illam
 indigenam, sed Romanorum supposititiam, eamque foedissime corrup-
 tam linguam. Sicut autem Galli et Hispani non fuerunt natione Itali,
 ita neque Valachi, etiamsi omnes hi Romanae linguae stipulas adhuc
 35 circumferant. Sed ridicula magis est Samoisii consequentia quam vera;
 affinia illa tria Regna, ab iisdem Barbaris corrupta facile in corrup-
 telis suis conveniunt; at quomodo Daci antiquissimo idiomate suae
 linguae refutato Romana lingua imbuti sint, non capio. Illud certo scio,
 quod etiamnum hodie nostri Valachi se vocitant Rumuin, id est Ro-
 40 manos. *Toppeltin* a cunoscut pe Zamoyski in manuscript, după cum se
 vede din citatul pe care-l face la p. 25: Samoscius in MSS. Orig. Hung.
 Cf. p. 30, 34, 36. La p. 48 a scris, printr'o scăpare din vedere, de nu va
 fi cumva gresală de tipar, Stephanus in loc de Iohannes.

5 | 9

Puternicul Dumnezeu, cinstite, iubite cetitoriile, să-ți dăruiască, după aceste cumplite vremi a anilor noștri, cândva și mai slobode vacuri, întru care, pre lângă alte trebi, să aibi vreime și cu cetitul cărților a face iscusită zăbavă; că nu este alta, și mai frumoasă și mai de folos în toată viața omului zăbavă, decât cetitul cărților. Cu cetitul cărților cunoaștem pre ziditorul nostru Dumnezeu; cu cetitul laudă îi facem pentru toate a lui către noi bunătăți; cu cetitul pentru greșalele noastre milostiv îl aflăm. Din Scriptură înțelegem minunate și vecinice faptele puterii lui, ea face fericită viața, 10 ea nemuritoriu agonisește nume. Singur Mântuitorul nostru Domnul și Dumnezeul Hristos ne învață zicând: **испитаните писания**, adecă: cercați Scripturile. Scriptura depărtate lucruri de ochii noștri ne învață, cu acele trecute vremi să pricepem cele viitoare.

15

Cetește cu sănătate această a noastră cu dragoste os teneală.

De toate fericiri și daruri dela Dumnezeu voitoriu

Miron Costin

20 [carele am fost logofăt mare în Moldova].

1 și iubite *a* 2 a *om.* LG, anilor] ailor G 5 altă *a* 6 cărților] Scripturii *a* (afară de ms 53 care are: cărților și a Scripturii 9 Scripturi *a* 10 fapte LGB, ea] *om.* L iar GI, face] facem LGIB, 11 ea] *om.* L iar GI, nemuritoriu agonisește nume] agonism nemuritoriu nume L 12-13 **испитаните писания** adecă SDP celealte mss om. 13 Scrip turile] Scriptura GI, Scriptura *om.* LGI, depărtate] departe L 16 cu sănătate] cu bună sănătate și priimește *a* 18 fericiri] fericii LG 20 Asu pra acestor cuvinte, pe cari le cred interpolate, v. Introducerea 14-20 să pricepem — Moldova *om.* I 18-20 De toate — Moldova *om.* Ba

Istoricii.

Dion
Evtropie
Carion
5 Cavatie
Bonfin, ungrur
Topeltin de Mediaș.

- 1-7 om. L, In manuscrivele AA se arata si scrierile unora din acești istorici, după cari se înșiră apoi istoricii poloni cari au scris despre 10 întâmplările din Moldova după descălecatul lui Dragoș: **Istoricii** cari au scris de descălecatul cel dintâi a țării noastre și a țării muntenesti: Bonfin istoricul De Dachia, Dion la Viața lui Traian împăratul Râmului, Evtropius la Viața lui Adrian împăratul, Cario, Cavatie, Topeltin ungrurul. 15 **Istoricii** leșești cari au scris de lucrurile Moldovei după al doilea descălecă-
catul țărăi de Dragos Vodă: Dlugos, Cromver, Stricovskii, Piasenskii vlă-
răpăusatul Ureche vornicul.
20 Istoricii cari au scris despre descălecatul dintâi i-am reproodus după ms A, suprimând variantele, pe cei cari au scris despre Moldova dela descălecatul lui Dragoș după ms A, care incepe cu ei. Acest ms reprezentând prototipul grupei A, numai el a fost luat în considerare de aci înainte pentru stabilirea textului.

- 1-7 Asupra folosirei acestor scriitori de către Miron Costin vezi 25 mai departe: pentru Dion p. 27 18-30; Eutropiu p. 31 26-35; Carion p. 47 31-48 29-38; Cavatie p. 45 35-40; Bonfini p. 31 35-40; Toppeltin p. 7 38-41, 8 17-43, 13 40, 14 29-31, 39, 15 35-40, 16 31-40, 17 35-18 29-38, 25 33-40, 27 18-30,
31 26-35.

Cartea dintâi.

De neamul Moldovenilor, din ce țară au eșit strămoșii lor.

Capul dintâi. De Italia.

Toate lucrurile, dacă se încep a spune din ceputul său, 5
mai lesne se înțeleg. Și neamul Moldovenilor fiind dintr' o
țară care se chiamă Italia, de Italia și de împărăția Râmului—
a cărrii împărăției scaunul orașul Râmul în dricul Italiei
este—a pomeni întâi ne trage rândul.

Țara Italiei de aicea dela noi derept spre apusul soarelui 10
este, nu aşea depărtată de țara noastră, că dela Beligradul,
carele îl știm mai toți că este pe Dunăre, unde cade apa
Savei în Dunăre, neguțitorește mergând cale de zile este
până la Veneția, și Veneția este pre pământul Italiei.

În statul său este între mări ca și Greția, adecă țările 15
grecești, că dincoace, despre noi, se închide cu o limbă de mare
care iase din Marea Albă—Venețienii zic acei limbi Colfo de
Veneția, adecă limba sau grumazii de Veneția; se zice cu alt
nume și Mare Adriaticum, Marea de Adria, iară mării, din
care iase limba aceia, și zic Latinii Mare Mediteraneum, 20
adecă marea din mijlocul pământului; Turcii, Grecii și noi
zicem Marea Albă—iară despre ceialaltă parte, despre apus,
izbucnește iară din ceiaș Mare Albă un unghiu de mare,
însă nu atâtă lungime cum este limba ceastalaltă despre noi,
și pre celalalt unghiu dincolea este Ianua, noi zicem Ianovezii. 25

4 Cap 1 LGI, De Italia se află în A& după cuvântul spune din r. 4,
iar LGI om. 5 din începutul A de începutul GI 6 dintr-o LGI
8 orașului LGI 10 drept LGI 11 Belgradul LGI 13 După de loc alb
14 Vineția L Veneție GIA, este] acmu este A 17 Colfu,A 18 cu] și cu L
20 Medeteranium A—teraneum LGI 22 zicem om. GI despre²] spre L 30
24 atâtă] cu atâtă LGI, aceastalaltă L 25 Enovezii]A

Insă dintre aceste îmbe limbi iase Italia în dricul pământului, spre miază noapte deacolo până la hotarele Franțozilor.

Hotarele ei despre răsărit, despre noi, cum s'au zis mai sus, limba de mare și apoi Stiria, Carintia, Avstria, țările împărăției nemțești; despre miază noapte Franțozii; despre apus Hișpania, iară despre amiazăzi se închide cu marea ce-i zicem noi Albă, și tot aceia este care se întinde până la Tarigrad.

Grecii zic Italiei cu alt nume Hesperia, depre Hesper 10 steaoa ceia căriia fi zicem noi luceafărul cel de noapte, că acel luceafăr dorept peste Italia apune. Semănătoare foarte cu țările grecești, că cum Greția se începe din Marea Albă între mări până la Machedonia, de o parte cu Marea Albă care se întinde până în Tarigrad, de altă parte limba de mare, 15 de care s'au scris mai sus, desparte pe Italia de țările grecești, asea și Italia, dincoace cu limba de mare, dintr'acolea, despre apus, cu unghiu cel despre Ianovezi.

Așea are Italia domnii împărățite în sine, cum avea și Greția într'o vreme, cărora domnii și țări sănt numele acestea: Liguria, Toscana, Umbria, Sabina, Latium, de unde este limba latinească și dela Latin craiul, Neapolis crăia supt craii Hișpaniei, Calabria, Apulia, Romania, Istria, Hetruria, Campania, și mai sănt mai mănunte țări, care le trec cu condeiul pentru zăbava. Iară Greția avea țări anume: 20 Acarnania, Etolia, Tesalia, Fochida, Morea, Arcadia, Elida, Olimpia, Laconia, Ahaia, Atica, unde este vestit orașul Athina, Veotia, și iară mai sănt țări mai mănunte.

1 îmbe] în osebi I, în] și în LGI 2 deacolo] dencolo G din-
colo LI, Franțozului] LGI 4 Carentia A Caritia L, Austria I Avestria A
30 5 Franțozii LG 6 se închid GI 7 întinde] închide LGI 8 După
Tarigrad ad. de care s'au pomenit că-i zicem Marea Albă A 9 Ita-
lia I, alt] alte I, depre] din A, Hesper] Sheper I 10 fi om. LGI
11 drept LGI 13 între mări — Marea Albă om. AG 15 pe om. A, de]
despre A 16 și om. L, iar dintr'acolo LGI 17 cu om. A, ungul L,
35 Enovezi A 19 numele L numerile A numirile I numările G; am admis
în text această formă, deși în arhetip era consecvent forma: numerele spre
a se înlătura confuzia cu pluralul cuvântului număr 20 Tascana A Tus-
pana LGI 21 litiniască A 22 Calambria L, Istria] Nevstria LGI
40 23 mărunte L multe I, carele le GI 25 Acarnania] Acaria LGI Arca-
nia A, Itolia A, Elida] Elada in mss 26 Olimpia LGI, vestitul LGI
27 Veotia] Eotia LGI, iară] iarăși A, mai] om. A, mărunte LGI

Este țara Italiei plină, cum se zice, ca o rodie de cetăți și orașe iscusite; multime și desime de cameni, târguri vestite pline de toate bișugurile. Pentru mari iscusenii și frumusețari, pământului aceluia i-au zis u-i raiul pământului, Italia, a căruia pământ, orașele, grădinile, tocmelile la casele lor, cu mare desfătăciune traiului omenesc, n'are toată lumea. Văzduh supt ceriu bland, voios și sănătos; nice călduri prea mari, nice erni grele. De grâu, vinuri dulci și iuşoare, undelemn, mare bișug, și de poame de tot feliul: chitre, năramze, alămăi și zahar.

Oameni iscusiți peste toate neamurile, stătători la cuvânt, neamägei, blânzi, cu oamenii streimi nemeriti dintr'alte țări îndată tovarăși cum ar hi de ai săi, cu mare omenie, supțiri, pentru aceia le zic gentiloni, cum zic Grecii celebii, și la războae neînfrânti într'o vreme, cum vei afla la istoriile Râmului de vei ceti de dânsii. Aceia țară este acmu scaunul și cuibul a toată dăscălia și învățătura — cum era într'o vreme Athina la Greci, acmu Padova în Italia — și de alte iscusite și trufașe meșterșuguri.

Este Italia mai veche decât Roma, adecă Râmul, și împărăția Râmului, care s'au urzit în țara Italiei după ce au nemerit dela Troada Antenor și Enea, din cari Antenor Venetiei și olatelor ei, iară Enea Râmului și împărăției lui, incepători și rădăcină sănt.

Numele Italiei este vechiu la toate istoriile cele vechi latinești, de pe Ital craiul lor. Nemții Italianului zic Vallios,

1 se om. A, de cetăți] plină de cetăți LGI 3 bișuguri LG, de tot bișugul I, mari iscusenie A 3-4 frumusețuri LGI 4 a pământului LGI 5 Italia om. LGI 7 Văzduh om. LGI, voios] viios A 7-8 căldură prea mare LGI 8 ușoare LGI 9 bivșug LG, năranze G 10 lămăi LI 11 Oameni] și oameni LGI 11-12 la cuvânt stătători 30
peste toate neamurile L 12 nemeriti] nemereti in mss 13 toava-roși LGI, ar hi de] ar fi cu LGI 14 aceia] ce A, gentiloni A, celibii A 17 a toate dascalii și învățătorii A 18 la Greci Athina L, în] la LGI 18 și trufașe — p. 15 r. 21 graiul nostru lipsește in A din care s'a pierdut o foiae 22 Eneas G 23 Venetăi N Venetia in celealte mss, și olatele A, împărăția lui GI 24 incepătoriu GI, După sănt ad. toti] GI 26 zicu-i N ii zic in celealte mss din familia A, Valios LGIN Valeos in celealte mss din familia A

și noao Moldovenilor și Muntenilor iară așa Vallios. Franțozii Italianului Valashos, noao și Muntenilor Valashos. Leșii Italianului Vloh, iară noao Voloșin; iară Muntenilor acmu s'au luat Leșii după apa Oltului și au mai adaos tiparnicii lor o slovă M, de le zic Molteni, adecă Olteni. Ungurii Italianului Olaș, iară Moldoveanului și Munteanului Olah. Si țării Italiei Leșii îi zic Vlosca zemlea, adecă țara Vloholui, iară țării noastre Volosca zemlea.

10 Caută-te dară acmu, cetitoriule, ca într'o oglindă și te privește de unde ești, lepădând dela tine toate celelalte basne câte unii au însemnat de tine de neștiință rătăciți, alții de zavistie, care din lume între neamuri n'au lipsit niceodată, alții den buiguite scripturi și deșerte.

15 Iară nu numai numele acesta, precum ai înțeles că este tot unul la toate țările și al tău și a Italiei, precum vei înțelege și mai pre larg la capul deosebit De numele acestor țări, că și Grecii și Turcii ne zic Vlah, ce și dintr'altele te vei cunoaște: obiceiuri, hire, graiul, și până astăzi, că ești drept Vloh adecă Italian și Râmlean.

20 Multe obiceiuri întru acest neam trăesc a Italianilor până

2 Valashos^{1]} îi zic (zicu-i N) Valașhos *a*, Valashos^{2]} iarăș așea Valașhos *a* 3 iară Muntenilor *om. a* 7 Leșii *om. GI*, îi zic^{3]} aşij-derea LGI 8 Vlosca GI 9 Caută-te] Caută *a* 11 de^{4]} din LGI, de⁵ *a* din LGI 13 den] de LGI 15 *a om. LGI* 16 și *om. a*, numele] 25 nemuri și neamurile în mss *a* 17 și Turcii și Grecii LGI 18 și *om. a* 19 și Râmlean *om. LGI* 20 în cest neam G

p. 50—51: Ab his Romanis profectum esse Valachorum nomen, vicinis in Transsylvania Gothis authoribus, qui Italos Germanica consuetudine Vallios nominarunt, consentaneum est. 1-2 După Toppeltin, p. 49: Alii Valachos quasi Vulachos (gallica pronunciatione Valashos) id est Italos dici... existimant. 3-5 Cromer, *De origine et rebus gestis Polonorum libri XXX, Basileae 1555*, p. 313: Vocatur etiam Moldavia haec ipsa regio, sed utrum a flumine, an aliunde, nondum satis compertum habemus. Posteriori quidem tempore gens una in duos dominatus secta, nominibus quoque distingui coepit, sic ut ii, qui ad Orientem et Septentrionem vergunt, et Podoliae finitimi sunt, Valachorum nomen retineant; qui vero Meridionale Transsylvaniae latus attingunt, Multani a nostris, a caeteris vero Transalpinenses Moldavi et Valachi vocentur. 5-6 După Toppeltin, p. 48: Hungaris Valachus Oláh, Italus dicitur Olasz. 40 15-17 Vezi mai departe p. 44.

astăzi: aşa de oaspeţi la casele lor nemeriţi voioşi şi libovnici (nu ştiu din ce Muntenii, o samă, s'au abătut puşintel din această hire); aşa la petrecăni, la întrebare unul pre altul de viaţă, hire, clătire. Cine au fost la Italia să vază pre Italiani, să ia aminte, nu-i va trebui mai mare doavadă să 5 creaază că un neam sănt cu Moldovenii.

In casa noastră au fost această voroavă în Iaşi cu un episcop italian, care între alte voroave foarte pre voia gândului meu mi-au zis cuvinte de aceste neamuri, zicând aşa—şि era om de înțeles—: «Mie nu-mi trebuie să mai citesc la istorii 10 «de Moldoveni cine sănt; pre o samă de obicee, ce au foarte bune, ii cunosc cine sănt; aşa libovnici la oaspeţi, aşea femeile «lor se feresc de vederea streinilor şi se dau în laturi; aşea «să nu treacă femeia pe dinainte bărbatului pe drum sau pe «cărare; aşea toată viaţa în mâncare cu dulceaţa curechiului, 15 «numai aceştia sărat, atâtă osebire, aceia şi iarna şi vara «tot verde nemurat. Toate acestea atocma cu Italianii sănt, «şi a vedere se mărturiseşte o fire». Cu multă mirare am stătut de mărturia acelui vădică, de mare agiutor istorii mele.

Ințelege-vei şi din capul care se va scrie de graiul 20 acestor ţări, că şi limba este doavadă, că în graiul nostru până astăzi sănt cuvintele unele lătineşti iară altele italieneşti. Se miră un istoric anume Cavatie zicând: «De mirat

1 nemeriţi] nemăreţi LI 1-2 voioşi şi libovnici] cu mare voie şi libov priimesc a 2 Muntenii din ce s'au abătut o samă a, din²] de GI 25
 7-8 cu un episcop — p. 16 r. 20 Râmului pentru lipseşte în L din care s'a pierdut o foaie 8 voroave om. GI 8-9 care — mi-au zis] spunea Miron logofătul, care episcop între alte voroave foarte din voia gândului său i-au zis a 10 După Mie ad. zise a 11 obiceiuri GI
 11-12 ce au foarte bune] foarte bine GI 12 cine] de unde GI, sănt] aşa 30 sănt I 15 toată] în toată a, dulceaţă I 16 aceştia — osebire] atâtă osebire că aceştia sărat a 16-17 şi iarna — nemurat] şi vara şi iarna nemurat a 17 atocma] au tocma I întocma a 18 am] au a 19 mele] sale a 20 de] şi de a din GI 22 letineşti G

23—p. 16 r. 2. Cavatie este Covacciocius, pe care Miron Costin îl citează 35 după Toppeltin, *Origines et occasus Transsylvaniae*, p. 71—72: Covacciocius quoque in Dial. de Administr. Regni Transsylvaniae observavit, vernaculum istorum sermonem, plus fere in se habere Romani et Latini sermonis, quam praesens Italorum lingua. Scrierea lui Covacciocius (Kovachich, Kovačić ?) nu mi-e cunoscută. 40

este că limba Moldovenilor și a Muntenilor mai multe cu-vinte are în sine râmlenești de cât a Italianilor», măcar că-i Italianul tot pe un loc cu Râmlenii. Ce aceia nu-i divă, că Italianii târziu ș'au scornit limba din lătinească, așea de 5 iscusită și de dezmemerată că că este limbă îngerească și zic, și într-unele peste samă îș aduce cu a noastră, ales cu aceste silaves: delle, di, della voi, vo signoria, cum la noi; la dumneata, dela tine, dela dumneata, la voi, dela voi, care acestea în limba lătinească, adeca râmlenească, acmu nu în-10 cape, ce cură fără aceste în măsurile sale.

Un istoric anume Enea Silvie, de care ti-am pomenit la predoslovie, și câțiva alții pre urma și pre cărarea lui, au scris în istoria sa, cum Moldovenii, cari lăcuesc pre pământul Daciei de sus, și Muntenii, pre Dacia de gios, <au> acest 15 nume Vlah anume depe Fliah hatmanul Râmului. Si această părere acelu Enea nu este de aiurea, numai au cetit nește stihuri a unui dascal anume Ovidius. Pre acel dascal Ovidius l-au făcut, cum zic Turcii, surgun, de l-au gonit din Râm tocma la Cetatea Albă pre Marea Neagră Avgust Chesar, 20 împăratul Râmului, pentru nește cărti ce scrisese în stiluri de dragoste, de se împluse Râmul de curvii din cele giourii a lui, cum fac și Moscalii de trimit la zatocenie, adeca urgie,

2 a Italianilor] italienești în mss, că-i] că GI 3 o divă G 5 și om. GI 6 aduce] răduce A 7-10 Pasajul acesta, nu indesul de clar, 25 s'a transmis, cred, alterat 7 silave A, delle] dellia în mss, della] delia în mss, siniorio GI săneorio A 8 dela¹] la I, dela voi om. A 9 leti-nească I 11 Eneas GI Enia A, Sălvie A 14 de sus] cei de sus A, au om. mss 15 anume] au nume I, depe] după GIB, Fliah A Fleac GI 17 Ovidie¹ G, dascal² om. GI 21 din cele] dintru acele LGI 22 a] 30 ale L, adeca în urgie L

3 divă este slavicul *дивъ* = minune 11 — p. 17 r. 20 Tot ceeace spune cronicarul despre Enea Silvio și Ovidiu, se intemeiază pe următorul pasaj din Toppeltin, *Origines et occasus Transsylvaniae*, p. 47—48: Valachos a Duce Flacco nominatos quidam asseverant, praeemunte Aenea Sylvio, 35 ac post ipsum alius non paucis adstipulantibus. Id potissimum ex Ovidii Nasonis versiculis probant. Epist. Pont. lib. 4.

Praefuit his Graecine locis modo Flaccus, et illo
Ripa ferax Istri sub Duce tuta fuit.
Hic tenuit Moesas gentes in pace fideli;
Hc arcu fisos terruit ense Getas.

și până acmu. Acela dară dascal, Ovidius, au scris câteva cărți șezând la Cetatea Albă în urgie iară în stihuri, că șau fărșit acolea și viața; și pre numele lui este balta Vi-
dovul la Cetatea Albă. Intr'acele cărți, una, ce are nume De
Pont, scrie la un prieten al său la Râm, anume Grețin, aceste 5
stihuri. Iacă ți le însemnez lătinește scrise și pre limba noastră
tălmăcite:

Praefuit his Graecine locis modo Flaccus, et illo
ripa ferax Istri sub duce tuta fuit.
Hic tenuit Moesas gentes in pace fideli; 10
hic arcu fisos terruit ense Gettas.

Gheții ținea într'o vreme, acmu Flaccus ține
râpa scump'a Dunării, el singur cu sine.
El au ținut Misia în pace cu credință,
Pre Gheții i-au scos deaicea el cu biruință. 15

Așea însemnează aceste stihuri aceluui dascal pomenind
pre acel Fliah, căruia numele la istoriile Râmului este Fulvius
Flaccus, consul, precum chema ei pre acele vremi hătmăniile
lor. Și de aceste stihuri s'au legat întâi acela Enea Silvie și
după dânsul și alții. Și între aceia aflu și pre Ureche săracul 20
următoriu, să fie numele acesta țărilor acestora, Vlah, de pre
acela Fliah, hatmanul Râmului, căruia lucru Carion istoricul

1 Ovidie LGI, *Acela — Ovidius*] Dară dascalul Ovid A 3 acolo LGI,
pre] apoi A 6 Iacă] Iată că LGI 8-11 Versurile latinești s'au păstrat
numai în A; în L e locul alb 12 Flahcus A Flkcus G 13 scump'a] 25
scump'a A 14 credința LGI 15 i-au] au LG, biruința LGI 16 ale
aceluui L 17 Fliah A Flac GI Fleac L, la istoria A 18 acele vremi]
atuncea L 19 acela om. A 20 și³] și eu LGI 21 să fie numele
acestor țări LGI, Vlac G 22 Fleah G Fleac LI

20-22 Pentru pasajul din Ureche la care se referă vezi mai sus p. 6 30
r. 12-17 22—p. 18 r. 4. Carion nu vorbește în cronică sa despre originea
și numele Românilor. Pasajul la care Miron Costin se referă, se află în
partea adăosă de Melanchton (*Chronicon Carionis expositum et auctum*
multis et veteribus et recentibus historiis, a Philippo Melanthone et Caspero
Peucero, Francofurti ad Maenum 1594, Liber quartus, p. 882-3). Miron 35
Costin cunoaște însă pe Carion numai din citatul lui Toppeltin, *Origines*
et occasus Transsylvaniae, p. 49-51: Diversa ab his Carionis est opinio
Chron. lib. 4. . . De origine ergo gentis mihi videtur non esse absimile

stă încotro, și cu dânsul Topeltin din Mediaș, anume zicând deșchis: «Ceia ce au scris că numele Vlah acestui neam—adecă ca Moldovenilor și a Muntenilor—este de pe hatmanul Râmului Fliah, basne sănt». Eu încă ceiu partea mea cu dânsii; 5 cu cești doi țiu pentru aceste dovede, care deșchis ți-am scris: cum toată lumea zice Italianului, așea cu un nume și noă până astăzi. Și acest Fliah de au bătut războae cu Tătarii pre Dunăre, iară la descălecatal țărilor acestora nice o treabă n'are, care sănt târziu după Fliah descălecate de Traian, 10 împăratul Râmului, din țările Vloholui adecă a Italiei, fără cine doară va zice că Italianii acest nume Vlah au dobândit dela Fliah, care lucru n'am cetit nice la o istorie a Râmului și de Italia. Alte chipuri și capete au avut Italia mai vestite și mai vechi decât acel Fliah, cum ar fi luat Italia nume 15 dela acela!

Ce de Italia atâta agiunge cât s'au arătat mărturiile și a istoriilor și numelui care avem dela alte neamuri tot unul până astăzi. Să păsim de acmu la altele pre rând.

Capul al doilea. De împărația Râmului.

20 Împărația Râmului, căriia în putere și lătime asemenea n'au fost nice o împărație de când este lumea, de măria

1 și Topeltin de Mediași LGI 2 că] cu LGI, acestuia LGB 3 a Moldovei LGI 4 Fleac LGI, ceiu] țiu I, mea om. I 5 cu acești LGI, deschis om. I 7 acest] acel LGI, Tătarii] Turcii L 9 Fleac LGI, sănt descălecate târziu după Fleac I 10 a om. GI 11 cine doară] numai cine LGI, au] ș'au A 12 dela] după L, Flac L Fleac GI 14 acela LG, Fleacus LGI 16 ți] ș'au arătat LGI 16-17 cu mărturiile și Istorile LGI 17 carele LG 18 la] și la LGI 19 De] Pentru LGI 20 în om. L

30 vero, quod Imperatores Orientis partim post summotos inde, partim post excisos Gothos, agros illos veteri more distribuerint veteranis militibus, et ut stipendia his exsolverent, et ut per eos a finibus Imperii ex ea parte arcerent tumultuantes Sarmatas. Inter illos plurimos fuisse Romanos, lingua argumento est, quae ex latina est depravata. Ab his Romanis proiectum esse Valachorum nomen, vicinis in Transsylvania Gothis 35 authoribus, qui Italos Germanica consuetudine Vallios nominarunt, consentaneum est. Nam quod a Flacco quodam eorum Praefecto nomen tractum esse nonnulli fingunt, fabulosum est prorsus... Recte Cario est opinatus Valachos fragmina esse militiae Romanae.

ei cetește toate istoriile lumii, mai mare nu vei afla alta nice pre aceste vacuri de acmu, nice în cele trecute. De aceasta împărătie vei afla și prorocii, ales la Daniil prorocul dezlegarea visului lui Navohodonosor, împăratul Asiriei. De aceasta împărătie cântă și sfânta Beserică întâia slava, glas 2, la vecernia nașterii Domnului și Dumnezeului nostru Iisus Hristos: *Δειπνοναχαλτεβιουψ на земли* adecă: când Avgust unul stăpânia tot pământul. Acest Avgust împărat Râmului au fost, și în zile lui s'au născut și Mântuitorul lumii, fiul și cuvântul lui Dumnezeu din preacurata fecioara Maria. 10

Numele său trage de pe orașul Roma, noi zicem Râmul, care oraș este în Italia pre apa Tibrului, curătoare în Marea Albă cu cale de câteva zile mai gios de Râm, din izvoarele munților Italiei începută.

Iară începutul împărătiei aceștia — cum s'au și mai potenit la Capul dintâi de Italia (care este mai veche de cât Râmul și de cât începutul împărătiei, pentru aceia pricină s'au pus și întâi Italia la rând) — este din Troada, care o au răsipit Elinii, sau cu alt nume Grecii, trăgând multă vreme războae cu Troadenii pentru mare strâmbătatea lor, ce le făcuse Grecilor Troadenii cu furtișagul Elenii, femeii lui Menelau, prin Alexandru, feciorul lui Priam, împăratul Troadei. Care femei să se întoarcă Grecilor pururea sfătuia doi domni din Troada, Antenor și Enea, ce măzdind pre alți senatori, domni, feciorul lui Priam, să tie cu dânsul să nu se dea Elena, s'au trăgănat sfada până la stingerea de tot a Troadei, cât n'au hălduit nime altul, nice în cetate, nice în olatul ei, fără cești doi ce s'au pomenit, Antenor și Enea, cu gloatele lor, ori că știindu-i Grecii că aceia sfătuia spre bine și nu i-au gonit,

2 pre]	în L	3-4 cu dezlegarea LGI	5 întăi GI	în A,	glas 2	30
om. LGI	6 nașterii om. A,	Iisus om. A	8 unul om. LGI	8-9 al		
(a G)	Râmului LG,	au fost împărat Râmului I	9 au născut LG	11 noi		
zicem)	la noi A	12 Tivrului LG	13 cale] scale A	14 început L		
15 începutul om. A,	ceștia A	16 cel dintâi LGI	18 la Italia rând-			
dul LG,	o om. GI	19 răsipit-o LGI,	multe vremi A	21 Troadenii]	35	
Troada A	23 să-ș întoarcă A,	din] de GI	24 Eneas G	27 nim-		
nimeni L	în ²] la A,	olatul]	laturile I,	cești] acei LG		

ori că ei ca nește oameni, cunoscând la ce se trage lucrul, s'au păzit de vreme și au eșit cu casele și oamenii săi încărcați în vase. Den carii, Antenor au descălecat Venetia pre pământul Italiei, iară Enea, coborând mai gios, au abătut 5 iară la malul Italiei, unde stăpânia Latinus craiul o parte de Italia, și îndemnat și de prorocii lor, pre atuncea păgânești, au început sfadă cu acel craiu anume Latinus, de pre a căruia numele și limba lătinească. Nu era încă cu oameni deși acele locuri așezate pre acele vremi, și singur craiul 10 mator de zile, numai cu o fată din trupul său, care era logodită după un domn de Italia anume Turnus, carele avea câțiva domni de Italia neprietini. Pre aceia i-au tras Enea în tovărăsie împotriva lui Turnus și lui Latin craiul, și cu câteva războae cu mare vârsare de sânge înfrângând pre 15 Turnus, până și la perirea lui în războiu, au căutat lui Latin craiu a priimi pre Troadeni în țara lui, în Italia, și pre Enea ginere în locul lui Turnus, că lui Enea doamna fi murise de groaza, când au văzut arzând de toate părțile Troada.

Așea s'au făcut Troadenii moșeni Italiei, așezați și legați 20 întru sine cu Italianii să trăiască Troadenii pre limba și pre pravile de giudețe a Italianilor, și Italianii să priimască bozii și rugile și obiceiurile de beserecă a Troadenilor.

Si dintr'acest Enea și fata lui Latin craiul sănt din seminție în seminție născuți doi frați anume Romul și Remu, 25 cari au urzit Roma orașul, zidind pre giumătate Romul și pre giumătate de oraș Remu. Si încă neînălțate zidiurile, au venit într'una de zile Remu să vază sporiul lucrului a frăține-său în partea unde zidia frate-său Romul, și, vrând să facă șagă, au sărit peste zidiul frăține-său râzând. In loc 30 frate-său Romul, luând semn de piezi răi orașului, apucă un

1 se om. LGI 2 și¹ om. LGI, cu casele lor GI, și^{2]} și cu LGI

3 Den] De A 4 pogorându-se LGI 5 iară om. I, la malul iară al (al om. G) Italiei LG 6 lor] ai lor A 8 nume LGI, și] este LI om. G, latinească L leatinească G letinească I 8-9 cu oameni deși încă A 10 din] de LGI 12 câțiva] mulți LGI, au tras A 13 lui^{2]} a lui LGI 16 craiul G, lui] sa LGI 19 moșani LG, 21 pravilele (pravile I) de judecăți LGI 22 a om. L 23 dintr'aceste A, sănt] este A 25 orașul Roma L, și zidind L 26 zidurile LGI 29 râzând om. LGI 30 luând] 40 având LGI, semne A, de piezi răi] de pierzării L

fuște și lovi pre frate-său Remu pren mijlocul trupului. Cade gios Rem mort de rană; iară Romul, stând asupra trupului, zise: Așea să petreacă tot carele va vrea să sae zidiurile acestea. Și așea au stătut singur Romul și urzitoriu orașului și crăiei, de pre a căruia nume este și numele orașului Roma până astăzi, și de pre oraș și numele împărăției.

Fost-au aceasta împărăție din ceputul său de Romul craiul dintâi supt crai până la Tarcvinie cel Mândru; și zic Râmlenii Tarcvinius Superbus, adecă Mândrul. Aceluia un ficolor, ce avea, au făcut silă noaptea la casa unui domn, lipsind domnul dela casa sa, anume Lucreției, care după aceia silă din pat nu s'a mai sculat, ce au scris la bărbatul său, unde era, și la unchiu-său, vestit senator pe atunci la Râm, anume Brut, să vie cum mai de sărg la dânsa, că este spre moarte. Și dacă au sosit și au intrat în casă și unchiul acei femei, Lucreției, și bărbatul, au zis: îngăduiți, nu vă apropiati de patul meu spurcat de ficolorul lui Tarcvinie, iară trupul de este și silit, nevinii mele moartea mea va fi mărturie. Și au scos un cuțit de supt perini, gătit de acela gând mai înainte, și s'a lovิต cu cuțitul în inimă. Au năvălit bărbatul său și unchiu-său la pat, ce îndeșert că căzuse cuțitul cu rana adânc, din care în câteva ceasuri au și murit Lucreția. S'a făcut o zarvă mare și turburare în tot orașul de o faptă ca aceasta, și s'a strâns tot orașul la Brut, căroror au arătat tuturora fapta ce-au făcut ficolorul craiului, și cuțitul crunt de sângele nevinovatei femei și sila. Au stătut tot Râmul, și în loc și olatele, de au giurat cu Brut cum să nu mai sufere crai deasupra sa. Iară Tarcvinie craiul, urât

1 și lovește LGI, Remu om. LGI, prin GI pen L 2 gios om. LGI
 3 zise] au zis LGI, toți carii vor vrea LGI 4 așea om. LGI 5 du-
 pre G 6 de pre] după GI 7 din ceputul] începutul LGI, de] dela LGI
 8 Tarcvinius LGI 9 Aceluia] Al aceluia L 11 dela casa sa] de
 acasă LGI, Lucreției] doamnei sale (doamnei lui GI) Lucreția LGI 12 nu
 s'a mai sculat din pat I 14 de sărg] curând LGI 16 au zis om. LGI
 16-17 apropiareți LG 18-19 va fi martor LGI 19 perină LGI 19-20 de
 aceia treabă gătit mai denainte (de mai nainte G) LGI 20 în] întru LG
 între I 21 său!] ei LGI, ce] ci LGI 22 rană A, în] după LGI
 25 fapta om. LGI 26 de] și de A, Au] Și au LGI 28 craiu LGI,
 deasupra] asupra LGI, Tarcvisi GI, craiu om. L

și părăsit de toți slujitorii lui pentru scârnavă fapta aceia și sila, au fugit la Franțozi, cu carii trăgând agiotoriu, s'au ispitit cu sila să cuprinză iarăș scaunul Râmului, ce tot gonit și răsipit s'au întors, și n'au mai dobândit ce au pierdut în 5 toată viața lui, nice el, nice altul. Și de atuncea s'au cărmuit acea împărătie tot supt sfatul senatorilor — cum vedem acmu că se otcârmuește Veneția — până la Avgust Chesariul, 500 și mai bine de ani.

De mirat lucru că aceasta împărătie la câtă putere și 10 lătime au venit tot într'acele 500 de ani de supt cărma sveticilor au crescut. Și alegea ei cu sfatul den an în an câte doi mai mari, cărora cu numele boeriei le zicea consules, adecă capete sfatului, că consilium lătinește este sfatul. Și mai mari era aceste nume de boeri, consuli, decât împăratul, că acest nume, împărat, era hatmanilor carii se ducea în vro parte cu ostile, și trăia acest nume numai până era 15 în oaste, cine era, iară dacă se întorcea acasă sau la Râm, nime nimăruii nu se zicea împărat, ce iară pre numele cel avea dintâi. Imperator va să zică poruncitoriu, care nume 20 apoi, pentru mare izbânde ce făcea imperatores, adecă hatmanii poruncitori, au căzut de se numesc împărații cu dânsul, și au eșit mai mare și mai de cinste de cât numele crailor.

Hotarele aceștii împărății a Râmului mai necuprinse sănt, că nu cu nescareva munți sau ape curătoare, cum vedem 25 acmu că despart împărății de crăii și împărății de împărății, ce din toate părțile le-au fost hotarul Marea Ocheanul, care încungiură pământul, începând din părțile despre miază-

1 de om. A, și slujitorii A și de slujitorii L, scârnavă] spuscată LGI
 1-2 fapta și săla aceia A 2 Franțozi L 2-3 s'au ispitit cu sila trăgând ajutoriu L 3 iară LGI 5 lui] sa LGI, otcârmuit I 6 sinatorilor LI sănatorilor G 7 se om. GI, cărmuește LGI, Chesar L 8 ani] ai G 10 500] sute A 10-11 sfetnicilor LGI 11 cu sfatul om. LGI
 13 capetele LGI, consilium A consuleum L consileum GI 14 mai mare era acest nume de boerie consul LGI 14-15 împăratu G împărat LI
 35 15 împărat LGI, se om. LGI 18 și nimăruii LGI, ce-l] ce L 19 împărat A Împărat LGI în cari se astă după va să zică 20 apoi om. GI, izbândă LGI, imperatores] acei împăratores (împărat) I LGI 21 poruncitori om. LGI, dânsul] acest nume LGI 23 a aceștii L 24 cu om. LGI, nescare GI 25 împărății — împărății] crăie de crăie și împărăție de împărăție LGI 26 Ochianul LGI 27 din] dinspre L

noapte, ocheanul ce încungiură Englitera, și tot acela ochean și despre apus, pe după Hispania și Portogalia, și dela părțile apusului se trage tot acela ochean, încungiurând tot pământul despre amiazăzi, pe după Africa — noi zicem Barbarezii — până vine la Marea Roșie, care este între Egipt și Aravia. 5 Câte împărații, crăii, domnii, țări, sănt de le încungiură ocheanul, precum s'au pomenit mai sus, toate supt ascultarea împărației Râmului au fost.

Incă mai spre răsărit dela Marea Roșie, dela ocheanul de amiazăzi tăind pe uscat Aravia, Asiria, Siria, până la 10 muntele Caucaz, între Hindii și Parthii, și deacolo până în Mareea Caspiei, cu Armeniile amândoă, și câte țări sănt între Mareea Caspiei și Mareea Neagră, Ghiorgii, Mengrelii, Cerchezii și alte țări, și deacolo apa Donul și Volga, toate supt ascultarea Râmului au fost; și dela Iuzbec hanii cei mari dela Râm 15 lua steag de hănie. Cu India numai n'au încheiat lumea toată despre răsărit, și venia și deacolo multe țări să se închine, ce dela o vreme nice-i mai priimia, ca locuri depărtate.

Și unghiul cestalalt la ochean, pre unde sănt acmu 20 Svezii și Dania, și unghiul spre apa Renului, pre aceste țări nemtești—că și Svezii și Danii tot Nemți sănt și un neam — nu i-au putut supune nice într'un chip Râmenii până la îndereptatul aceii împărații în multe părți, și câtă oaste au pierdut cu Nemții bătând războae, cu ceialaltă parte de lume nu o ar fi pierdut. Însă numai o parte de Nemți supuși n'au 25 fost, iară cât ține Renul apa și celelalte și peste apa Renului multe locuri supuse au fost, cum și Englitera și Franțozii.

Caută acmu cu cugetul întru atâta lungime și lățime de lume, câte mari împărații sănt acmu, cum este Englitera, Franțozul, Hispania, Nemții până la apa Renului, la Africa 30

1 ce] cela ce LGI 2 pe om. GI, Hispania I 4 pe] și A, Barbarizii A 5 Eghipet LGI 6 țări] și țări I 7 toate] tot A 11 Cafcas I, Hindii în mss, și între Parthii LG 12 Caspiei] care să chiamă Cașpius A, țări] mări LGI 13 Cașpiei A, și] și între L, Măngrele GI 16 toată lumea L 18 ce] ci LGI și A, nici-i L nici și-i G nu-i I nu și-i A, mai om. A 21 că om. A, După neam ad. sănt LGI 22 a-i supune G 24 ceialaltă] ceia L acea GI 26 apa Renul L, celelalte] acele A 27 mult loc A, supuse] supuși A, și Franțozii] Franțozii și toată Hispania A 29 înpărații mari L, acmu om. I

Fesul, Liviile, Mareh, Afri, până tot Egiptul, Habesii și
 împărăția Asiriei, Persul, Armeniile, Capadochia, toată Greția
 și Machedonia, Iliria, Dacia, unde săntem noi acmu, și alte
 5 țări, și câte ostroave și pre ocean și pre Marea Albă și pre
 Marea Neagră și pre Caspia! La toate acestea eșia pași dela
 Râm, la unele pre un an, la altele pre trei ani și mai mulți.
 Câteva coale de hârtie s-ar mai lungi, de aș sta a pomeni
 anume țările toate! Pași eșia și la țările jidovești, la Ierusalim,
 10 dela aceasta împărăție, de care lucru te va învăța și sfânta
 Evanghelie a patru evangheliști. O samă de țări mai depărtate
 dintr'acestea supt crai birnici le lăsa, la Africa ales Egiptul,
 Armenia. Iară celealte, cum este Hispania, Englitera, Franțozii,
 Nemții până la apa Renului, Italia, țările grecești, toate țările
 15 Ierusalimului, Anadolul, ostroavele, tot cu senatorii Râmului
 se otcârnuia, pentru ce au zis un filosof a lui Pir, craiului
 Epiroților, adeca Arbănașilor, când l-au trimis în solie la
 Râm, că au văzut sfatul lor de împărați adunat.

Ce, cât ne trebuiește la rândul istoriei noastre, ne agiunge
 atâtă de împărăția Râmului.

20

Capul al treilea. De Dacia.

Dacă s-au zis de Italia, de unde este venit neamul acestor
 țări, și de împărăția Râmului, de care împărăție sănt descă-
 lecate aceste țări cu Râmleni, vine rândul acmu și locului
 acestuia, la care loc au venit acest neam din locurile sale
 25 cele dintâi.

Locul acesta dară, unde este acmu Moldova și Țara
 Muntenească, este deriaptă Dacia, cum și tot Ardealul cu

1 Fesul] Efesul I, Mareh, Afri] Africa LGI, tot] mai tot LGI,
 Eghipetul LGI 4 câte om. LGI 6 la un an pre unile LGI 8-9 dela
 30 aceasta împărăție la Ierusalim A 9 După lucru ad. deschis LGI, și
 om. LGI 11 le] fi A, ales la Eghipet LGI 12 Ispania I Șpania L
 15 se cărnuia LGI, pentru aceia LGI, al lui L, craiu LGI 16 al
 (a GI) Arbănașilor LGI 17 că] de A 18 ne trebuiește] năzuește A
 19 atâtă — Râmului] astă dată GI om. L 21 zis] început L 23 acmu]
 35 aicea A, locului] locul A 24 care] ce LGI, sale om. LGI 25 cele]
 ceste G, In LGI urmează aci un nou titlu: Începutul al doilea 26 dară
 acesta LGI 27 deriaptă] drept LGI, Dacia] Dania LGI

Maramorășul și cu țara Oltului. Alt nume mai vechiu decât acesta, Dachia, nu aflu în toți căți sănt istorici. Că de le-au zis cineva că este Schitia, de pre Schiți, adecă Tătări — căci au năbușit pre aceste locuri mai pre urmă Tătariei și mainte de Atila, descălecătoriul țării ungurești sau a Ungurilor, pe aceste locuri — Dacia numele său cel vechiu tot au ținut la toți, cum am zis, istoricii. Schitia este deriaptă Iuzbecul și o parte de impărăția Moscului.

Dachii aceștia cu multe vacuri mai înainte de Hristos au așezat locurile acestea. Pomenește de dânsii Cvintus Curțius, 10 istoricul de faptele lui Alexandru Machedon (însă nu aceia Alexandria mincinoasă care este și pre limba noastră plină de basne). El scrie: „Sahi, Dahi, Masagheti, tot un neam sănt“, venit din părțile Hindiei pre aceste locuri, când încă lumea mai rară au fost în oameni.

Și dintr'aceștia Dahi — noi zicem și Grecii Dachi, iară Latinii și Leșii Dați — se țin Sasii din Ardeal (și până nu de mult au fost și la noi în țară, iară la satele hănești la Bugeac și acmu sănt de le zic Teștebani) că se trag, și au mari istorici marturi. Limba lor iară este veche. Au price între sine cu Nemții pentru mai de multe vacuri, carii sănt mai vechi de dânsii, și ceștia că Nemții au luat dela dânsii limba, iară Nemții că Sasii dela dânsii au eșit din Saxonia. Ce aceste lăsăm la dânsii, noi numai pomenim cât slujaște rândului nostru la poveste.

1 Alt nume *om. LGI* 2 nu să află A, în toți istoricii căți sănt I
 3-4 căci — Tătarie și *om. A* 5 [țării] crăii A, sau] și *LGI* 6 cel vechiu *om. A* 7 cum s'au zis *LGI*, direapt'a Iuzbecului *LGI*, *După Iuzbecul ad. adecă Tartaria cea mare A, și om. A* 10 *Cvint LA*, *Curții LGI* 20 și *om. LGI* 14 venite A 17 din] de *LGI* 18 cele hănești *LGI* 30
 19 *Testebani LGI* 20 aşa veche este *LGI* 21 de *om. A* 23 au eșit dela dânsii L, aceste] aceste price (prici L) *LGI* 24 le lăsăm *LGI*, rândul *LGI*

10-15 *Q. Curții Rūsi, De rebus gestis Alexandri Magni Historia, Liber VI, c. 3: Sogdiani, Dahae, Massagetae, Sacae, Indi, sui juris sunt. Omnes hi, simul terga nostra viderint, sequentur. Illi enim eiusdem nationis sunt; non alienigenae et externi. Miron Costin citează însă pe Curtius după Toppeltin, Origines et occasus Transsylvaniae, p. 23: Hanc suam opinionem (a lui Hutterus) doctam fuisse arguit Oratio Alexandri Magni apud Curtium lib. 6. c. 3. Is, Sogdiani, inquit, Dahae, Massagetae, Sacae, eiusdem nationis sunt.* 16-25 *După Toppeltin, p. 8-32* 40

Hotarele Dachiei: despre răsărit este apa Nistrul, la istoricii cei vechi Tiras, iară despre amiazăzi Marea Neagră și Dunărea; despre apus Panonia, acmu țările Budii, despre miazănoapte Morava și Podolia în crăia leșască, unde este și Camenița. Sânt o samă de istorici, cari dau și Podolia și câmpul peste Nistru până la apa Buhului și peste Dunăre Misiile amândoaa — cărora zicem noi acmu Dobrogea — și o parte de Iliria să fie fost de Dacia.

Puternică într'o vreme, cât supt vremea împărației 10 Râmului supt Domitian împăratul, iară la Dachi crăind Decheval craiul, lua Dachii o samă de bani din visteria Râmului — cum lua Tătarii de Crâm dela Mosc și dela Leși — să nu le robească țările, că prăda Dachii Italia cu călărimea, până la Traian împăratul, care au stătut împărat pe urma lui 15 Domitian.

Capul al patrulea. De Traian împăratul.

Traian, împăratul Râmului, al șeptela după Avgust Chesariul, de neamul său spaniol, cuprinzând scaunul împărației după Domitian și văzând la slăbiciune împărația sosită 20 din rea și desfrânată cărma împăraților răi și zburdați (că și Dioclitian și cela a lumii ocara și tiran Neron tot înaintea lui Traian au fost), întâi au așezat împărația în ce era stricată și veniturile ei, apoi îndată s'au apucat de oaste înpotriva tuturor, cari eșise de supt ascultarea împărației, țări, și întâi 25 asupra Dachilor, țărilor acestor părți.

Așea se întărise neamul Dachilor asupra împărației Râmului, cât, cum scriu istoricii, în zilele lui Domitian împărat și bir lua din visteria Râmului, pentru să nu strice țările

1 apa Nistrului I Nistrul apa LG 2 amiazăzi om. LGI 4 amia-
 30 zănoapte GI 5 care A 7 le zicem LGI 9 Puternica LGI, cât —
 — împărației] împărația LGI 10 Domentian LG Dometian I Domichian A,
 iară] era A, la Dacia LGI, crăind] trăind LGI 11 samă] somă G
 sumă LI 12 dej den G din I 13 robască A, și Dachii LGI 14 la]
 in zilele lui LGI, care — împărat] ce au împărat LGI 15 Domențian GI,
 35 După Domitian ad. împăratul LGI 17 împărat al Râmului G 18 Che-
 sar L 21 a om. LG, tiranul L 24 țărăi A 25 asupra] ales asu-
 pra LGI, țării L țător GI

împărației cu prăzi. Că fiind neamul Dachilor pre acele vremi călăreți, prăda țările ascultătoare de împărația Râmului cu călărimea; până și Italia de prăzile lor nu hălăduia, cum am văzut în vacul nostru pre Tătarii Crâmului, fiind mai puțini decât oștile Moscului și a crăiei leșești, și dela amândoaă 5 acestea lua daruri pentru să nu facă cu ciambururile lor stricăciune țărilor lor.

Intâi dară Trajan, marele și vestit împărat, au făcut oaste înpotrivă Dachilor; cum scrie Dion, carele au scris viața acestui împărat, și alți istorici după dânsul, 600.000 de 10 oaste slujitori au fost de războiu, fără de altă mulțime ce se trage după oști, ales acele mari în mulțime.

Și au purces den Italia spre aceste părți a Dunării, cum scrie istoria De patru monarhii a lumii de clătirea

1 cu prăzi] cuprinzând LGI 6 ciambururile L 9 oște A 11 au 15
fost de războiu] de oaste au avut LGI, de² om. LGI 12 acele] după
oști L la acea I, mare I, în om. LI 13 a] ale L

9-10 Cartea LVIII c. 6—14. Miron Costin nu cunoaște direct pe Dion, pentru că nu găsim în scrierea sa nicio urmă de folosirea lui. Faptul acesta, unit cu împrejurarea că el vorbește despre viața lui Traian nu ca de un fragment dintr-o operă mai întinsă, ci ca despre o lucrare deosebită, arată că l-a cunoscut numai din următorul citat al lui Tappeltin, *Origines et occasus Transsylvaniae*, p. 51—52: Discant igitur omnes nobiscum ex Dion. in vit. Trajan. Dacie videlicet Imperium tenente Decebalo, Trajanus Romanorum Imperator hisce regionibus bellum inferens, duplici expeditione victor evasit; et quo melius gens (ut Tacitus I. 3. Hist. de nostris) nunquam fida, faciliusque semel capta in officio contineretur, colonia spectabili illuc deducta eam perdomuit, hoc est, Romanos ad Daciam habitandam colendamve misit. Atque istorum Romanorum reliquias esse Valachos et Moldavos certum est. 10-12 Numărul oștirei lui Traian nu-l ia Miron Costin din Dion, cum reiese aici, și cum repetă lămurit mai departe (p. 39 1., 43 3—6), la care nu se găsește, ci din istoria grecească De patru monarhii, pomenită mai jos, în care probabil, era citat și Dion, ceia ce a făcut pe cronicar să credă că tot el arăta și numărul armatei romane. (Cf. Cronica polonă la I. Bogdan, *Cronice inedite*, 1895, p. 178, 180, 181). 13 — p. 28 2. Iistoria din care ia cronicarul anul expediției lui Traian nu este scrierea cu acest nume a lui I. Steidanus: *De quatuor Monarchiis libri tres*, Lugduni 1669, în care nu se află (p. 132), ci tot aceea grecească, pe care în *Cronica polonă* o numește: *Culegeri din istoriile grecești* (ori simplu: *Istoriile grecești*) *De quatuor monarchiis* (I. Bogdan, op. cit. p. 178, 180, 181) iar în *Poema polonă*: *Culegeri grecești De quatuor monarchiis* (V. A. Ureche, *Operele lui Miron Costin*, II, 81).

aceștii împărății dela Râm spre aceste părți, ca pe la 120 ani după Hristos au fost. Înpotriva căriia nice Decheval, craiul Dachilor, aşea fără războiu nu s'a lăsat, ce trecând cu oștile sale Dunărea, au stătut înpotriva lui Traian împărat cu războiu în țările Misiei, căriia zicem noi Dobrogea. Stătut-au un războiu mare și nu cu puțină vârsare de sânge.

○ Insă pre acele vremi în toată lumea nu era altă oaste nice mai temeinică, nice mai stătătoare, nice mai trainică la toate lipsele ostești ca slujitorii Râmului, neînfrânti și din firea lor și cu tocmai oștilor sale, care vedem acmu la Nemți. Tocmala oștilor: toate bulucuri, și, pentru bulucuri, și loc desert, să aibă loc deschis alte bulucuri slobode, meidian, când ar trebui a da agiotoriu bulucurilor celor ostenite în războiu sau înfrânte oaste proaspătă, pre acele slobode de oști meidianuri. Nice odată toate bulucurile încep războiul, ce cele tocmite în frunte, și alte bulucuri cu mare tocmală și meșterșug stau în paza celora ce fac războiul, și aşea luptând multă vreme cu o parte de oști, alte părți stau gata netruditi; proaspătă oaste pre lesne urnesc pre ceialaltă oaste, care odată-ș varsă și sloboade toată vârtutea, căce oastea ce sare toată odată, toată odată se și răsipește. Si cu aceasta tocmală a oștilor sale Râmlenii au supus toată lumea.

Mare tărie și neînfrântă avea și oastea Machidonenilor pre vremea lor, ales tocmai pedestrimei lor căriia zicea ei falanx. Însă era prea strânsă acea falanx, și la greu se lega pedestraș de pedestraș. Cu mare greu se rumpea acea oaste, că cu tocmai a ei au călcat Alexandru Machidon tot răsăritul. Insă pe urma lui, dacă au început Machidonenii a bate războae cu Râmlenii, pierdea războale Machidonenii,

30 1 de ani LGI 2 căruia LGI 5 fi zicem LGI 6 cu om. L
 8 temelnică G 9 oșteniști LGI 10 sale] lor LGI, și oștile lor cu tocmeală I, le vedem A 11 toată L toată G, bulucuri²] buluc G buluc și buluc L, și² om. LGI 12 deschis] dășărt G, alte] și alte LGI, alte — meidian] alte bulucuri slobod, meidian să aibă LGI 13 a da] să dea LGI
 35 14 înfrânte] în frunte A, proaspătă] slobodă GI 14-15 maidanuri LGI
 15 nu încep A 17 acelora L 18 sta LGI 20 odată își LGI, căce] că aceia LI că aceia G 21 sare totodată I, și om. LGI 25 filanx¹ LGI,
 Insă era — falanx² om. LGI, la] când era la I 26 de] la A, se rumpe LGI, aceia LGI 27 a om. LGI 29 războiul LGI

cum va vedea cine va ceti războiul lui Perseu, împăratul Machidonenilor, cu Filipus hatmanul Râmului.

Auzit-am pre mulți dând vina aceasta, cum și Leșii și Moscalii și alte neamuri creștinești nu sar odată cu toții la războiu. Nu știu ce zic. Oștile temeinice cu multe ceasuri, 5 cu multe zile bat un războiu. Și aceasta știu, că întâi Leșii și Moscalii de s'ar slobozi toată oastea odată, nice un războiu n'ari lua, ce toate le-ar pierde.

Așea dară Decheval, craiul Dachilor, luptând câteva zile să opreasă oștile lui Traian, n'au putut birui, ce au 10 purces oștile lui din războiu în răsipă.

Traian împăratul după izbândă au căzut la apa Dunării, unde șezând cu oștile, au adunat din toate acele părți și olate lucrători, și au zidit, mare minune vacurilor pre urmă, pod de piatră peste Dunăre, cu turnuri de piatră, care 15 se pomenește până astăzi Turnul Severinului; în Țara Muntească este acela loc, malul dincioace; acelui olat zic Munténii județul Jiiului, cum la noi ținutul Jiiului.

Cercat-am câtva, din ce este de au primenit numele său acest turn de-i zic Severinul, că acest lucru, că l-au zidit 20 Traian împăratul și nu altul, deplin și aievea fără număr * spun istoricii, când au făcut și podul, căruia cu ochii noștri am privit pragurile prin apă impede a Dunării, când am mers cu Dabija Vodă cu oștile la Uivar. Cum acel turn și-au schimbat numele și n'au ținut numele ziditorului său, cum 25

1 Persev LGI 2 Filip A., hatmanul Râmlenilor I 5 războae A 6 știu aceasta LGI 9 dară om. LGI, luptându-se LGI 10 lui om. LGI 13 s'a adunat A, acele] dintr'acele LGI 13-14 din toate părțile acelea și olatele I 14 cu mare minune LGI, pre] după GI 15 pod peste Dunăre de piatră LGI, carele L 17 în malul GI, acelu] al acelu L, ii zic LGI 18 giudeț GI, Jiiului¹ — Jiiului²] cum zicem noi 19 din ce este de] pentru ce I 19-20 Cercat-am — ținutul Jiiului LGI 19 de spun se așa în arhetip un cuvânt pe care nu-l pot înțelege; în A este: turn] De acest turn cum de i s'a premenit numele său A 22 Înainte de spun se așa în arhetip un cuvânt pe care nu-l pot înțelege; în A este: adoauca, în N: odocă, în LG: că 21-22 fără de număr istoricii spun I 22-24 când au făcut — Uivar. În A pasajul acesta este: modificat astfel: Mult au cercat răposatul tată-mieu Miron, că acest turn, când au făcut și podul, a căruia și astăzi stau pragurile, s'a făcut, și se prevăd prin apă impede a Dunării, cum spunea, pre vremea când au mărs cu Dabija Vodă cu oștile la Uivar, să fie privit cu ochii săi. 40

ține șanțul Troianul până astăzi, a ști nu pociu, atâta numai,
 ori pre urmă că au trăit acolo vreun domn cu acesta nume
 Severin, cum spun și Muntenii, ori pre numele vreunui pris-
 tav la lucrul lui, sau la rădicatul lui după ce se pustiise
 5 întâi. Fost-au și un împărat pre urma lui Traian, Severus,
 care nume și pre o piatră, ce s'aflat la cetățuia năruită
 la Galați, am cedit singur eu: <Severus imperator Romanorum>
 adecă: Sever împăratul Râmlenilor. Insă numai atâta
 am apucat de am putut ceti, celealte slove, deși și-aduc cu
 10 latinește, iară a înțelege limba latinească nici într'un chip
 ** pricepe. Cum și pre un ban de aramă galben iarăș la acea
 cetate năruită am aflat, cât un ort de mare, nime nu poate
 mai mult adezlegă fără: Marchianopolis.

15 Iară turnul acela și podul peste Dunăre nime altul ce
 Traian împăratul, ca și șanțul Troianul, l-au făcut. Nu vei
 afla din sute de istorici într'alt chip.

După ce au gătit podul peste Dunăre, Traian au trecut
 toată oastea în ceasta parte, în pământul unde este acmu
 Tara Muntenească, și au eșit cu oștile sale iarăș Decheval
 20 craiul Dachilor. La care războiu stând tare Dachii și craiul
 lor cu sine singur, au perit craiul la acela războiu. Si așea
 au purces, după acela războiu pierdut și perirea craiului lor,
 tot neamul a Dachilor în răsipă de pre aceste țări, unde este
 acmu Tara Muntenească și țara noastră Moldova. Câtă țară
 25 au și rămas pre loc, prostime, țărani, toată o au scos Traian

1 a ști] aşa I, pocia 6 cetățue L, năroită G noroită L 7 sin-
 gur] insumi L 7-8 Severus imperator Romanorum om. mss 8 Se-
 verie IG Săverij L, numai om. A 9 am apucat de am putut] am
 putut L s'a putut A, și aduc GI 9-10 deși și-aduc cu latinește]
 30 deș și răduc latinește A 10 latinești LG letinești I, a să înțelege GI
 10-11 iară — pricepe] iară a să înțelege nu s'a putut A 11 ** Aci
 cred că este o lacună în arhetip, să pricepe GI, și om L, de aramă gal-
 bănă A, iarăș] iară LGI 12 cetate năruit I cetate am (am om. G) aflat
 noroit LG, nimene LGI 13 Marchianopolis se astă în paranteză în LGI
 35 12-13 am aflat — Marchianopolis] spunea tată-nostru să să fie aflat căt
 un ort de mare, nime mai mult n'a putut dezlegă fără Marchianopolis A
 17 s'a gătit L 18 După oastea ad. peste Dunăre dincoace LGI 19 i-au
 esit iară cu oștile sale Decheval LGI 21 cu sine singur] cu sine in-
 suși GI cu ei însuși L, craiul au perit L 23 a om. LGI 24 Moldova
 40 om. L 25 o om. G, scos-o LG

de pre aceste locuri peste munții, cari despart Țara Ungurească despre noi. Iară aicea, îmbe țările acestea, și Țara Muntenească și țara Moldovei, dela Dunăre până supt munți și până în Marea Neagră, și dela apa Nistrului până iară supt munți, tot cu Râmleni, și căsași și mai mulți oșteni, 5 precum zic ei colonia romana adecă descălecarea Râmului.

Și așea este descălecatul cel dintâi acestor țări cu Râmleni. Cine ar vrea să știe, să vază și cu ochii mărturie, cetăscă pre istoricul Dion, care au scris Viața lui Traian împăratul, și pre Evtropie, carele au scris Viața lui Adrian, 10 împărat iară a Râmului, și pre Bonfin istoricul ungur, și dintr'alții istorici, anume Carion, Cavație, Silvius, Cromver liah,

1 care LGI, desparte ALI 2 aicea] acea G om. I, îmbe om. I,
îmbe țările acestea] între aceste țări L 3 dela] până la A 4 Nis-
trului] Niprului I 5 cu om. A, și^l om. A 6 După cuvintele: precum zic 15
ei se află in A in paranteză cu litere latine: Colonia Romana și un semn
de trimitere la următoarea notă marginală: Aelius Hadrianus Traiani
consobrinus eiusque popularis etc. mortuo Traiano Parthis Armenia,
Assyria, Mesopotamia cessit, Daciam quoque relicturus, nisi tot Roma-
norum civium, quae illic erat, millia perdere esset veritus. Patavius ex 20
Dione 68 in Rationario temporum lib. 5 ad annum Christi 117, pag. 218 et
ex Eutropio vitarum (?) 8 part. 2, 1, 4. c. 6. Citatul, împreună cu trimiterea
la Dion și Eutropiu, este din Rationarium temporum al lui Petavius Dionysius
(Maguntiae 1646) p. 62 8 arja L, mărturie] martorii LGI 9 care-
le LGI 10 Andriian L 11 împăratul LGI, a) al LGI 11-12 din alți LGI 25.

8-9 Pentru folosirea lui Dion vezi mai sus p. 27 18—30 10-11 Miron
Costin n'a cunoscut direct pe Eutropiu, după cum se vede din titlul scrierii
ce-i atribue și din unele greșeli despre Traian pe cari altfel nu le-ar fi
făcut. El îl cunoaște numai din următorul citat al lui Toppeltin, *Origines*
et occasus Transylvanorum, p. 52: Eutropius 1. 8 in V. Adrian. Idem, ait, 30
de Dacie facere conatum (id est, revocare exercitus) amici deteruerunt,
ne multi cives Romani Barbaris traderentur, propterea quod Trajanus
victa Dacia ex toto orbe Romanorum infinitas eo copias hominum
transtulerat, ad agros et urbes colendas. Dacia enim diuturno bello
Decebali viris fuerat exhausta. 11 Bonfini vorbește de mai multe ori
despre Valachi, originea și numele lor (*Rerum Hungaricarum Decades*,
Lipsiae 1771, p. 8, 9, 35, 284); nu regăsim însă la Miron Costin nici
un împrumut care să dovedească folosirea lui. Se pare că el îl cunoaște
numai din spusele lui Panaiotache Nicusios dragomanul (v. mai departe
p. 41 9—42 10) 12 Pentru întrebuișarea lui Carion, Cavație și Enea 35
Silvio v. mai sus p. 17 31—18 29—33, 15 36—41, 7 35—40 12 Cromer, *De origine*
et rebus gestis Polonorum libri XXX, *Basileae 1555*, p. 312—313: Dacia...

Piasenskii <episcop> de Premisla, Gvagnin litvan, și mai ales

1 episcop] și Liasănskii A. om. LGI, de Premisla om. LGI, Gvagnin litvan om. LGI

post multa bella cum Romanis gesta, ad extremum a Traiano imperatore,
 5 quemadmodum scribit Eutropius, subacta, et in formam provinciae redacta est. Cum autem bellis superioribus exhausta esset, infinitas hominum copias ex toto orbe Romano idem princeps ad agros urbesque colendas eo transtulit. Sed tamen haud ita multo post, sub Galieno ac
 10 deinde sub Aureliano imperatoribus barbari etiam vindicarunt. Deinde Gothi eam sub Gratiano principe possederunt. Ita ex illa colonia Romanorum et barbarorum, commerciis et connubiis commixtorum, Valachi orti, lingua nova ex veteri sua barbara et Romana confusa ac corrupta utuntur. Per multa tamen retinent Latina verba... Unde vero
 15 et quando Valachi dici coeperint, non comperio. Vulgaris quidem est opinio, sed nullo veteri authore nixa, a Flacco quopiam, sive praefecto, sive domino, eos nomen hoc accepisse, ut primum Flacci, mox corrupto a finitimus barbaris vocabulo Vulassi et Valachi appellarentur. Polonorum quidem atque Slavorum lingua non modo hi populi, verum etiam omnes Italici generis Vulassi et Vulossi dicuntur, quod ipsum
 20 etiam argumento est, Italicam hanc gentem esse...

1 *Chronica gestorum in Europa singularium a Paulo Piasocio episcopo Praemisiensi... conscripta ad annum Christi 1648, Cracoviae 1648, p. 52:* Ultra Tyram autem meridiem versus est Moldavia, Dacia antiquioribus dicta, exulum Romanorum quondam receptaculum, quos in
 25 summa frequentia ibi habitasse confirmat idioma incolarum illius Regionis hucusque Latinum corruptum quidem, sed ita ut facile audiens dignoscere possit a Latinis fuisse profectum.

1 *Guagninus A., Rerum polonicarum tomus tres, Francofurti 1584:* Valachi, qui olim Getae et Daci, post ab colonia Italorum, quos Wlochos vocamus, Valachi cognominati (vol. III, 430). ... Hodiernae gentis Valachicae originem quidam referunt ad Flaccum praesidem Romanum, a quo nomine leniter deflexo, et ipsa Valachia nuncupata esse videtur. Ab eo enim tempore quo Flaccus cum imperio Mysiae sive Dacie praefuit, quae ultra Istrum ad Scythicam gentem extenditur, Flacciam appellant
 35 constat, quam demum corrupta voce, sensim in Valachiam abiisse perspicimus. Apud Valachos enim non modo Romanae disciplinae mores certi, legesque vigent, sed ipsa quoque Latinae vocabula permulta servantur. Unde Vulochorum et Valachorum nomen idem quidam esse volunt, quos Wlochos, id est Italos, etiam Germani lingua sua Welschen
 40 vocant, utraque gens Itala ideo commune nomen. Qua ratione autem eam regionem Flaccus occupavit, Aeneas Sylvius, qui post Roma pontifex fuit, sic tradit. Tempore Traiani imperatoris Daci seu Gothi, detrectantes Romani iugum imperii, missus est eo Flaccus cum triginta milibus hominum, quibus in coloniam deductis, ibidem ararent, commeatum

dintru cești de curund Topeltin de Mediaș, iscusit istoric, deamănumtul din Dion scrie de neamul țărilor acestora, și ales de descălecatal lui cel dintâi pre aceste părți de lume de Traian împărat.

Măcar că capetele Dachilor, domnii, cu toate casele lor s-au tras toți peste munți în Ardeal, și deacolo s-au închinat cu toții la Traian, împăratul tot nu i-au crezut, ce și peste munți pentre Dachi au descălecă Râmleni, pentru să nu mai poată a-ș rădica Dachii capul înpotriva împărtăției, cari vedem și până astăzi în tot Ardealul și în părțile de sus cele ungurești în giumătate cu Ungurii Români, adecă Râmleni, sănt lăcitorii până astăzi.

Era acest obiceiu la împărtăția Râmului: dacă se împlea Italia, dricul împărtăției, de lăcitorii, de nu le agiungea nice și biruia pământul cu hrana, scotea cu sorți căsași de prin orașe și de prin sate și-i muta la alte țări. Unde vedea părți mai rare de lăcitorii, sau unde vedea că se rădica de supt ascultarea împărtăției vreo țară, acolo cu sutele de mii de case muta și le împărtăția locurile, și zicea aceii descălecături noăă: colonia romana, adecă descălecarea Râmului. De care colonii a lor este plină lumea, și la Asia, adecă Anadolul, și la Africa, căriia zicem noi Barbarezii, și la Hișpania, și pre

1 dintru cești] și dintr'acești mai L și din cești mai GI, iscusiti istorici I 2 carile deamănumtul LGI 3 lui om. LGI 4 înpăratul LGI 7 tot] iar tot GI 8 să] ca să GI 9 capul Dachii LGI 10 părțile] 25 tările LGI, cele om. GI 11 în] mai în LGI, Rumâni LGI 13 um- plea LI 16 la altă țară LGI 17 rari LGI, unde om. A, se rădică A 19 locuri LGI 20 colonie LGI 22 Barbarizii A

Romano exercitui, qui ibidem semper in armis contra Scythas ac Sarmatas fuit, praeberent. Unde post interiecto temporis pulsis Gothis, illa tota regio, quae Valachia a Flacco est appellata, Romanis cessit, cuius sententiae haud poenitet me esse. Sed diversum alios scripsisse videamus, qui Sylvium, in laudem suorum propensum, falsa tradidisse affirmant. Post quem qui scripsere historiam, eadem quidem de gentis origine, sed diversa ratione scribunt, qui hodiernorum Valachorum stirpem ad Romanos quidem referunt, sed ad exules, qui eo relegati erant. Quorum cum tantus numerus fuisset, ut non tantum contra incolas potentes fuerint, sed et Gothis inde electis, fidelem operam popularibus suis n- vandam rati, ponte Danubio imposito, eadem loca obtinuere (III 453—4).

1 Pentru folosirea lui Toppeltin vezi mai sus p. 10 r. 25—26.

apa Renului la Nemți, și la Franțoji, și la Rumele în țările grecești un neam, ce le zicem Cotovlah, colonia Râmului este. Litva în crăia leșască drepți Râmleni sănt, însă acest neam a Litvei nu de Râmleni aduși sănt pre acele locuri, unde cănesc acmu, ci de tirănia lui Neron, împăratul Râmului. Multe case mari cu gloatele sale, cu domnul lor Lizbon, fugind de răotățile lui Neron la Nemți, și de acolo, cumpărându-și vase de mare, pre marea ceia ce lovește la Gdansca au mers până

- 1 Franțoji LI 3 acest] acel LGI 4 a] allGFI, Litfii A 5 în-
 10 păratului al Râmului L 6 Limbon I 5 ci de tirănia — p. 354 a toate
 țări. *Pasajul acesta, în care se arată originea Litvanilor, este înlocuit în A cu următoarea povestire deosebită și cu mult mai dezvoltată: ce de zarvele și ostirile între Pompeiu cel Mare și între Iulie Chesar, amândoi sfetnici Râmului pe aceia vreme, sfădindu-se amândoi pentru isprăvnicie, pentru*
- 15 care amândoi au tras, voiu zice, puterile a toată lumea și la sine și înpotrivă sa. și așea, venind Iulie Chesariul la Râm cu oști mari, au fugit Pompeiu la țara grecească, cu care cătăva boerime a Râmului, carii ținea parte lui, alții pe la câteva ostroave pe mare și pe uscat la Anglia, la Africa, iproci, cine unde au păut, au fugit. Că pe aceia vreme în 5
 20 ani tot pământul și marea să cutremura de vârsări de sânge pentru acești 2 oameni, sfetnici aleși pe aceia vreme a Râmului, adecă Pompeiu, cu porecla cel Mare, și Iulie Chesaru, de care mai pre larg vei afla la Tijero jalobelile lui ades în cărțile sale, ales cătră Attec, Cartea 7, Epist. 8 și Cartea 7, Epist. 20. Iată dară cine au putut să dosască dintru
 25 ceia ce ținea parte lui Pompeiu, că Iulie Chesar, gonind pe Pompeiu și răsipindu-i oastea, toate olatele și cetățile le așeza cu oamenii săi. și așea, precum scrie Florus — după care și alți historicri pre scurt, iară Le-
 vius și mai pre larg scrie — litinește îți scriu cuvintele lui pentru mai
 30 mare credință: *Tum pulsus Etruria Libo, Umbria Termus, Domitius Cor-*
finio. Atunce, zice, Libo gonit fu din Etruria — cnezia Italiei, unde să affă astăzi Florenția, Pistorium, Pise, Luca, iproci — iară Termu fu izgonit din Umbria și Domichie din Corfin, că aceștia tustrei era agiotoriu părții lui Pompeiu. După perirea lui Pompeiu, cine unde au putut de frica lui Iulie Chesar au fugit, pe care nu i-au apucat la mâna. Așea și acest
 35 Libo, pe care îl pomenește historicri Palemon sau Publie Libo, având vase de mare deosăbite ale sale și neputându-să amistui să fie fără grije în țările Italiei, s'au slobozit mai înlontru pe mare din gura apei Tivrului, care cură dela Râm și cade în Marea Sicaliei. Luând cu sine prietenii și 500 de nemisi a Italiei, s'au slobozit să-ș cerce lăcașuri și
 40 descălecături streine, și pe mare au nemerit Libo cu soțiile sale unde să affă acmu Litva. Acestea mărturisesc historicri leșești Dlugos,

la Lifiant, o țară, și de acolo, descălecând pe malul, s'au lătit până unde este Litva acmu. Mulți ani supt ascultarea Rușilor au fost, până înmulțindu-se din an în an, apoi ei au supus pre Rusi, de le sănt vecini Rusii acei a toate țări.

De ar întreba neștine, atâtea descălecături în lume de 5 unde așea multime de oameni numai la Italia, să iasă atâtea țări descălecate dintrânsa, trebuește să știe că în ceia țară au fost pre acele vacuri scaunul împărăției, orașul Râmul,

Mehovii, cartea 2, glava 8, file 33, și carte 4, cap 39, file 270. Că Mehovii 10 scrie, a căruia cuvinte ți le scriu litinește: Pro ampliori autem cognitione animadvertisendum est, quod vetustioribus referentibus quidam Itali deserentes Italiam terras Lituaniae ingressi sunt, iproci. Care pe limba noastră așea să înțelege: Iară pentru mai mare știință trebuie a socoti, precum spun cei vechi, o samă de Itali, părăsând Italia, au intrat în țările Litvei. Aceasta și Cromer, cartea 3, file 61.

Și atâtă ne agiunge la rândul nostru, lăsând altele la Litvini să scrie. Iară aceasta am vrut să scriu mai pre larg, căce răpousatul tată-mieu Miron logofătul în izvoadele sale scrie cum acest Libo să fie venit în părțile Litvei pe vremea lui Nero cumplitului, împăratului Râmului, nesuferind tirăniile lui. Iară din ce historici ar fi scris aceasta, 20 nu pomenește.

Acest Polemon Publie, precum s'au dovedit din mari și vechi historici, că pe vremea lui Iulie Chesar și a lui Pompeiu cel Mare cu vase pe mare, ce-i zic mijloc de pământ, având un astronom cu sine carele 25 știa cursul stelelor, slobozându-să spre miazănoapte, trecând țara franceză și Anglia, au venit în crăia Danii, și deacolo în strămtările mării care să număscu Zundu, apoi pe Marea Ocheanului, slobozând vetrile spre răsăritul soarelui și spre amiazăzi, au trecut la gura unde cade apa Nemin în mare, și pe apa Nemin la apa Dubissa. Și atâtă ne agiunge la povestea noastră a știe de acest Libo, că nu pe vremea lui Nero împăratului, care au fost după nașterea Domnului și Mântuitorului Hristos, leat (*loc alb*), ce nainte de nașterea lui Hristos, pe vremea lui Iulie Chesar și a lui Pompeiu cel Mare au venit la Lifiantu și deacolo la Litva.

1 pe mal I malul L 4 a toate șters în G om. I 5 descălecături] 35 colonii LGI 6 de oameni] discălificate LGI 7 descălecate om. LGI, în ceia] într'aceia LGI 8 Râmului A

Historiae Polonicae libri XII, Lipsiae 1711, XI. c. 143

9-15 Miechowski, *Chronica Polonorum, Cracoviae 1521, p. 270; trimisă la cartea II, c. 8, p. 33 este greșită* 15 Cromer] Cromul in ms., 40 Cromer, *De origine et rebus gestis Polonorum libri XXX, Basileae 1555, p. 61* 17-21 Vezî mai sus p. 34 3—35 4

care oraș nu cum sănt acmu împărațiile, ce au ținut toată lumea, dela apus până aproape și tot răsăritul, fără puține împărații la răsărit pre care acmu nice priimia, iară soli cu daruri toate acele țări trimitea.

5 Spre amiazăzi până unde se închide lumea cu oceanul supt împărația Râmului au fost, și spre miazănoapte numai nește unghiuri pre lângă mări nemetești, unde este crăia acmu a Daniei și a Șvedului — acele țări derept nemetești sănt și un neam — acelea numai au hălăduit de n'au fost supuse supt Râm 10 niceodată. Curea dară din toată lumea la Italia ** să fie și în volnicia Italiei spani adecă șliahtici. Si a doao pricină, nu este în toată lumea altă parte de lume pământ ca Italia de tot bișugul și dezmiertat, cât bine i-au zis raiul pământului. A treia pricină și mai mare decât acele doaă, ce s'au pomenit, 15 că Râmlenii din toată lumea lua a zecea din oamenii tineri, cum lua Turcii din Rumele. Zicea Râmlenii acelor oameni obsides, adecă zălog de credința țărilor. Si pre aceia și punea de-i învăța ca la școală la oștenii, și cari era pre la școale, încă supt steaguri, le zicea tirones (sfântul mucenic Stratilat 20 Tiron dintr'acei slujitori au fost). Iară dacă învăța bine cum va purta sulița, cum va muta pavăța, cum va întoarce sabia, și scotea la războae, și cu vreme din tirones eșia de le zicea veterani, adecă slujitori vechi, bătrâni. Acestor veterani apoi 25 înbătrâniți în slujbe vestite, și scotea de supt steaguri și le da pre la orașe, pre la sate, locuri de casă, de vii, de grădini, de pământuri. Si aşea se umplea Italia de mulțime de oameni, cât nu-i cuprindea pământul.

Multe obiceiuri de a Râmului sănt acmu la Turci ca acestea, ce iau și ei de a zece oameni, și iară aşea și împart,

30 2 până om. I, aproape și până LG 3 pre carii LGI, nici-i LGI
 4 toate țările acelea cu daruri trimitea LGI 5 și până L 7 acum
 crăia LGI 8 derept] drepte LGI 9 au^{1]} n'au I, supuse om. LGI
 10 Cura LGI, ** in arhetip este aci o lacună 11 a doa A 13 bivșu-
 gul LG 16 Zicea] Zice GI 17 și om. LGI 18 și-i învăță I să-i învețe G,
 35 ca la școale A, la oșteni GA oștenia L, și om. I 19 tironis L, mucen-
 nic om. A 20 să învăță LGI 21 pavăza GI 22 la războiu LGI,
 tirones] tinerețe A 23 slujitoriu vechiu bătrân LG, Acestor veterani
 om. I 24 înbătrânit L bătrânit G înbătrâniind I 25 pre^{2]}] și pre LI,
 După sate ad. locuri L, de case GI 26 de^{2]}] cu LGI 28 a] ale L

pe la grădini întâi, apoi în ceata inicerilor, și fac și ei apoi de sănt slujitorii bătrâni: oturaci, curugii și timaruri. Toate acestea și altele multe obiceiuri dela împărăția Râmului sănt. Că și inicerii cum sănt acmu la Turci, la Râm pretorianii, adecă pe destrime de divan, le zicea, cum la Turci culoglu. Așea și bulucurile pre numere: biringi, ichingi, iuciungi, la Râmleni primani, secundani, terțiani, cvartani, tot pre număr bulucurile, adecă cei dintâi, cei ai doilea, cei ai treilea, cei ai patrulea, pre număr se știa bulucurile. Si nu-i divă că la Turci vedem obiceiurile acestea, care au fost și la împărăția Râmului, căce și Țari gradul și câte țări țin Turcii în ceastă parte de lume, care se chiamă Evropa, parte de împărăția Râmului este.

Alexandru Machidon pre vremea împărăției sale încă au făcut pre numele lui colonii, și întâi la Egipt acel vestit oraș Alexandria, unde se scură apa Nilului în mare, iarăși și pe apa Donului și pre apa Hindului și la Perși au descălecăt orașe și olate pre numele său.

De ar fi acmu Istratie logofătul și fiu-său un Simion dascal și nepotu-său un Misail călugărul, cum s'ar apuca de aceasta poveste cu basnele lor cele ce au scris, că rădăcina acestui neam, care este acmu pre aceste locuri, din temnițile Râmului este. Că Traian împăratul adevărat că dela Râm au adus și căsași, adecă dela Italia, și așea este, căsași au adus, iară nu din temnițile Râmului, ce orășeni căsași săntem, tot din slujitorii așezăți.

Si case de domni au așezat aicea pe la cetăți — cum și

1 inicerilor LGI 2 de sănt] din LGI, temaruri A 3 alte obiceiuri GI 3-4 Că și — sănt] Cum sănt inicerii I 5 Si aşa LGI 6 numero] nume A, echingi *în mss.*, iucingi A iuciungi L iugiungi I iugiungi G 7 număr] numere LGI 8 ai¹] de ai L de al I al G, ai²] al GIA, ai³] al GIA, După ai patrulea *ad.* iproci A, număr] niamuri A 9 divă] minune L 10 și²] și la L 11 lume] loc A 13 pe vremile LGI 14 lui] său LGI, Eghipet L 15 iară A 18 ar hi LG, un om. L, Simeon LI 19 dascalul LGI, un om. L, s'ar] să I 21 carele LGI 22 este om. A 23 și căsași² LG 23-24 căsași² au adus om. I 24 orosani LGI 25 săntem] săteni LGI 26 casă LGA, au așezat om. I 26—p. 38 r. 3. *Pasajul cum și Dragoș Vodă—Maramorăș are în A următoarea*

9 divă v. mai sus p. 16³¹ 18-22 Miron Costin se referă la Letopisețul lui Simion dascălul (ed. Giurescu, p. 9—11).

Dragoș Vodă, mare năpaste și este pre mărturia Maramoreanilor, cu urechile mele am auzit să fie fost păstor, ce este ficiar unui Bogdan Vodă, născut în Maramorăș — după ce au scos de pre aicea mulțimea de Tătari și cu Bulgărimi

5 dela Volga năbușiti, și apoi pre urmă și Atila cu Ungurii.

Din temnițe cu sutele de mii de oameni unde s-ar afla? Și apoi femei iară atâtea tâlhărițe? Deci unde este și cât vac

este, când au venit Traian pe aicea, și când s'au bătut Laslău, craiul unguresc, cu Tătarii? Intre Traian și între Laslău craiu

10 800 de ani sănt! Și au scris ei acești istorici, Istratie logofătul și Simion dascalul și Misail călugărul, că acesta Laslău au cerșut dela Râm oameni, și neamul Romanilor acmu trăia cu domnii săi în Maramorăș cești dincoace, iară cei dincolo, despre Munteni, pre apa Oltului. Nu se prinde dară, cum zic

15 aicea mano țigănește.

Așezând Traian și domni prin cetăți, cum zic la Leși cașteleni, cineș domnul cu olatul său — dominus de pre latinie este la noi domn — iară pre toate marginile și locuri alese oșteni, cu nume pre atuncea țărilor acestora, unde este acmu Moldova și Tara Muntenească, Dația inferior, adeca Dacia de gios, iară Ardealului și părților celor alalte de sus — precum s'au pomenit de hotarul Dachiei în Capul de Dacia— Dația superior, adeca Dacia de sus. Și supt acest nume au trăit aceste țări până la al doilea descălecăt cu Dragoș Vodă.

25 *redacțiune*: cum și Dragoș Vodă mare năpaste și este pre mărturia Maramoreanilor să fie fost păstorii, ce este ficiar unui Bogdan Vodă, născut în Maramorăș, care spunea tată-nostru să fie auzit cu urechile sale, trecând pre la Maramorăș în solie în sus la craiul leșesc, la Sovenskii (*corectat, se pare, tot de scriitorul manuscriptului în: Sobenskii*).

30 1 Dragoșe GI 1-2 Maramoroșanilor GI 2 mele om. GI, este] au fost LGI 3 După Vodă ad. să fie fost păstorii G 4 i-au scos A, pre om. L 6 de mii de om. LGI, unde] cum LGI 8 Laslo L 9 craiul² LGI 10 de om. A 11 și¹ om. A, și Misail] Misăilă A, acest LGI
 12 Românilor L Rumânilor GI, acmu] atuncea GI om. L 15 mano GI
 35 mano L doimano AA; cuvântul acesta nu l-am aflat nici in publicațiunile relative la limba Țiganilor, nici în graiul lor de astăzi, mano țigănește sănt in paranteză in LGI 16 și domni prin cetăți] pe la cetăți A 17 cașteleni A cașteleni L, dominus] domini L domiți GI, de pre] după LGI
 17-18 latinie L letinie GI 18 pre] pre la L, locurile GI 20 Dația inferioar om. LGI 23 Dația superior om. LGI, adeca Dacia om. I, acest] acel L 24 țări om. GI

Și acmu mulți ne zic, țării noastre și Țării Muntești, streinii, Dația. Insă norodul, neamul lăcitorilor, nu s'au schimbat numele său, ce tot Romanus, apoi cu vreme și îndelungate vacuri Roman, apoi Români până astăzi. Si țările me-giașii — știind de unde au eșit neamul acesta, că dela Italia, cării țări ii zic streinii Vloh, Vlah, unii Vallios, Ungurii Olaș — de pre Vloh, adecă Italian, au zis Vlah și Munteniei Valahia mai târziu.

După așezarea cu Râmlenii pe aceste țări, Traian împăratul au purces pre Dunăre în gios cu oștile sale, de care s'au pomenit din vechi istorici că 600.000 de oșteni numai de războiu au avut. Si trecând apa Siretiului, apoi Prutul, Nistrul, Buhul, Niprul, Donul, care ape aceste toate pre atuncea cu alt nume au fost, nu cu aceste de acmu, Siretiului numele Halut și acmu în istoriile vechi, Prutului Hierasus, Nistrului Tiras, Buhului Hipan, Niprului Borestenes, Donului Tanais, și această apă Tanais, Donul, înparte Asia dela Evropă, cum desparte la Tarigrad boazul de mare între Tarigrad și între Schiuder; Tarigradul singur și cu Galata de Evropa este, iară Schiuderul dincolo de boaz, Anadolul, căruia zic istorică Asia.

Că în patru părți împart istoriile lumea: Răsăritului zic, cu toate împărațiile aceii părți, Asia; părților despre amiazăzi, câte țări sănt, Africa; părților despre apus și spre miaza-noapte Evropa; a patra parte este America, care parte asea este depărtată și vine cum ar fi supt noi, că, când este la noi zioă, la dânsii atuncea este noapte, când la noi noapte la dânsii zioă, că fiind pământul rătund, cum ar fi înpotriva noastră, supt noi, aceia parte este.

¹ După ne zic ad. noao LGI ² Insă că GI, nărodul GA ^{3 ce]}
 și L, Romanul LGI ⁴ Romani I, Rumâni GI Rumân L ^{5 și știind A,}
 de unde au eșit] că I, că dela Italia] au eșit dela Italia I ^{6 streinii}
 zic A fi zic I, Vlah, Vloh LGI, unii zic LGI, Valios L Valeos GI Valleos A
⁷ Olaș în mss, Italian] Italia I, Muntenii LGI Latinii A ^{10 de}
 care] precum I ^{11 din]} de LGI, că] cu A ¹² Prutul om.I ^{13 ape]}
 pe A, prej până A ^{14 nume²} A ¹⁵ Halust I, în om A, cele vechi A,
 Hierazus GI Hierazis L, Nistrul LGI ¹⁶ Borestines L, Tanaist L Tana-
 iste GI ¹⁷ această apă Tanais] aceste ape A ¹⁹ Schiunder L Schiunder GI
 20 Schiunderul L Schinderul GI, dâncolea GI dincoace L, și
 zic LGI ²¹ istorie] historicii LGI, Răsăritul GI ²² împărații L, mia-
 zăzi L ²³ spre] dispre L ²⁵⁻²⁷ depărtată—la dânsii zioă] când la noi
 noapte, la dânsii zioă, când la noi zuoă, la dânsii noapte A ²⁷ ar hi LG

Aceste dară doao părți de lume, Evropa și Asia, despre părțile de miazănoapte desparte Donul, iară întracoace înpărte Marea Neagră și boazul cela pre care se scură Marea Neagră în Marea Albă tocma supt orașul Tarigradului, și în gios pre Marea Albă până unde cade apa Nilului în Marea Albă, și Nilul desparte Asia de Africa. Dela Nil se începe Africa, și Egiptul acmu nu de Asia ce de Africa este, cum toate țările căte sănt dela malul Nilului până se închide cu Marea Oceanului, care încungiură pământul, alăturea cu Marea Albă, până se scură și Marea Albă în ocean la Hispania; dencolo Africa, dencoace Evropa; Hispania de Evropa, Fesul, dincolo de Marea Albă, de Africa.

Acstea pomenindu-se pentru deșchisul mintii, să se înțeleagă statul lumii, ne întoarcem la istoria noastră de Traian, cum nu s'au destulat cu atâtă parte de lume cât au călcat cu ostile lui, de au trecut toată Evropa până dincoace la apa Donului, care apă din inima țărilor moschicești ese și cade în Marea Neagră la Crâm ce trecând Donul au călcat și Asia, lovind pe la Iuzbec mare țari tătărești, iară dela Iuzbec pe după Marea Caspiei, care mare desparte Cazanul și Azdrehanul de țările Persului, pe la Bahtri, și deacolo pen țările Persului și pren Asiria la Egipt, unde la Egipt de boala ce-i zic desenteria, adecă deznodarea vintrelui, s'au fărșițu-ș viața.

De acest vestit împărat ai și șanțul Troianul, săpat de

25 3 pre care] ce LGI 4-5 tocma — Marea Albă *om.* LGI 7 acmu
nu] însă nu L amu GI, cum] cumcă LGI 8 se închid GI 9 încun-
zură A 14 noastră *om.* LGI 15 nu s'au îndestulat LI 16 lui]
sale LGI, până dincoace] pe dincolo până LGI 19 mari țari LG marea
țărăi I 20 Caspiei A 20-21 și Azdrehanul] de Astrahan L 21-22 Per-
30 sului — Persului *om.* A 22 la Egipt² *om.* I 23 desentiria GI desinti-
ria L, s'au sfărșit LG s'au săvârșit I, După viața ad. Traian împăratul I
24 ai] iase I 24—p. 41 r. s. *In dreptul acestui paragraf se află în A ur-
mătoarea notă marginală:* Troianul începe dela Dunăre din potriva ce-
35 tății Varadinului și trece peste apa Tisei (cu șanț îngemănat căt o pis-
treală unul departe de altul) mai gios de orașul ce-i zic Sente, și de
acolo să sloboade alăturea cu Dunărea spre Demircapi. De să curmă
undeva la mijloc nu pocă și, iară ce am văzut cu ochii pociu giudeca,
că Troianul ce este preste câmpii ce le zic Hacicăi și Bacicăi, tot o făp-
tură au cu cela ce trece prin țara noastră, atâtă numai că acela este
40 mai lat și mai adânc de căt al nostru.

oștenii lui în vecinica pomenire, începând din Țara Munte-nească peste toate apele acestea, care s-au pomenit: Siretiul, Prutul, Nistrul, Buhul, Niprul, până la Don. Tot acesta sănț, carele îl vedem aicea la noi, eu l-am trecut aproape de Nipru pre la un târg anume Vciorașnoe tot pe câmpi — acel oraș nu departe de Chiov este, și Chiovul este pe apa Niprului — și pre semne cum merge sănțul, apa Niprului mai sus de Chiov o au trecut Traian cu oștile sale.

Se află unii cari zic cum acest sănț, carele îl vedem până astăzi supt acest nume Troian, să fie săpat pentru sprejinala despre Tătari, închizând locul despre câmpi de năvala prăzilor tătărești, în cari era și răpousatul Panaiotachie terzimanul cel mare și vestit pre vremea lui la împărătie. Nu știu unde și la ce istoric va fi cetit acest lucru; la voroavă cu mine pentru sănțul acesta, au dat samă cum un istoric anume Bonfin, ungur, pomenește de sănțul acesta. Cât mi se pare, cine atâta loc de lume, începând din Țara Muntenească până peste apa Donului, ar fi putut apăra peste tot locul? Si aicea la noi să zicem, că dela capul sănțului, de unde se începe întâi, pe deasupra Gălațiilor alăturea cu Dunărea merge pe aproape, și peste Prut, iară nu departe de Dunăre, pe la satul, turcesc acmu, Troianul; dară deci unde se depărtează la câmpi și dela Dunăre și dela Marea Neagră, iară peste apa Niprului ca mai departe merge peste câmpi pe la târgul Vciorașnoe, pe unde l-am trecut eu, mai pe densus

5

10

15

20

25

30

35

1 oștenii] oștile LGI 3 acest LGI 4 și om. A eu l-am trecut] răpousatul tată-nostru Miron logofătul spunea să-l fie trecut A 5 câmp LGI 6 Chiev¹ LGI 7 apa Niprul LG, Chiev LI 7-8 mai sus o au trecut de Chiev I 8 o om. A, trecut-o L, sale om. GI 9 cări] de L, cum] că L 11 câmp LGI 12 în care L 12-13 Panaiotachii A 13-14 După împărătie ad. cum arată răpousatul Miron logofăt intru izvoadele sale A 14 unde și] zice A, la ce istorie GI, va fi LGI 15 la voroavă cu mine] și scrie cum la voroava sa cu Panaiotachii A, cum] că LGI 16 Bonfim L 17 Căt] Cum LGI, cine] ține I 18 apără] săpa LGI 19 să zicem om. LGI 20 pe om. I 22 acmu] anume GI, decie A, Deci dară I 23 câmp LGI 24 iară peste apa Niprului] care iaste apa Nistrului L 25 l-am trecut eu] l-au trecut tată-nostru A

de Chiov lovește la Nipru, și dela Nipru cu mai mare depărțime de mare la Don, cum zic, cine ar fi putut apăra atâtă loc? Și cine ** Că de au fost aicea țară descălecată deasă de Traian, cât este între aceste ape Prutul și Nistrul, dară dela 5 Nistru până la Nipru, și dela Nipru până la apa Donului? Și Traian împăratul prin pustii au mers.

Așea lui Panaiotachie i-am răspuns, la ce n'au știut cum mi-a mai răspunde, așea zic celor alalți căți au mai scris, așea și lui Bonfin, de au scris așea, cum să fie săpat șanțul 10 acesta de vreo sprijineală de Tătari.

Mai de crezut sănt aceia cari țin că Traian împăratul l-au săpat acest șanț în vecinica pomenire și veste, și să se știe șliahul oștii de ceia cari se trag după oști mari, neguțitori și oșteni, cum vedem și acmu pre împărații turcești 15 și vezirii lor, pre unde merg cu oști, fac movile pe șliahul oștilor și pentru veste și pentru îndereptătura celora ce vin, ori oșteni, ori olăcari, ori neguțitori pre urmă după oști.

Nice te mira cu cine ar fi săpat un șanț mare ca acesta, cu mult mai mare au fost, numai cu vremi îndelungate 20 s'au și năruit și mălit. O oaste de 600.000 de oameni numai slujitori fără altă mulțime! Intr'o zi 100.000 de oameni să se înșire în rând unul lângă altul, să arunce lutul cineș îpotrivă sa, caută cât loc pot cuprinde 100.000 de chipuri! Pre iușor este socoteala: loc de doao mile de cele mari, de nu și

25 1 Chiev LGI 1-2 depărțime] despărțime A 3 Și cine om.I; **
 aci fraza este întreruptă, ceeace presupune o lacună în arhetip, deasă om.LGI
 4 căt] cum LGI 4-5 dară dela Nistru om.I 6 prin] pen A, pustii LGI
 7 lui] și lui LGI, După Panaiotachie ad. marele dragoman înpărației turcești; acesta au fost înaintea lui Alexandru Mavrocordatul dragoman I,
 30 i-am răspuns] să-i fie răspuns A 7-8 cum fi va mai răspunde A 8 și celor alalți GI 10 acesta] acela LGI 9-10 să fie șanțul acela săpat L
 12 au săpat LI, acesta LG 12-13 și să se știe] să fie A 13 sleavul LI
 șileavul G, oști mare GI 13-14 și neguțitori A 15 cu oștile LGI,
 șileavul LGI 16 pentru² om.I, îndireptarea LGI 18 cu] că A 19 cu¹]
 35 că cu LGI, cu vreme îndelungată GI 20 năruit] noroit LI năroit G,
 mălit] s'au nomolit I 21 alte L, mulțime] înmulțime A 22-23 îpotrivă sa] drept sine L 23 chipuri] oameni L 23-24 Pre ușoară so-
 coteala LGI 24 și om. A.

40 9-10 După felul cum vorbește aici despre Bonfini, se vede că Miron Costin nu-i cunoștea cronică (cf. mai sus p. 41 15-16).

trei mile or cuprinde 100.000 de oameni; un conac întreg de oaste mare! Si la 600.000 de oameni a seacea zi într'o săptămână odată unui om vine la săpat rândul. Si acest număr oștii acelui împărat, fără altă mulțime ce se trage după oști, scrie Dion istoricul, carele au scris viața și faptele acestui împărat, și Evtropie istoricul, carele au scris viața lui Adrian împărat, ginerile lui Traian, carele după moartea lui Traian el au stătut împărat Râmului. Si cest Adrian au făcut și Udriiul orașul pre numele său, unde se împreună trei ape: Tungea, Marița și Narda pe păinântul Trachiei.

Cu aceste oști Traian, căruia numele în istoriile Râmului Ulpius Traianus, au călcat aceasta parte de lume, călcată și de alții cu oștile Râmului mai nainte de dânsul, de Pompei cel Mare și de Iulie Chesariul, însă nu pe aicea, ce pe la Perși. Iară acesta Traian împărat pre aicea au venit și au încungiurat aceasta parte de lume, cum s'au pomenit, și el au descălecat neamul, seminția, limba, care trăește până acmu în Moldova, în Tara Muntenească, și cât norod este în Ardeal cu acest nume Român.

1 or] vor L 2 Si la om. LGI 3 rândul la săpat LGI 4 al 20
 oștii LI 5 care GI 6 Evtropii LA, Andrian LG 7 împăratul L
 8 cest] acesta LGI, și om. L 9 Odriiul LGI, unde se împreună] pe A
 10 Tungea] Tunția GI, Narda] Arta LGI, pe] în LGI 11-12 Râmului om. L
 12 Ulpius] Ultus I 13-14 călcate L 14 Pompei] Pombie I 15 in-
 părat Traianus L 17 sămenția A, limba om. LGI 18 în²] și în L, 25
 nărod GA 19 Rumân LGI, In A urmează aci un nou capitol:

Capul al cincile.

Aicea ne trage rândul a pomeni de cetățile țărilor acestora, căte sănt acmu și în Bugeac și aicea la noi în țară, și de față ce stau, și altele năruite căt deabia să cunosc că au fost cetăți, și căte sănt și în Tara Munteniască, mare nevoie iaste a scrie de dânsale de cine ar fi făcute, că căt am nevoit, căt am cercat să știu ceva de ce niam sănt făcute, un cuvânt, o pomenire, n'am putut afla cu mare jele. Si or cum și cum într'alt chip a fi nu poate, numai ce sănt făcute de Dachii cei vechi. Că întâi Cetatea Albă mainte de Traian împăratul au fost, că Avgust Chesar, care făpărat a Râmului acmu trimitea boerii cei greșiti

3-3 Dion și Eutropiu nu arată numărul oștirei lui Traian (v. mai sus p. 27 30-35). Pentru folosirea lor de către Miron Costin vezi p. 27 18-20 și 31 26-25.

Capul al cincilea.

De numele neamului acestor țări și de port și de legea creștinească de unde au luat.

Mare doavadă neamurilor, din ce rădăcină și izvor sănt,
5 numele care au și în de sine și la alte țări streine, și macar

2 numele] numerile *în mss* **3** lkge *în mss* **1-3** *Ordinea și titlul*
acestui capitol sunt modificate în A astfel: Capul al şesele. De niamurile
numelui acestor țări și de port și de limba graiului, de unde au luat,
10 așijdere și de tunsura care să află și acmu la prostime pre supt munte
lăcitorii. **5** au] avea A, în de sine] între sine I, la om I, măcar LGI

la înciisoare, cum zic Turcii surgun, la Cetatea Albă, unde și pre un
dascal anume Publius Ovidius l-au trimis pentru niște stihuri de dra-
goste ce scrisese acel dascal de îndemnase Râmul la curvie, care au
și murit în Cetatea Albă. Si o baltă ce este acolo, Vidovul, pre numele
15 aceluia Ovidius este. Si aşea și acestelalte cetăți, cum este Suceava, Niam-
țul, Hotinul, Tighinea; însă pânzele la toate cetățile acestea cela cu al
doilea rând de domni sănt adaoase, cum să pot vedea, că toate au pânze,
și îndoite sănt, cele mai vechi mai mici sănt, și ca niște caștele, adeca
turnuri, au fost, precum și tocmit. Cearcă la turnul cetății Sucevei des-
20 pre amiazăzi, unde scrie sus cum este tocmit de Irimia Vodă, și la
poarta cetății vei afla numele lui Despot Vodă, care slove pre lângă
buăr li-am cedit eu săngur. Si aşea de pre Cetatea Albă luăm doavadă
că aceia cetate au fost cu mult mainte de Traian, pot fi cestelalte de
Râmleni după ce i-au descălecăt Traian aicea. Din ceste doaă niamuri
25 al treile să le hie făcut nu încape, fără una, cum am înțeles de cetatea
Sorocii, să hie făcută de un Pătru Vodă, care lucru mult mă mir că
Ureche vornicul nu pomenește. Aflu pomenită cetatea Chiliei, care o
scrie în leat 6973 că au luat-o Ștefan Vodă cel Bun dela Turci, și apoi 1465
la valeat 6987, Iunii 22, zice că în cest an au început Ștefan Vodă a 1479
30 zidi cetatea Chiliei și au și săvârșit-o într'acela an. Dară mă mir cum
încape acest lucru, că întâi scrie că au răscumpărat-o dela Turci, în-
chinată de nevoe, și apoi să o zidiască, cum va fi acest lucru? Aș zice
că acel zidit, ce zice, să o fie tocmit. Dară la valeat 6973 până la vă-
leat 6987, 14 ani sănt, cine ar fi stricat-o? Si nici scrie că au stricat-o
35 cineva în cești 14 ani. Cetește gheografile ceste mai de curund și vei
afla și în historiile Tarigradului, că împrumutând cu bani Ianovezii pre
înpăratul Tarigradului de oști înpotriva Turcilor, li-au dat zălog Cră-
mul și aceasta parte de loc, unghiul Mării Negre cu scăurile lui, unde

27-35 *In dreptul acestor rânduri se află următoarea notă marginală:*
40 Altă cetățue mai mică spun să fie făcut Ștefan Vodă cel Bun deosăbi
de cetatea ce mare a Chiliei — Chilia noă și zic acmu mapele — în malul
Dunării despre amiazăzi, fiind cea veche despre crivăț.

că nice un neam nu este în toată lumea să aibă numai un nume, ce unele de pre capetele cele dintâi vreunui norod stăpânitoriu, alte nume sănt de pre locuri de unde sănt

2 de pre] despre LGI, nărod A 3 stăpânitoare GI stătătoare L,
nume] numere A

5

este acmu Bugeacul. Si atunce pre acele vremi Ianovezii au făcut Chilia pre Dunăre și Chiefea pre malul mării în Crâm. Chiefea are alt nume, Theodozia, la historii.

Să află și de Greci făcute cetăți, cum este Turnul Neoptolem, o cetate pustie, îm pare să fie pe Cogălnic în Bugeac. Tătarăi și ai noștri îi zic Tatarbunnar, că Neoptolim este nume grecesc. Si acest Neoptolim, precum afu din Bonfin, de care scrie așea : La gura Nistrului să află Turnul lui Neoptolem, și satul ce să chema pre atuncea a lui Herma, Hermonactu. Si zic alții cum acest Neoptolem să hie fost ficiar lui Ahilevs, pre care zisă nu stă Bonfin, ce zice cum acest Neoptolem, ficiar lui Mitridat, carele, vara cu vase pre apă, iarna pe uscat, au biruit pe Tătari. Si pentru să înpiedece calea Tătarălor și dintr'acolo, au făcut acea cetate pre numele său Neoptolem.

Altele multe, cărora stau năruiturile, debie semnele să cunosc, cum este mai sus de Gălați ce-i zic Gherghina, și pre Milcov mai sus de Focșeni, de care pomenește Ureche vornicul că o chiema Crăciuna. Si tot pe o poveste stau și cele căte să află în Tara Munteniască, sau de Dachi, sau altele de Râmleni făcute sănt.

Adusu-s'au și aice în orașul Eșilor la domnia lui Costantin Ducăi Vodă o piatră dela Gălați de marmure, pe care slovele litinește săngur li-am cetit, care așea sună : Imp. Caesari Div. Filio Neruae, Traiano Augusto, Ger. Dacico Pont. Max. Felici, P. Dot.(?) XVI. Imp. VI. Cos. VII. P. P. Calpurnio Marco, C. Avrelgio Rufo. Așea să înțăleg pe limba româniaască : Împăratului, Chesariului, bunului, ficularului Nervii, lui Traian fericitului, a Nemții și a Daciei, preutului celui mare, polcovnicului al șesesprăzece, împăratului al șese, sveticului al șeptele, părintelui moșiei, lui Publie Calpurnie, Marco Avrelie Ruf. Aceste sănt titulușurile acestui prea vestit împărat. Si dintru acestea putem vedea și dovede că une cetăți sănt și de Râmleni făcute aicea în țară pe urma Dachilor.

La podul lui Traian peste Dunăre în Tara Româniaască la județul Jiiului iaste iară năruită o cetățue, aceia adevărat de cine iaste făcută cu numele Severinul, de care și mai sus s'au pomenit. Bonfin zice așea, cuvintele lui le mărturisăsc aicea unul după altul cum mărg : Părosul Ulpie Traian, după ce birui pre Dachi, întru sămnul biruinței sale au

7 In dreptul acestui rând se află pe margine nota: Gothia 11-16 Re- 40
rum Hungaricarum Decades, Lipsiae 1771, p. 42 20-21 Letopisețul țării
Moldovei de Simion dascălul (ed. Giurescu p. 58 13, 59 23-5, 66 6-9) 25 Fe-
lici P. Dot. Citirea nu-i sigură, partea aceasta fiind foarte ștearsă în copia
fotografică. 37 Rerum Hungaricarum Decades, Lipsiae 1771, p. 7

începute, multe de pre cetăți mari, multe de pre ape vestite. Cum vedem neamul nemțesc supt aceste nume, întâi și mai ales și mai de cinstă Alaman, și așea le zic istoriile cele vechi

3 nume] numere LGI, acest nume A, Alamani GI

5 făcut Necopul pe Dunăre. Așjdere și peste Dunăre au făcut pod, lucru de mirat, precum mărturisește și Dion la Viața lui Traian, a căruia pod și astăzi să cunosc pragurile în apă. Și mai încolo pe Dunăre în prejmă iaste târgșorul Severinul, de Sever împăratul făcut, și atâtă. Iară pe ce vreme au făcut Sever nu scrie. Iar la alții historicici, cum la Dion, care 10 au scris Viața lui Traian, așea și la Topeltin, să află scris: Traiani aeterna Columna, adecă a lui Traian vecinicolul stâlpui. Ce dintrу aceste să cunoaște ca une cetăți într'aceste țări și de Râmleni sănt făcute.

La năruiturile cetății dela Gălați, dinsus, unde cade Bărладul în Dunăre, s'aau aflat un ban de aramă galbănă, de mare cât un ort, numai 15 gros, în care slovele nu s'aau putut ceti de ceia ce știu litinește, fără unii ce știu mai bine a ceti grecește zic că scrie: Marchianopolis, și samănă așea, iară celealte slove de înțeles nu sănt.

Așjdere o piatră mare adusă la Gălați la besereca Diii, mai mult nu s'aau putut înțelege fără atâtă: Severus Imperator Romanorum, Sever 20 a Râmului împărat. Aceii cetățui zic Gălăjenii Gherghina.

Iară banul ce s'aui aflat mai gios de Roman, iară la năruitura unii cetăți, de mare cât șăstacii cei de patru bani leșești, ce mai gros, de aramă roșie, și chipul supt pălărie nemțască și înpregiur slove sărbești: ~~отен~~ Молдакскии, tatăl Moldovei. Iară dintr'altă parte scrie: hereghia de Moldova. Aceia hereghia litinește heredetas, adecă strămoșie.

Pentr'aceia zic de cetăți că unele de domni acmu după a doa descalecătură a țărălor sănt zidite. Și așea cât s'aui putut a știe de cetăți, aceste sănt acestor țări, că sănt unele făcute de Dachi, cum este deschis de Cetatea Albă, celealte și de Râmleni și unele mai pre urmă și de 30 domniile țărăi. Și atâtă putem ști de cetățile care să află într'aceste țări.

10-12 Origines et occasus Transsylvaniae. Vezi capitolul: Nobili authori gratulatoriorum, în foile nenumerotate dela începutul cărții. Cf. și p. 78—79.

13-17 In dreptul acestor rânduri se află următoarea notă marginală: Într'aceaș săpătură au găsit Tudori pârcălabul ban de argint curat, mai

35 mare decât costanda și mai gros, carile deoparte avea chipul unui cerb, iară de altă parte avea slove letinești, carile insămnă numele lui Costandie împăratul Râmului **25 In dreptul cuvântului** heredetas se *află pe margine cu litere latine*: heredatas **28-30 In dreptul acestor rânduri se află următoarea notă marginală:** Mai este în ținutul Lăpușnii ră-

40 măștele unii cetăți pe apa Prutului, cetate prea veche, de care Irodot și alții istorici elinești scriu, precum să să fie chemat Taifali, de pre numele niamului carile lăcuia pre acela loc, neam nebiruit împotriva Tătarălor.

și Turcii, al doilea nume Gherman, adecā doi frați, lătinește ghermanus; o samă de istorii le zic Tevtones, de pre capul lor Tevton; Italianii le zic Tudesco, poate fi iară de pre Tevton; Leșii, Moscalii, noi, zicem Nemții; mai apoi alte nume despărțite ca crângile dintr'un copaciu: Șvezii, Danii, Franțozii, 5 Sacsonii, Belghii, Batavii, și alte țări mai mărunte tot din rădăcina cea veche a Alamanilor crângi și părți sănt. Așea Hișpanii, Iverii, Teltiverii, Portugalii, iară tot un neam sănt; Franțozii, Galii, tot unii sănt. Turcii de pre locul lor Turhistan, de pre capul lor cel dintâi Osmangic, Otoman: Osmanlăi, 10 Moscalii, Rusii, Bolgarii, Sirbii, Harvații, Slovaci, Bohemii, Tații, Polații, tot de un neam slovenesc sănt, fără alte nume ce au la streini, că întâi acestui neam Grecii le-au zis Savromates, de pre ochii mierâi albeneți, adecā ochi de șopârlă; Tătarii de pre apa Tartara, Schiții de pre sălbătăcie Nohai. 15 Așea toate neamurile supt multe nume toate sănt. Ungurii: Hunni, Magiari, Uhri, iară Sasii: Dachi, Sați, Goți, Masagheti.

Și acestea nu toate numele, numai unele dintrânsele țări le-am însemnat pentru înțelesul numelor mai lesne neamului și acestor țări, Moldovei și Tării Muntenești și Românilor 20 din Ardeal.

Așea și neamul acesta, de care scriem, a țărilor acestora numele derept și mai vechiu este Român, adecā Râmlean, dela Roma. Acest nume dela descălecatal lor de Traian, și cât au trăit până la pustiirea lor de pre aceste locuri, și cât au trăit în munți, în Maramorăș și pe Olt, tot acest nume

1 Ghermani GI 2 istorii] istorici LI historici G, 3 Tefton I, le om. L 4 și noi le zicem I, nume] numere LGI 7 a om. G 8 Hișpania LGI, Ibări GI, Tiltibăr L Tilțabăr IG, Portugali LGI 9 unii] un neam LGI, Terhiestan A Tulhăstan I, In dreptul cuvântului Turhiștan se află în A nota marginală: zi Turchistan 10 Otomani GI, Osmanlăi I -lă L -lă GA 11 Sârbii LGI, Slovanii GI 12 de om LGI, nume] numere în mss 13 au¹] sănt LGI, acest neam L 13-14 Savromatis L -ti A 14 și albeneți LGI 15 Tătarii] Tătari Tartari LGI, Schithii L Schinții GI, sălbătăcia lor I 16 nume] numere în mss Schithii L Schinții GI, 17 Hunni] Huniar L Huniaru GI, Uhri] Ugrei LGI, Sasii] Sakii GI, Sații, Goții în mss 18 nume] numere LA, nu toate nume] numere GI 19 numelor] numerelor în mss 22 de carele L 23 numele vechiu și mai dirept LGI, Rumân LGI 24 Acesta LG, După nume ad. iaste I, lor] lui I 25 pustiirea] pustiitatea A

au ținut și țin și până astăzi. Si încă mai bine Muntenii de cât Moldovenii, că ei și acmu zic și scriu: Țara Românească, ca și Români cei din Ardeal. Iară streinii și țările înprejur le-au pus acest nume Vlah, de pe Vloh, cum s'au mai 5 pomenit. Vallios, Valashos, Olah, Voloșin, tot de streini sănt puse aceste nume de pre Italia, cărora zic Vloh; apoi mai târziu Turcii, de pre numele domnului care au închinat țara întâi la Turci, ne zic Bogdani, Muntenilor Caravlah; Grecii Bogdanovlah, Muntenilor Vlahos. Că acest nume Moldovan 10 ne este de pre apa Moldovei după al doilea descălecatal aceștii țări de Dragoș Vodă, și Muntenilor, ori de pre munte Muntean, ori de pre Olt Oltean, că Leșii așea le zic Molteni. Măcar dară că și la istorii și la graiul și streinilor și în de 15 sine, cu vremi, cu vacuri, cu primenele, au și dobândesc și alte nume, iară acela carele este vechiu nume stă întrmeiat și înrădăcinat, Român, cum vedem. Că săvai ne răspundem acmu Moldoveni, iară nu întrebăm: știi moldoveneste? ce: știi românește? adecă râmlenește. Puțin nu este: scis romanice? pe limba latinească.

20 Stă dară numele cel vechiu ca un temei neclătit, deși adaog, ori vremile îndelungate ori streinii adaog, și alte nume, iară cela dela rădăcină nu se mută. Si așea este acestor țări, și țării noastre Moldovei și Țării Muntenesti, numele cel direct de moșie este Român, cum se răspund și 25 acmu toți aceia din țările ungurești lăcuitarii, și Muntenii

1 și² om. LGI 2 țara sa Rumânească LGI 3 ca om. A, cei
aceia A, din] de G 5 Valleos A, Valascos LGI Valasco A, de] de
la LGI 6 nume] numere în mss, le zic I 7 carele LGI 8 întâi
om. A, ne zic om. A, Bogdanu GI 9 Bogdan Vlah I Vlaho Bogdanus A
30 10 ne om. LGI, In dreptul cuvântului Moldovei se află în A nota marginală: Grecii, Moldovlahia 12 Olt om. LGI, Olteni GI 13 că om. LGI,
în de] de în A 14 cu vreme LGI, și² om. A 15 nume¹] numere în mss,
care este nume vechiu A, acel nume carele este vechiu I 16 Ru-
mân LGI, înrădăcinat, Român] rădăcina rămâne, săvai] măcar că LGI
35 18 este] zicem LG 19 știs romaniți LGI, în A cuvintele acestea sănt în
paranteză, După romanice ad. în paranteză: țis ramonișe A, letinească I
letenească G litenească A 20 ca un temei] ca întâi A 21 ori vremile
îndelungate om. LGI 22 nume] numere LGI niamuri A, iară] tot A,
dela] din L, rădăcina] rând I rându cină G 24 Rumân LGI 25 toti]

40 tot GIA

țara lor și scriu și răspund cu graiul: Țara Românească. Iară acest nume Vlah dela Turci și dela Greci este, dela Nemți Vallios, dela Franțozi Valashos, dela Lesi Voloșin, dela Moscali și dela Rusi tot așea Voloșin, dela Unguri Olah. Acest nume tot dela Vloh este, și Vloh este Italian; din care 5 țără a Vloholui, adecă Italia, au pornit Traian, împăratul Râmului, fără număr multime de norod, și au așezat aceste țări a Daciei cei vechi. Să fie acest nume Vlah de pre Fliahi, hatmanul Râmului, precum scriu unii, basne sănt.

Si așea dovedind numele neamului acestuia cum vezi 10 din istorici mari și mărturia țărilor împregiur, ne trage rândul a pomeni de port, care acmu portul stătătoriu ca numele și ca limba nu este, ce ia neam dela neam porturile cu vremi, la care schimbare a hainelor aduce și locul, de le caută a face înbrăcămintă trupului precum este hirea 15 cieriului a vreunii părți de lume. Că întâi la aceste părți de lume, unde trăesc Moscalii, Rusii, Tătarii, să fie omul înbrăcat cu haine franțozești are crepa de frig. Si macar și la noi pe aicea ce erni sănt! Țara Italiei erni ca acestea la noi nu are niceodată, ce foarte blânde, cum sănt la noi tomnile. Si mare dar au acele țări a Italiei, cum și vara nădușele nu sănt ca aicea la noi, ce călduri cuvioase, puțin nu ca primăvara, cum este la noi la Mai la Iunie. Le-au căutat 20 dară acestor oameni, mutați pre aceste locuri, a-ș muta portul hainelor după vremea acestor locuri.

Către aceste toate caută ce scrie de portul Românilor

2 Iară] și LGI 3 Valleos A, Franțoji LG, Valahos LGI, Voloșini A 4 dela^{1]} și dela A, Ruși GI Ru^s A, dela^{2]} și dela A, 5 dela] de pe L 6 țără] țări LGI, Italie A Italii G a Italiiei L 7 nărod A, i-au așezat LGI, aceste] în aceste L 8 Flah A Fleac LGI 9 precum a scris unu, sănt basne A 10 vezi] vedem A 11 din istorii mari A 12 portul L 13 ia om. A, un neam dela alt (alt om. GI) neam LGI 14 cu vreme LGI, aduce] face LGI 15 și înbrăcămintă LGI, firea L 16 la om. LGI 18 cu] în L, ar crăpă LGI, măcar LGI 16-18 In dreptul acestor rânduri se astă în A nota marginală: Acmu Moscalii să înbracă franțozește și nu crăpă de frig. Deprinderea este a doa fire 19-20 la noi om. LGI 20 După blânde ad. erni LG, ci erni foarte blânde I 21 a] ale I, a Italiei] italieni G, cum] cât LGI 21-22 nădușale GI nădușăli L 22-23 nu ca om. A 24 a-ș muta] a-ș schimba LGI 26 Ru-mânilor LG, portul rumânesc I

iscusitul istoric Lavrentie Topeltin de Mediaș. Cuvintele lui
 și-le izvodesc: Români din Ardeal ai noștri poartă o haină
 dela umere până peste tot trupul înbrăcați; ne fac mare în-
 vățătură portului de a vacului celui vechiu care au ținut păr-
 5 țile acestea dela Septemtrion — adecă părți care sănt aproape
 spre miazănoapte — tot trupul acoperit, care feliu de haină
 pomenește un dascal anume Marțiales că se chiema endro-
 mida cu aceste cuvinte: Îți trimitem endromida vechiu port,
 nu mândru, iar bun de luna lui Dechemvrie.

10 Slice au de pâslă, pe limba noastră dătască cuglă, eu
 socotesc chivere, care am apucat eu și la boieri aicea.

Caută ce zice de opinci acela istoric Topeltin, și nu dela
 sine, ce pune cuvintele mai vechi de sine a istoricilor anume

-
- 1 iscusit LGA, de] din LGI 2 din] de LGI, o haină] haine LGI
 15 4 de a vacului celui vechiu A de vacurile cele de demult LGI 5 Sep-
 temtrion] Septemvrios L Septevrios I Semtevrios G, părțile carele LGI
 6 haine LGI 7 Marțialis L Marțilius GI 8 endromida îți trimitem I
 10 cuglă] guglă A 10-11 eu socotesc] au LGI 11 cu chivere A 12 Caută]
 20 purta pe o vreme boiarii ţărăi noastre A 13 cuvinte I, mai] a mai L,
 de] de căt I, a om. LGI
-

1 *Origines et occasus Transsylvaniae*, p. 110—111: Caput XIV.
 De habitu Valahorum in Transsylvania. Valachi communiter bracchati,
 egregie nos antiquitatis admonent, quondam totus orbis septentrionalis
 25 endromibus utebatur. Unde Mart.

Sordida sed gelido non aspernanda Decembri
 Dona, peregrina mittimus endromida.
 De Getis Ovidius:

- Pellibus et sutis arcent mala frigora bracchis.
 30 Capita pileis tegunt gausapinis (Dacice n' Kotz-Kugl.), quo tegumento
 exteris adeo barbați videntur, ut in fabulas abierint. Habent vite cal-
 ceamenti genus; involuunt plantam lacetis, deinde crudo corio volam,
 pedisque digitos obducunt, et funiculis demum aut fidibus adaptata col-
 ligant. Veterum Romanorum, majorum suorum, erant hi calcei militares,
 35 qui (Alph. Ciac. in expl. Col. Tr. num. 31.) teretibus habenis astricti in
 cancelli formam pedibus necabant. Romani tamen nullis involucris usi
 sunt; quod elegantissime expressit Agell. n. Att. l. 13. cap. 20. Omnia,
 inquiens, ferme id genus quibus plantarum calcis tantum in fine tegun-
 tur, caetera prope nuda, et teretibus habenis vincita sunt, soleas dixerunt.
 40 Mulieres Valachorum exomi endromide amiciuntur, aliisque sisibus et
 capita obnubunt ignobiliori linteo. Puellae ipsorum corollis et floriferis
 sertis utuntur.

1 Afons L Afâns GI, Plavt LGI, cari] carele L 2 porturile
(ponturile GI) cele vechi limbilor LGI, a Românilor L 3 fie de ce]
de fiștece L 4 o leagă L 5 înfășoară LGI 5-6 piciorul — glezna]
piciorul și toate degetele de jos până la gliznă I 6 a om. L 7 lor]
lui GI, care LGI 9 precum cetim om. I, în om. A 10 cu] în LGI,
obișnuită GI 11 gratia] aceia LGI 13 din cuvinte în cuvinte A, de ce
cinste] de cinste I dăⁿ cinste G de necinste L 14 de cinste om. I 15 Cer-
chezi L Cerchiezi GI 16 port] fel de port LGI, il țin GI, In A povestirea
continuă astfel: Aicea iaste locul a pomeni și de tonsura aceia de care au
scris un Simion dascal și mai înainte de dânsul Istratie logofătul. Tonsura
aceasta, precum s'au arătat de portul și încălțămintele opincilor din his-
toricul Topeltin, și iarăș dintru dânsul să arătă, de care aşea zice: Mă
mir cum de doaă feluri de tonsuri au lual Ardelenii noștri dela Râmleni,
care o țin o samă și până astăzi, un feliu de tonsură mai adânc,
la pelițe apropiat, alt feliu mai departe de pelițe prin pieptene tund
părul. Și acei tonsuri mai aproape de pelițe noi Dachii o numim schieren,
iară această mai depărtată de pelițe koluen. Și tot el zice: Râmlenilor
le plăcea a să rade și în chipul cetățului acopere cărunțile sale, și
pricina dă, că la cap din dos, la ceafă, tunde părul să fie tot capul
slobod de sudori și în răcorială la ostenele. Vede-să dară că este vechiu
obiciau tonsura aceasta, care și până astăzi să vede la o samă de lăcui-
tori a țărăi noastre și în Ardial dela Râmleni, și sămăn slujitoresc, că

25-26 Letopisețul țării Moldovei de Simion dascălul (ed. Giurescu
p. 917-21) 24-33 Origines et occasus Transsylvaniae, p. 83 32 shie-
rane în ms 33 kolune în ms 28-36 Toppeltin, p. 82 40

și în chipul cetățului îș învălia capul cu taftă supțire ca în chip de cunună slujitoriască. Vede-să dară basnele acelor scriitori mai sus pomeniți, Simion dascalul și Istratii logofăt, carii au scris că sămul acei tonsuri ca un cetățu au fost sămn tâlhăresc, cu care însămnă Râmlenii 5 oamenii cei de rău făcători.

Rămâne aicea rândul a arăta de graiul și slovele, de unde iaste izvorât, acestor țări de care pomenim. Precum dară s'au arătat deplin niamul acestor țări aşezate pe aceste locuri de Râmleni, așea și graiul, tot dela Râmleni izvorât, cu ceialalți historică mărturisește și Topeltin, care așea zice: Precum am dovedit mai sus a fi Italia pricina descălecării Valahilor, așea și aicea aceiaș laudă le mărturisim, că limba lor iaste limba a vechilor Romani, amestecată sau mai mult stricată cu sârbească, rusască, dătăscă, horvătască, sloveniacă, iproci. 10 Si zice precum și un historic ce-i zic Covactioție au socotit precum graiul 15 de casă a Ardelenilor mai mult are în sine însemnarea graiului românesc și litinesc, de cât a graiului de acmu a Italienilor. Si cu vreme îndelungată ce nu strămută și nu astupă! Vestite împărățai, crăii, domnii! Așea și graiul Românilor pre aceste locuri cu îndelungarea vremei și răsăpa lăcitorilor Romani de după aceste locuri, care pustiindu-să 20 de navala Tătarilor și mutați aceștia de aicea la Maramorăș, cei din Tara Munteniască la locurile Oltului, trecând munții, s'au strămutat și graiul. Că unde zicea Deus litinește de atuncea și acmu zău sau Dumnezău; al mieu în locul meus; și ajiderea unde țelum ei ceriul, homo omul, frons frunte, anghelus fingerul. Iară nice unele cuvinte nu-s să nu fie 25 potrivnice cu litinești sau la început, sau la mijloc, sau la fărșit. Iară unele stau neclătite, cumu-i barba barba, luna luna, și altele ca acestea, vinum vinul, panis pâine, manus mâna, cuțit culter. Si așea, cum am zis, cu vreme s'au schimbat graiul și s'au amestecat cu slovenesc, cu dătăsc și cu altele, care li-am pomenit dintru Topeltin. Pe aceasta po- 30 veste cură și aflatul slovelor, cu care și scrisoarea dela Sârbi o au luat acmu după a doa descălecătură de Dragoș Vodă aicea în țară, și la Munteni Negrul Vodă.

Cătră aceste adaogem rândul aicea obiceiurilor meselor și ospetelor, care să văd că-s vechi, ținute aicea într'aceste țări și luate dela vechii Romani, precum a încina pahar pentru sănătățile prietenilor și a împăraților, că scrie Dion, vestitul historic, care întru lauda împăratului Avgust cum vechiu obiciaiu au fost, ca nărodul, giurând pre piezii cei buni sau nărocirea împăratului, să bea la ospețe pentru sănătatea lui. Cearcă de aceasta mai pre larg la Plinie. Acest obiceiu și la Nemți, și la Unguri, la Ardeleni, vechii Români, și la noi pe urmă, de pomenim la mese sănătățile domnilor cu pahară pline de băuturi, așea și a prietenilor.

La aceste și obiceiul ce stă încă într'aceste țări, adecă aicea la noi și la Munteni, și la darea datoriei de obște, adecă la moarte, vechiu

obițiaiu, că zice Topeltin: In Ardial Dachilor obiceiu cu mare petrecere a duce mortul la gropniță. Mărg înaintea boerilor cântărești și preuții pe urmă vine ceialaltă mulțime, închipuind cum și ceialalți vor merge unde și cel mort, ca cum i-ar zice: mergi că noi te vom urma. Vechiu obiciaiu și la Râmleni de zicea trâmbița înaintea oaselor, cum mărturisește și Ovidius < Cantabat moestis tibia funeribus > adecă: cântă trâmbița jelelor astrucări. Si aceasta la cei mari și de cinste oameni să făcea, precum și astăzi la aceste țări la astrucările domnilor și altor oameni de cinste. Si iară tot acel Topeltin zice: Muerile Daților oasele părinților, a fiorilor, a bărbaților și altor rudenie, cu bocet nespus mărg după oase, cu plânsuri de mirat și cuvinte de jele cuprind oasele, și cu glas mare toată viața omeniască o plâng. Scrie Varo în carteia 4 de viața Romanilor, cum cerca muere care avea glas mai bun de să cânte la oase, precum această și aicea în țară să face până astăzi, și cu alăute.

Si aceste li-am arătat ca și dintru aceste să să cunoască niamul cu obiciaurile c'au eşit dela Râm.

Capul al șaptele și cel de pre urmă.

Vine rândul a arăta căt au trăit aceste locuri cu oameni după descălecarea lui Traian cu Români delă Italia.

Traian, împăratul Râmului, al patrulea an a înpărăției sale și a Domnului nostru Iisus Hristos 103, s'au clătit asupra lui Decheval, craiul Dachilor. Si acesta, după izbândă și aşezare cu Râmleni pe aceste locuri, cum s'au pomenit mai sus, întornându-să la Râm, cum s'au arătat, de boala ce-i zic dissenteria au murit, precum scrie Varonie den Dion, în orașul < Chilichiei anume Selinunt >, care pe urmă i s'au zis și Traianopolis, adecă orașul sau cetatea lui Traian. Împărățit-au Traian 19 ani și 6 luni, de vîrstă 61, sau cum scriu unii 64 ani, au murit. Si după dânsul au stătut împărat Adriian, carele au făcut Udriiul. Si acesta Adrian au stricat și podul cel de piatră a lui Traian. Scrie Dion cum acest pod era cu 20 praguri sau stâlpi, a căroră nălțime de 150 stânjini, fără temeiuri, de late 60 stânjini, pentru grijea Tătarilor. Năbușit-au dară Tătarai pe aceste locuri, și mai mulți cu Attila din părțile Schitii asiatică, care și craiu au stătut întâi unguresc. Scrie Bonfin, aducând mărturie pre historicii anume Suidas, Evtropie, precum Avrelian, împăratul Râmului, văzând că nu vor sta descălecăturile lui Traian pe aceste locuri, să fie rădicat de pren orașe și de prin sate lăcitorii și i-au

1-15 *Origines et occasus Transsylvaniae*, p. 112—116, de unde sănt și citatele din Ovidiu și Varro 6 Citatul din Ovidiu l-am redat după Toppeltin de unde l-a luat cronicarul; în ms e lăsat locul alb 23 Si aceasta în ms 25-26 Baronius (Caesar), Annales ecclesiastici, Antverpiae 1597, II, 60
26 Chilichiei — Selinunt] Salonicului anume Chilichia în ms 30 Cartea LXVIII, 43 34 Rerum Hungaricarum Decades, Lipsiae 1771, p. 9

trecut Dunărea de ceia parte în Dobrogea, aşezându-i în mijlocul Dobrogii. Iară Topeltin scrie cum Gaie înpăratul, socotind cum aceste descălecături de pe aceste locuri a lui Traian nu vor sta, li-au mutat în Dobrogea. Și aşea Românii din Țara Munteniască au trecut munții aşezându-să la Olt, pe la Herțeg și pre la Făgăraș. Iară ceștelalți, unde săntem acmu noi, mai târziu, după ce n'au putut mai mult a sta pren cetăți și pre supt munci pentru lipsa hranei, au trecut munții la Maramorăș, aşezându-să pe la Giurgiov și pe la Ciuc.

Făcând dară socotială dela vremile lui Traian, care au descălecat 10 aceste țări cu Râmleni, care era valeat dela Hristos 103, până la Attila, craiul unguresc, care au năbușit cu Tătarai pe aceste locuri, cum scriu historicii, valeat dela Hristos 401, rămân 298 ani să fie fost trăitori lăcitorii aduși și descălecați de Traian pe aceste locuri. Iară după ce s'au pustit de Attila și, cum am zis mai sus, că unii mutați peste Dunăre la Dobrogea, unii peste munți asupra Oltului, cei din Țara Munteniască, ceștelalți la Maramorăș până la vremea lui Laslău, craiului creștin unguresc, la a căruia vreme s'au descălecat al doile rând de Dragoș Vodă țara noastră și de Negru Vodă Țara Munteniască. Care craiu unguresc au stătut la valeat dela Hristos 1080. Scoțând dară cele 15 20 298, care au fost dela Traian la Attila, și dela Attila până când s'au pustit țărăle aceste până la Vladislav, cu vreme la care va fi fost războiul lui Vladislav asupra Tătarilor, rămân 700 ani, socotind ce mai trec, tot să se fi afărad aicea la noi în țară lăcitorii prin cetăți și pe munți până putea a avea hrana. Iară pe urmă, cum am pomenit mai sus, lipsindu-le hrana și agonesita vietii sale, au trecut peste munți la Maramorăș. Fost-au dară pustie mai bine de 600 ani locul acesta unde trăim noi, adecă Moldova. Ia dară aminte atâtă vac ce-ău trăit lăcitorii romani pen Maramorăș și pela Olt, megiesi cu alte limbi atâtă vreme, au n'au putut să-ș schimbe și graiul cel chiar rămlenesc? Și aceasta iaste pricina de s'au stricat lăcitorii acestor țări graiul acmu la a doa descălecătură cu graiul strămutat și schimbat cu unguresc, cu sărbesc, cu dățasc, cu slovenesc, iproci, viiniți pe aceste locuri.

Zice-va neștine, dară cum de au lăsat cei de pre urmă împărați 35 ce au fost a Râmului pe urmă și după ce au mutat marele Constantin scaunul Râmului la Tarigrad și pe urmă alți împărați creștini, Leon Înteleptul, Iraclie, Iustinian și cățiva hatmani vestiți? Răspunz că, după ce s'au mutat scaunul Râmului la Tarigrad, mai mult zăbava sa înpărații avea cu Perșii, pe urmă cu Saracini, și aceste locuri sta fără agitoriu. Și aşea pustirea lor de Tătari, cum s'au zis mai sus.

40 45 Și aceste căt s'au putut afla de descălecatul cel dintâi pe larg s'au scris, mai multe ce lipsăsc să nu fie mirare. De 1700 ani scoțând 103 ani, la care au purces Traian din Râm spre aceste locuri, căte vacuri de oameni s'au petrecut! Pentru aceia, ce nu s'au putut plini, crede, iubite cetitoriile, uitându-te la atâtă vac ce nu s'au pomenit până la acesta an nemică de descălecatul țărălor acestora. Τέλος καὶ θεῷ δόξα.

INDICE¹

A.

- Acarnania 12 25.
Adria, marea de, mare Adriaticum 11 19.
Adrian, împăratul, viața lui scrisă de Eutropiu 31 10, 43 6—7; urmează la tron lui Traian 43 7—8, 53 29; face Adrianopolul și strică podul de peste Dunăre 53 29—30.
Adrianopole (Udriiul) 43 9, 53 29.
Afri, locuitorii Tunisiei 24 1.
Africa 23 4, 30, 24 11, 33 22, 34 19, 39 23, 40 6—12.
Ahaia 12 26.
Ahile 45 14.
Alamani 44 3, 45 7.
Alexandria, istoria cea mincinoasă 25 12.
Alexandria, orașul 37 15.
Alexandru, fețiorul lui Priam 19 22.
Alexandru Machedon, cu ajutorul falangei cucerește răsăritul 28 27—28; face colonii 37 13—17; istoria lui de Cvintus Curtius și Alexandria cea mincinoasă 25 10—15.
Alexandru Vodă cel Mare și Bun 6 3—4.
Alfons Ceacon, scriitor citat de Top-peltin 51 1.
America 39 24—28.
Anatolia (Anadolul) 24 14; istoricul fizic Asia 33 21, 39 20.
Anglia 34 18, 35 26.

- Antenor, sfătuiește pe Troieni să dea pe Elena 19 22—24; ieșe din Troia 19 27—29; descalecă Venetia 13 22—23, 20 3.
Apulia 12 22.
Arabia (Aravia) 23 5, 10.
Arbănași (Epiroți) 24 16.
Arcadia 12 25.
Ardeal, Ardeleni, Români din Ardeal, Traian descalecă Romani acolo 6 14—15; aparțineană Daciei 24 27, 38 21; Sașii de acolo 25 17; Daci invinași se retrag în Ardeal 33 5—6; jumătate este locuit de Români 33 10—12; originea Românilor ardeleni 3 5—6, 16, 33 5—12, 43 18—19; erau acolo pe vremea lui Laslău 6 14—15; numele 47 18—21, 48 3; tunsoarea 51 29—38; limba 52 14—16; portul 49 26—51 10; obicei la ospete 52 37—42; Dacii din Ardeal 53 1—15.
Armeniile 23 12, 24 2, 12.
Asia (Anadolul) 33 21, 39 17, 20, 22, 40 1, 7, 18.
Asiria 19 4, 23 10, 24 2, 40 22.
Astrahan (Azdrehan) 40 20.
Atena 12 26, 13 18.
Atica 12 26.
Atila 25 5, 38 5, 53 33, 54 10—14, 20.
atocma 15 17.
Atticus 34 23.
August, împăratul, exilăză pe Ovidiu 16 18—19, 43 36; pe vremea lui se naște Mântuitorul 19 7—10; Roma

¹ Cuprinde numai numele din text.

- să cārmuit pānă la el de senatori 225—8; Traian e al șaptelea împărat după el 26 17; la ospețe se bea în sănătatea lui 52 36—39.
 Aulus Gellius (Agghel) scriitor, citat de Toppeltin 51 1.
 Aurelian, împăratul 52 35.
 Austria (Avstria) 12 4.

B.

- Barbarezii 23 4, 33 22.
 Baronius, Cesar, scrie despre moartea lui Traian 53 25—27.
 Batavii 47 6.
 Bârladul, râu 46 13.
 Belgii (Belghii) 45 6.
 Belgrad 11 10.
 Beotia 12 27.
 Bielski, cronicar polon folosit de Ureche 6 5—6, 10 16—17.
 biringi, primul regiment 37 6.
 boaz, strâmtoare, Bosforul 39 1⁸, 20.
 Boemii (Bohemii) 47 11.
 Bogdani, nume dat de Turci Moldovenilor 48 8.
 Bogdanovlah, nume dat de Greci Moldovenilor 48 9.
 Bogdan Vodă, tatăl lui Dragoș V. 38 3.
 <Bogdan Vodă> închină Moldova Turcilor 48 8.
 Bonfini, scrie despre descălecatalul dintăi 10 6, 11, 31 11; după spusa lui Panaiotache tergimanul ar fi poménind de șanțul Troianul 41 25—26, 42 9—10; spusele lui despre Turnul lui Neoptolem 45 11—18, despre zidirea Nicopolului, a podului de peste Dunăre, a Severinului 45 37—46 5—8; despre părăsirea Daciei de Aurelian 53 34—54 1.
 Borysthenes (Borestenes), Niprul 39 16.
 bour (buăr) 44 22.
 bozi, idoli 20 21.
 Brutus 21 14—27.
 Buda 26 3.
 Bugeac 25 18, 43 29, 45 6, 10.

- Bugul (Buh), râu 26 6, 39 13, 16, 41 3.
 Buhuș Neculai, logofăt mare 5 17—20.
 Bulgarii, Bulgărimea 38 4, 47 11.
 buluc, regiment 28 11—17, 37 5—9

C.

- Caffa (Chiefea) 45 7.
 Caius Aurelius Rufus 45 28.
 Calabria 12 22.
 Calpurnius Marcus 45 28.
 Camenița 26 5.
 Campania 12 23.
 Capadoccia (Capadochia) 24 2.
 Caravlah, nume dat de Turci Muntenilor 48 8.
 Carintia 12 4.
 Carion, scrie despre descălecatalul dintăi 10 4, 13, 31 12; combate părerea că numele de Vlah ar veni dela Flaccus 17 22—18 1.
 castelani (cașteleni) 38 17.
 castele (caștele) 44 18.
 Caucaz 23 11.
 Cavație v. Covacciocius.
 Cazan v. Kazan.
 Celtiberii (Teltiverii) 47 8.
 Cerchezia 23 13.
 Cerchezii 51 15.
 Cesar Iulius 34 13—34, 35 23, 33, 43 14.
 Cetatea Albă, Ovidiu a fost exilat acolo 16 17—17 4, 44 11—14; este zidită de Daci mai înainte de Traian 43 35, 44 22—23, 46 28—29.
 Chilia, Ureche spune că a zidit-o Ștefan cel Mare 44 27—35; este făcută de Genovezi 45 6—7.
 Chiov v. Kiev.
 chivără 50 11.
 ciambur, năvălire de pradă, corp de pradă 27 6.
 Cicero, Epistolele 34 23—24.
 Cilicia (Chilichia) 53 26.
 Ciuc, comitat 54 8.
 Cogălnic, râu 45 10.
 colonii romane 33 20—34 2, macedonene 37 13—17.

Constantin cel Mare 54 34—35.
 consuli romani 22 12—13; v. Flaccus.
 Corfinium, oraș 34 29—32.
 Covacciocius, scrie despre descălecatal dintâi 10 5, 13; zice că limba Românilor are mai multe cuvinte latine decât a Italienilor 15 23—16 2, 52 14—16.
 Crăciuna, cetate 45 21.
 crez=oare nu 4 10.
 Cromer (Cromver), scrie despre descălecatal dintâi 31 12, și al doilea 10 15.
 Crimeia (Crâm) 40 18, 45 7; zălogită Genovezilor 44 36—38; Tătarii de acolo 26 12, 27 4.
 crunt, cuțitul crunt de sânge 21 26.
 cugoglu, infanteriști turci 37 5.
 curugii, veterani turci 37 2.
 Cuțovlahi (neamul Coțovlah) 34 2.
 Cvintus Curtius, istoricul lui Alexandru Machedon, pomenește de Daci 25 9—15.

D.

Dabija Vodă, Miron Costin l-a însoțit în expediția dela Uivar 29 23—24.
 Dacia (Dachia) 16 13—14, 24 3, 24 20—26 15, 38 20—23, 39 4—2, 49 8.
 Dacii (Dachi, Dahi), Latinii și Poloniile zic Dați 25 16—17; după unii Românilor ar fi urmașii lor 8 5—6; vechimea lor 25 9—15; sunt strămoșii Sașilor 25 16—20, cari sunt numiți și Daci 47 17, 50 10, 51 32; luau tribut dela Romani 26 9—15; expediția lui Traian contra lor 26 17—28 6, 29 9—11, 30 17—31 2, 45 39, 53 21—23; unele cetăți sunt făcute de ei 43 33—35, 45 22—23, 46 27—29, altele în urma lor 45 34; limba Românilor amestecată cu a lor 52 27—29; obiceiurile lor la înmormântări 53 4—15.
 Danemarca (Dania) 23 20, 35 26, 36 8.
 Danezii (Danii) 23 21, 47 5.

Daniil, prooroc 19 3.
 Danzig (Gdansca) 34 8.
 Decebal (Decheval) 269—15, 282, 299—11, 30 17—23, 53 22.
 Demircapi 40 33.
 Despot Vodă 44 21.
 Dii, biserică, în Galați 46 18.
 Dioclețian (Dioclitian) 26 21.
 Dione Cassiu (Dion), scrie despre descălecatal dintâi în Viața lui Traian 10 2, 12, 31 9—10; spune că Traian a avut 600.000 ostași 27 9—12, 43 2—5 și că a făcut podul de peste Dunăre 53 30—32; scrie că la oșpete se închinea în sănătatea lui August 52 36—39; Toppeltin, Bonfini și Baronius îl citează 33 1—2, 46 9—11; 45 37—46 8; 53 25—26.
 divă=mineu 16 3, 37 9.
 Dlugos, scrie despre originea Litvanilor 34 41.
 Dobrogea 26 7, 28 5, 54 1—4, 45.
 Domitian (Domitian) 26 9—27.
 Domitius (Domichie) 34 29—32.
 domn=boier 19 24.
 Donul 23 14, 37 16, 39 13—17, 40 2, 17—18, 41 3, 18, 42 2, 5.
 dovede=dovezi 18 5.
 Dunărea 11 12, 13, 17 9, 13, 18 8, 26 3, 6, 28 4, 31 3, 39 10, 40 33, 36, 41 20—23, 46 14, 54 14; podul lui Traian 29 12—30 17, 45 35, 46 5—7, 53 30—32.
 Dragoș Vodă, este fiul lui Bogdan Vodă 38 1—3; descălecatal lui 5 5, 38 24, 48 10—11, 52 31, 54 18.
 Dubissa, râu 35 29.
 Duca Vodă, Constantin, în domnia lui s'a adus la Iași o inscripție 45 24.

E.

Egiptul (Egipt) 23 5, 40 7; provincie romană 24 1, 11; Alexandru cel mare face colonii 37 14—15; Traian moare acolo 40 22—23.
 Elena, soția lui Menelau 19 21—25.
 Elenii v. Grecii.

Elida 12 25.

endromida, haină 50 7—8.

Enea, scapă din Troia și se așează în Latium 13 22—24, 19 22—20 24.

Enea Silvio, spune că numele de Vlah vine dela Flaccus 7 16—18, 16 11—15, <49 8—9>; s'a luat după Ovidiu 16 15—17 20; scrie despre descălecatal dintâi 31 12.

Engltera 24 1, 27, 29, 24 12.

eniceri 37 1—5.

Epiroți, Albanezi 24 16.

Eraclius (Iraclie), împăratul 54 36.

Etolia 12 25.

Etruria (Hetruria) 12 22, 34 29—30.

Europa (Evropa) 37 12, 39 17, 19, 24, 40 1, 11, 16.

Eutropiu, scrie despre descălecatal dintâi în Viața împăratului Adrian 10 3, 12—13, 31 10; spune că Traian a avut 600.000 de ostași 43 2—7; Bonfini îl citează 53 34—35.

Evanghelia 24 10.

F.

falanga (falax) macedoneană 28 23—29.

Făgăraș 54 5.

Fezul (Fesul) 24 1, 40 12.

Filipus, consul 29 1—2.

Flaccus (Fliah) consul 7 18, 16 11—18 15, 49 8—9.

Florența 34 31.

Florus, scrie despre luptele dintre Cesar și Pompeiu 34 27—33.

Fochida 12 25.

Focșani 45 21.

Francezi (Franțozi, țară franțozască)

12 2, 5, 35 25; numesc pe Români

Valashos 14 1—2, 49 3; Tarcinii

fuge la ei 22 2; au fost supuși de

Români 23 27, 30, 24 12; sunt colo-

nie română 34 1; sunt o ramură

a Alamanilor 47 5, 9; haine fran-

țuzești 49 18.

fuste 21 1.

G.

Gaie împăratul 54 2.

Galata 39 19.

Galați 30 7, 41 20, 45 20, 25, 46 13, 18.

Galii 47 9.

Gălăjenii 46 20.

Genova (Ianua) 11 24.

Genovezii (Ianovezii) 11 24, 12 17; iau Crimeia zălog 44 36—38; zidesc Chiilia și Caffa 45 6—7.

geografi 44 35.

Georgienii (Ghiorgii) 23 13.

Germanii (Ghermanii) 47 1.

Getii (Ghetii) 17 8—15.

Gherghina, cetate 45 20, 46 20.

Giurgiov 54 8.

gloate 19 28.

Goți 47 17.

Graecinus (Grețin) 17 5, 8.

Grecia (Greția, țara grecească, țările grecești) situația 11 15, 12 12—16, 24—27; provinciile grecești 12 18—19, 34 1—2; a fost supusă și cărmuită de Români 24 2—13; Pompeiu fugă acolo 34 17.

Grecii, numesc Marea Mediterană:

Marea Albă 11 21—22; Italia: Hesperia 12 9; pe oamenii nobili: celebii 13 14; pe Români: Vlahi 14 17, 49 2; pe Daci: Dachi 25 16; pe Slavi: Sarmați 47 11—14; pe Moldoveni: Bogdanovlahi 48 9; răsboiul lor cu Troia 19 15—29; cetatea lor Atena era renumită pentru învățătură 13 18; cetăți făcute de ei 45 9.

Guagnini, scrie despre descălecatal dintâi 32 1.

H.

Habeșii, Abisinienii 24 1.

Hacica, câmpii 40 38.

Halut (Siretul) 39 14—15.

han, hanie v. Tătari.

Harvații 47 11 limba horvătească 52 1.

hatmani romani, erau consulii (v. Flaccus, Filipus) și împărații 22 15—22 54 36.
hereghia (hereditas) 46 24—25.
Hermonact, satul lui Herma 45 13—14.
Hesper 12 9.
Hesperia 12 9.
Hetruria v. Etruria.
Hierasus (Prutul) 39 15.
Hindia, Hindii, Hindu v. India.
Hipan (Buhul) 39 16.
Hișpania, Hișpanii v. Spania.
Hotinul 44 16.
Hunii 47 17.

I.

Ianua, Ianovezii v. Genova, Genovezii.
Iași 15 7, 45 24.
Iberi (Iveri) 47 8.
ichingi 37 6.
Ierusalim 24 8, 14.
Iliria 24 3, 26 8.
India (Hindia) 23 16, 25 14.
Indul (Hindul) 37 16.
Inzii (Hindii) 23 11.
interpolări 9 20, 10 8—17, 31 15—24, 34 10—35 9—34, 40 32—40, 41 26—27, 31—32, 37, 42 28—30, 43 26—46 30, 50 18—19, 51 24—54 45.
Irimia Vodă, Moghilă 44 20.
Istoria de 4 monarhii a lumii, spune că Traian a pornit la 120 d. Chr. 25 14—26 2.
Istoriile, împart lumea în 4 părți 39 21; o seamă din ele numesc pe Germani Teutoni 47 2; numesc Caffa Teodosia 45 8.
Istoriile lumii, scriu despre mărimea împărației romane 19 1.
Istoriile Râmului arată vitejia locuitorilor Italiei 13 15—16; numesc pe Fliah: Fulvius Flaccus 17 17—18, iar pe Traian: Ulpius Traianus 48 11—12; nu spun că Italianii s'ar fi numit Vlahi dela Flaccus 18 11—12.

Istoriile vechi, numesc Siretul Halut 39 14—15; zic Nemților: Alamani 46 3; arată cum era încălțăminteoaștenilor romani 51 8—12.
Istoriile cele vechi latinești, spun că numele Italiei vine dela Ital 13 25—26.
Istoriile Țarigradului, scriu despre zălogirea Crimeei la Genovezi 44 36.
Istoricii, sunt martori că Sașii se trag din Daci 25 16—20; numesc Nistrul Tiras 26 1—2; scriu despre hotarele Daciei 26 5—8, că Romanii plătiau tribut Dacilor 26 27—28, că Traian a avut 600.000 ostăși 27 10, 39 10—11, că Turnul Severinului e făcut de Traian 29 19—22.
Istratii logofătul, este începătorul fabulei că Moldovenii se trag din tâlhari romani <3 12—13>, 5 15—19, <14 9—13>, 37 17—22, 38 10—15, 51 25—52 5.
Istria 12 22.
Istru 17 9; v. Dunărea.
ișlic (şlic) 50 10.
Ital, craiuil 13 26.
Italia, capitolul despre Italia 11 4—18 18, 19 16—18, 24 21; așezarea Troienilor 20 3—22; prădată de Daci 26 13, 27 3; trimite colonii 33 13—36 27, 37 23; Românii sunt coloniști din Italia 39 5, 49 5—8, 52 10—11, 53 19—20; numele dat de streini 13 25—14 8, 48 5—6; clima 49 19—25.
Italiani, firea lor 13 11—19; numele 13 25—14 8, 18 6—15; obiceiuri 14 14—15 19; limba 15 20—16 10, 32 15—16; legătura cu Troienii 20 19—22; cum numesc pe Germani 47 3.
iuciungi 37 6.
Iuzbec (Schitia) China 23 15, 25 7, 40 19. izvod, listă 7 9, 14.

J.

Jidovi, țările jidovești 24 8—10.
Jiul, județul 29 18, 45 35—36.
Justinian (Iustinian) 54 36.

K.

Kazan 40 20.
 Kiev (Chiov) 41 6—7, 42 1.
 koluen (germ. Kolbe=Haarschopf)
 51 33.

L.

Laconia 12 26.
 Laslău, craiul unguresc, i s'a trimis
 tâlhari romani în ajutor împotriva
 Tătarilor 6 8—10, 38 4—15, 54 16—22.
 Latinus, craiul 12 21, 20 5—23.
 Latinii 11 19, 25 17; limba latinească
 vine dela craiul Latinus 12 21,
 20 7—8; cuvinte latinești în limba
 română 15 21—16 10, 52 14—29; ci-
 tate și cuvinte latinești 17 6—11,
 30 7—8, 38 17—18, 47 1—2.
 Latium 12 20.
 Leon Înțeleptul, împăratul 54 35—36.
 Levius (?), scrie mai pe larg despre
 luptele lui Cesar cu Pompeiu
 34 27—28.
 Libiile 24 1.
 Libo (Lizbon), descălecătorul Litua-
 niei 34 5—7, 29—41, 35 18—20, 22—34.
 Liguria 12 20.
 Lituania (Litva) 34 3—35 4.
 Livonia (Liflant) 35 1, 33.
 Luca, oraș 34 31.
 Lucreția 21 9—26.

M.

Macedonia (Machedonia) 12 13, 24 3;
 oastea Macedonenilor 28 23—29 2.
 Magiari 47 17.
 mano, vorbă țigănească 38 14—15.
 Maramureș, Moldovenii erau acolo pe
 timpul lui Laslău 6 11—12, 38 12—13,
 47 26—27; făcea parte din Dacia
 24 26—25 2; coloniștii romani din
 Moldova se mută acolo 52 19—20,
 54 5—8, 16, 25—28.
 Marcianopolis (Marchianopolis) 30 13,
 46 16.

Marea Adriatică 11 15—19.
 Marea Albă v. Marea Mediterană.
 Marea Caspică (Caspiei) 23 12, 13, 24 5,
 40 20.
 Marea Mediterană (Albă) 11 17—22,
 12 6—8, 12—14, 19 12—13, 24 4, 40 4—12.
 Marea Neagră 16 19, 23 13, 24 5, 26 2,
 31 4, 40 3—4, 18, 41 23, 44 38.
 Marea Oceanul (Oceaanul) 22 26, 23 1,
 7, 9, 19, 24 4, 35 27, 36 5, 40 9—10.
 Marea Roșie 23 5, 9.
 Marea Siciliei (Sicilie) 34 38.
 Marița, rîu 43 10.
 Marocul (Mareh) 24 1.
 Massagetă (Masaghetă) 25 13, 47 17.
 măzdi, a 19 24.
 meidian 28 12, 14—15.
 Menelau, regele Spartei 19 21.
 Milcov 45 20.
 Mingrelia (Mengrelia) 23 13.
 Misia 17 14, 26 7, 28 5.
 Mitridat, regele Pontului 45 16.
 Moldova, situația 3 21, 24 26—27, 30 24;
 colonizată de Romani 31 1—6; e
 numită și Dacia 38 20, 39 1—2; a fost
 pustie 54 26—27; rîul 46 10.
 Moldoveni, Români din Moldova,
 originea 3 4—5, 15, 18, 8 2—8, 9 2—9,
 15 4—19, 43 15—19; numele 3 20, 14 1—8,
 47 18—49 9; limba 3 22, 15 20—16 3;
 pe vremea lui Laslău trăiau în
 Maramureș 6 11—12.
 Morava 26 4.
 Muntenia, Țara Muntenească, Tara
 Românească 6 13, 24 26—27, 29 16,
 30 19, 24, 45 35; colonizată de Ro-
 mani 31 2—6, 38 14—20; e numită
 Dacia 38 20, 39 1—2; Troianul în-
 cepe deacolo 41 1, 17—18; cetățile
 43 30—31, 45 22; descălecătă al doilea
 rând de Negru Vodă 52 31—32, 54 18.
 Muntenii, Români din Țara Munte-
 nească, din Tara Românească,
 originea 3 5, 16, 8 2—8, 43 18; nu-
 mele 3 20, 14 1—8, 18 2—15, 39 1—2,
 47 18—49 9; limba 3 22, 15 20—16 2,
 52 18—32; obiceiuri 15 2—3, 52 43—44;

locuiesc în Dacia de jos 16 14; zic la ținut, județ 29 16—18; ce spun despre originea Severinului 30 3; trăiau pe Olt în timpul lui Laslău 6 12—14, 38 13—15, 52 20—21, 54 4—8, 15—16.
Mosc, Moscali, împărația. Moscului 16 22, 25 7—8, 26 12, 27 4—7, 40 17, 47 4, 11, 49 4, 17.

N.

Nabucodonosor (Navohodonosor) 19 4.
Narda, râu 43 10.
Neamțu, cetate 44 15—16.
Neapole (Neapolis) regat 12 21.
Negru Vodă, descălecatalul lui 52 31—32, 54 18.
nemîș 34 39.
Nemți, numesc pe Italieni și Români
 Vallios 13 26—14 1, 49 3; supuși de
 Romani 23 21—30, 24 13; se ceartă
 cu Sașii pentru vechime 25 20—23;
 oștile lor 28 9—10; Libo fuge la ei
 34 7; numele lor 46 2—47 7; obiceiuri 52 40; pălărie nemțească
 46 23; țări nemțești 12 4—5, 36 8—9;
 mențiune 34 1.

Neoptolem 45 9—18.
Neron, împăratul, domnește înainte
 de Traian 26 21; de tirania lui fuge
 Libo 34 5—7, 35 19—31.
Nerva, împăratul 45 26.
Nicopol 46 5.
Niemenul (Nemin) 35 29.
Nilul 37 15, 40 5—8.
Niprul 39 13, 16, 41 3—42 6.
Nistrul 26 1, 6, 31 4, 39 12—16, 41 3, 42 4—5,
 45 12.

O.

Olah, numele dat de Unguri Românilor 14 5—6, 48 5, 49 4.
Olaș (plur., sing. Olas) numele dat
 de Unguri Italienilor 14 5—6, 39 6—7.
olat, ținut, județ, 13 23, 19 27, 21 27,
 29 14, 17, 34 26, 37 17, 38 17,

olăcari 42 17.
Olimpia 12 26.
Oltul 6 14, 14 4, 38 14, 47 26, 48 12, 52 21,
 54 5, 15, 28; Olteni 14 3—5, 48 12; țara
 Oltului 6 14, 25 1.
Omer (Omir), scrie după 250 de ani
 dela războiul troian 4 21—22.
ort, monedă 30 12, 46 14.
Osmangic 47 10.
Osmanlăi 47 10.
Otoman 47 10.
oturaci 37 2.
Ovidiu 16 15—17 20, 44 11—15, 53 5—7.

P.

Padova 13 18.
Panaiotache Nicusios, dragomanul
 41 9—42 10.
Panonia 26 3.
Parți (Parthi) 23 11.
Paszkowski, Marcin, scrie despre istoria Moldovei, fiind folosit de
 Ureche vornicul 6 4—6.
pavăză (pavăță) 7 14, 36 21.
pânzele cetăților 44 16—18.
pedestrime de divan 37 4—5.
Perseu, regele Macedoniei 29 1.
Perșii (Persul), supuși de Romani 24 2;
 Alexandru cel Mare face colonii
 la ei 37 16; Pompei, Cesar și Traian
 străbat țările lor 40 20—21, 43 11—15;
 împărații din Constantinopol au
 lupte cu ei 54 37—38.
Petru Vodă (?) 44 26.
piezi, plur. dela piază 20 30, 52 38.
Piasenski (Piasecki), episcopul de
 Przemysl, scrie despre descălecatal dintăi 32 1.
Pirus, regele Epirului 24 15.
Pisa 34 31.
Pistorium 34 31.
pistreală 40 34—35.
Plautus (Plaft), scriitor cital de Topeltin 51 1.
Plinius, scrie despre obiceiul de a închina în cinstea împăratului 52 39.

Plutarch, scrie după 400 de ani viața lui Alexandru cel Mare 4 22—24.
 Podolia 26 4—5.
 Polații (Polonii) 47 12.
 Polonii (Leșii), cum numesc pe Italieni și Români 14 2—8, 48 12, 49 3; cum numesc pe Daci și pe Nemți 25 17, 47 4; zic la stăpânii cetăților castelani 38 16—17; plătesc Tătarilor tribut 26 12, 27 4—7; felul lor de luptă 29 3—8; crăiaia polonă 26 4, 34 3; scriitori 6 4—5, 8 2; șistacii poloni 46 22.
 Pompei cel Mare, luptă cu Cesar 34 12—35 34; străbate Persia 43 14—15.
 Portugalia (Portogalia) 23 2.
 Portugalii 47 8.
 pravile de giudețe 20 21.
 pretorienii 37 4.
 Priam, regele Troiei 19 22, 25.
 pristav 30 3—4.
 Prutul 39 12, 15, 41 3, 21, 42 4.

R.

Roman, orașul 46 21.
 Romani, Râmleni, Râmul, *passim*.
 Remus 20 23—21 4.
 Rinul (Renu) 23 20, 26, 30, 24 13, 34 1.
 Romania, provincie 12 22.
 Romulus 20 23—21 7.
 Rumelia (Rumele) 34 1.
 Ruși (Rusi), sunt supuși de Litvani 35 2—4; sunt neam slovenesc 47 11; clima la ei 49 17; numesc pe Români Voloșini 49 4; limba lor e amestecată cu cea română 52 13.

S.

sabie 36 21.
 Sabina 12 20.
 Sahi 25 13.
 Saracini (Sarațini) 54 38.
 Sarmați (Savromates) 47 13—14.
 Sasî 25 17—25, 47 17.
 Satî 47 17.
 Sava, râu 11 13.

Saxonia 25 23.
 Saxonii 47 6.
 Sârbii (Sirbii) 47 11; limba lor amestecată cu cea română 52 13, 54 31—32; Români au luat scrierea dela ei 52 30—32.
 scăli 44 38.
 schieren (germ. scheren) 51 32.
 Schiuder v. Scutari.
 Scitia (Schitia) 25 3, 7, 53 33.
 Sciți (Schiti) 25 3, 47 15.
 scura, a se 37 15.
 Scutari (Schiuder) 37 19—20.
 Selinuntul, oraș 53 26.
 senatori, troieni 19 24; romani 21 13, 22 6, 24 14; venețieni 22 6—7.
 Severinul, oraș 46 8, v. Turnul Se-verin.
 Severus, împăratul 30 5—8, 46 8, 19.
 Simion dascălul, scrie adăosături la letopisețul lui Ureche în cari o-cărăște pe Moldoveni <3 12—13>, 5 13—20, 7 1—8, 37 18—38 15.
 Siretul 39 12, 14, 41 2.
 Siria 23 10.
 Slovacii (Slovații) 47 11.
 Slovenii 47 12; limba lor amestecată cu cea română 52 13, 28, 54 32.
 slujitori romani, recrutiți din osta-tici 36 15—23; renumiți pentru vi-tejia lor 28 7—9; părăsesc pe Tar-ciniu Superbul 22 1; cu căti por-nește Traian 27 8—12; trimiși în col-onii 36 23—27, 37 24—25; încălțămin-tea 51 7—8; tunsoarea 51 35—52 5.
 Soroca 44 26.
 Spania (Hispania), mărginește la apus Italia 12 6; este încunjurată de ocean 23 2; acolo se unește Me-diterana cu Oceanul 40 10—11; ține de Europa 40 11; crăii ei stăpânesc Neapolul 12 21—22; a fost supusă și colonizată de Români 23 30, 24 12, 33 22; neamul locuitorilor 47 8; Traian era spaniol 26 17.
 Stiria 12 4.
 Stratilat Tiron, mucenicul 36 19—20.

Suceava 44 15, 19—22.
 Suedezii (Svezii), neamul lor 23 20—21,
 47 5; crăia lor 36 8.
 suliță 36 21.
 Sundu (Zundu), strâmtoare 35 26—27.
 surgun 16 18.

S.

șiștac, monedă polonă 46 22.
 șliah 42 13, 15.
 șliahtici 36 11.
 șpani 36 11.
 Ștefan Vodă cel Mare 44 28—35.

T.

Tanais, Donul 39 16—17.
 Tarciniu cel Mândru 21 7—22 5.
 Tartara, apa 47 15.
 Tatarbunar (Tatarburnari), cetate
 45 11.
 Tații 45 12.
 Tătarii, pustiesc Moldova după primul
 descălecătat 5 8—9, 25 3—5, 52 19—20,
 53 32—34, 54 11, 39; Flaccus are răs-
 boae cu ei 18 7—8; Rușii și Poloni
 le plăteau tribut 26 12, 27 3—7; a-
 lungați din Moldova 38 3—5; re-
 gele Vladislav are lupte cu ei
 38 8—9, 54 22; Troianul făcut îm-
 potriva lor 41 11—12, 42 10; numele
 47 15; Neoptolem îi bate 45 15—18;
 zic cetății lui Neoptolem Tatar-
 bunar 45 10—11; tări tătărești 40 19;
 clima 49 17.
 Teodosia, Caffa 45 7—8.
 Termus 34 29—32.
 Tesalia 12 25.
 Teștebani 29 17—19.
 Teuton, Teutoni (Tevton, Tevtones)
 47 2, 47 3.
 Tibru (Tivru) 19 12, 34 38.
 Tighinea 44 16.
 timaruri 37 2.
 Tiras, Nistrul 26 2, 39 15—16.
 Tisa 40 34.
 Toscana 12 20.

Traian, descălecătorul dintăi al Ro-
 mânilor în Dacia 3 9—10, 6 15, 8 5,
 18 9—10, 47 24, 49 6—7, 44 24; expediția
 contra Dacilor 26 26—28 6, 29 9—
 33 12, 53 21—28, 54 9—13, 20, 40—43;
 aduce coloniști 31 2—33 12, 37 22—
 39 8, 43 11—19; face podul de peste
 Dunăre 29 12—30 17, 45 35, 46 5—7,
 53 30—32; sapă Troianul 40 24—43 10;
 zidește Nicopolul 45 38—46 5; ex-
 pediția în Asia 39 9—40 23; moartea
 lui 40 22—23, 53 25—27; cetății în Dacia
 anterioare lui 43 35, 44 23; inscrip-
 ție dela el 45 24—34; viața lui scrisă
 de Dion v. Dion; coloniștii aduși de
 el mutați peste Dunăre 53 36—54 4.

Traianopolis 53 27.
 trâmbiță 53 5.
 Troia, Troieni (Troada) 13 22, 19 15—20 22.
 Troianul, val 30 1, 15, 40 24—43 8.
 Troianul, sat 41 22.
 Tudesco, nume dat de Italieni Ger-
 manilor 47 3.
 Tungea, riu 43 10.
 Turchestan (Turhistan) 47 9.
 Turcii, numesc pe Români: Vlahi 14 17,
 49 2, pe Munteni: Caravlahi 48 8,
 pe Moldoveni: Bogdani 48 7—8, pe
 Nemți: Alamani 46 3—47 1; Mării
 Mediterane îi zic Marea Albă 11 21;
 în loc de exil zic surgun 16 18, 44 11;
 numele 47 9—10; obiceiuri militare
 romane la ei 36 28—37 12; fac mobile
 pe drumul oștilor 42 14—17; Ștefan
 cel Mare cucerește Chilia dela ei
 44 28—32; se luptă cu împăratul
 din Constantinopol 44 36—37.

Turnul Neoptolem 45 9—18.
 Turnul Severin 29 15—30 16, 45 35—37,
 46 7—8.
 Turnus 20 11—18.

T.

Tarigrad 12 8, 14, 35 10, 11, 37 18, 19, 40 4,
 54 35, 37; împăratul Tarigradului
 44 37.

U.

Udriiul v. Adrianopole.

Uhri 47 17.

Uivar, Neuhäusel 29 24.

Umbria 12 20, 34 29—32.

Unguri, cum numesc pe Italieni și Români 14 5—6, 39 6—8, 49 4; supt Atila se stabilesc în Ungaria 25 5, 38 5, 53 33—34; numele lor 47 16—17; obiceiuri la mese 52 40; țara ungu-rească 31 1—2; Vladislav (Laslău) primește tâlhari romani în ajutor împotriva Tătarilor 6 8—10, 54 16—22; limba lor amestecată cu cea română 54 31; Români din Ungaria 3 5—6, 16, 33 10—12, 48 24—49 1.

Ureche vornicul, a scris istoricul său dela Dragoș Vodă 5 3—12; n'a găsit nimic scris despre domniile dintăi 5 21—6 4; urmează pe Bielski și Paszkowski 6 5—6; admite că numele de Vlahi vine dela Flaccus 8 1, 17 20—22; nu pomenește de Soroca 44 26—27; scrie despre Chilia și despre Crăciuna 44 27—35, 45 21.

V.

Valahia, nume dat de streini Munteniei 39 7—8.

Valashos (ac. plur.), nume dat de Francezi Italienilor și Românilor 14 1—2, 48 5, 49 3.

Vallios (ac. plur.), nume dat de Nemți Italienilor și Românilor 13 26—14 1, 39 6, 48 5, 49 3.

Varadinul, Oradea (Mare) 40 34.

Varro, scrie despre bocet la înmor-mântări 53 12—15.

Vciorașnoe, oraș 41 5, 25.

Veneția 11 14; descălecată de Antenor 13 22—23, 20 3; cărmuită de senatori 22 6—7; golful Venetiei 11 17—18.

Venețienii 11 17.

veterani 36 23.

vetre, pânze 35 28.

Vidov, balta 17 3—4, 44 14.

Vladislav (Laslău), regele Ungurilor 6 8—10, 54 16—22.

Vlah, nume dat de streini Italiei 39 6, și Românilor 14 17, 39 6—8, 48 3—5, 49 2; combaterea părerii că ar veni dela Flaccus 7 16—8 1, 16 11—18 15, 49 8—9, 52 11.

Vlahos, nume dat de Greci Munte-nilor 48 9.

Vloh nume dat de Poloni Italiei și Italienilor 14 2—19, 18 10, 39 7, 48 4—6, 49 5—6.

Vlosca zemlea (=țara Italiei), nume dat de Poloni Italiei 14 7.

Volga 23 14, 38 5.

Volosca zemlea (=țara Moldovei), nume dat de Poloni Moldovei 14 7—8.

Voloșin, nume dat de Poloni și Ruși Moldovenilor 14 3, 48 5, 49 3—4.

Z.

zatocenie, exil 16 22.

Zenta (Sente) 40 35.